

ศาสนสมเด็จ

ลายพระหัตถ์

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

และ

สมเด็จพระยาตราชานุภาพ

(ภาค ๓)

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท พระยาศรีธรรมราช (เจิม บุณยรัตพันธุ์)

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๓

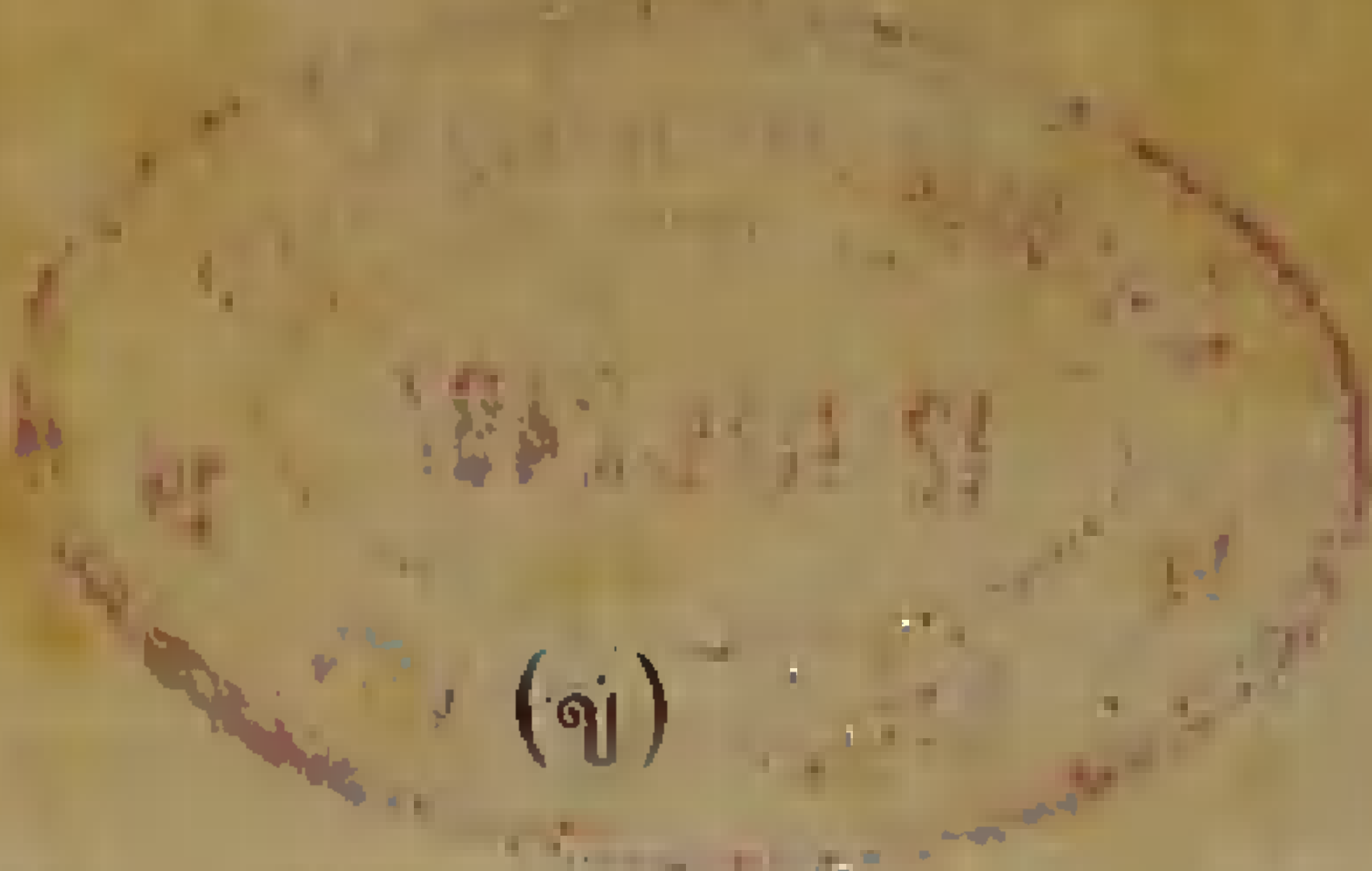

คานา

คุณหญิงสุด ศิริทรมานิราช ให้มาแจ้งความ ณ กรมคดีปากกร
 ว่า ในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์โท พระยาศิริทรมานิราช
 (เดิม บุญยรัตพันธุ์) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ ๑๖ กรกฎาคม
 พ.ศ. ๒๔๙๓ มีความประสงค์จะพิมพ์หนังสือเบเนดิกตอณุดรณตาม
 ธรรมเนียม หนังสือที่จะพิมพ์นั้นชอบใจเรื่องดำเนินดี คอตาย
 พระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
 กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาธิราชภูพานิภาพ ทรงมีไปมา
 โต้ตอบกัน ซึ่งลงพิมพ์ในหนังสือวารสารคดีปากกร ขอมอบพระให้
 กรมคดีปากกรช่วยจัดพิมพ์หนังสือเรื่องให้ กรมคดีปากกรความยินดี
 รับผิดชอบพิมพ์ให้ตามความประสงค์

เรื่องดำเนินดีนั้น มีต้นฉบับแต่ด้าเนาอยู่ที่หอสมุดศาลา-
 ภาภาพ เป็นคอกอักษรพิมพ์ดีดโดยมาก ที่เป็นลายพระหัตถ์จริง ๆ ก็มีบาง
 เก็บอยู่ในแฟ้มรวม ๒๓ แฟ้ม เริ่มตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๗๕ จนถึง
 พุทธศักราช ๒๔๘๗ ทายาทของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอทั้งสองพระองค์
 ประทานให้เบเนดิกตอณุดรณแห่งชาติ กรมคดีปากกร ได้นำลาย
 พระหัตถ์ดำเนินดีนั้นลงพิมพ์ในหนังสือวารสารคดีปากกร อันเป็น
 นิตยสารของกรม พิมพ์ออก ๒ เดือนเต็ม เริ่มตั้งแต่ฉบับที่ ๓
 เดือนตุลาคม ๒๔๙๐ เป็นต้นมา ปรากฏว่ามีผู้พอใจอ่านมาก
 เพราะมีเรื่องนารูเกี่ยวกับอักษรศาสตร์ คีตป วรรณคดี โบราณคดี

(๖)

บรรดาศักดิ์ แลอื่น ๆ อีก ได้เคยรวมพิมพ์เป็นเล่มแล้ว ๒ ครั้ง
ครั้งแรก ๑ ภาค ๒ ส่วนที่พิมพ์ครั้งก่อนนั้นขาดจากที่พิมพ์ครั้ง
ก่อน จึงจัดเป็นภาค ๓

อนึ่งเจ้าภาพพิมพ์ครั้งนี้ ได้พิมพ์เรื่องลำดับสกุลบุณยรัตพันธุ์
ได้ในหนังสือนี้ด้วย จึงได้ให้พิมพ์ไว้ด้วยของสิ่งอันดีแล้ว เล่ม
ลำดับสกุลบุณยรัตพันธุ์ พระยารัตนกุลรัตนกุล (เจ้ารัตนกุล)
ได้เรียบเรียงไว้ฉบับหนึ่ง พิมพ์อยู่ในหนังสือลำดับสกุลเก่าบางสกุล
ภาคที่ ๑ ส่วนที่พิมพ์ในหนังสือพิมพ์ของพระยาศรีธรรมนาถวาส
(เจ้าบุณยรัตพันธุ์) เรียบเรียง มีรายละเอียดพิสดารกว่าฉบับก่อน
แต่พิมพ์ผิดเพี้ยนบ้าง จึงได้ทำสิ่งอรรถอธิบายไว้แต่

กรมศิลปากร ขออนุโมทนาคุณบุญราศี เจ้าภาพให้พิมพ์
หนังสือนี้เผยแพร่ให้เป็นที่ประโยชน์แก่ชนทั่วหน้า หากผลอันใดจงบังเกิด
เพราะกุศลกฐินไซ้ ขอผลนั้นจงสำเร็จเป็นกุศลทั่วบ้านทั่วเมือง
อนุญัตตแก่มหาอำมาตย์ใหญ่ พะเยาศรีธรรมนาถวาส ผู้ตั้งอันจากกรม
ศิลปากรแก้คดีด้วยในสมัยปลายทุกประการ เทอญ

กรมศิลปากร

๒๐ มิถุนายน ๒๔๘๓

มหาอำมาตย์โท พระยาสุรธรรมาชิราข (เจิม บุณยรัตพันธุ์)

ประวัติ

มหาอำมาตย์โท พระยาจักรีธรรมมาชราช (เจิม บุญยรัตพันธุ์)
เป็นบุตรหลวงเด่นภักดี (เจิม บุญยรัตพันธุ์) กับ เอ็ม บุญยรัตพันธุ์
(สีกุลเต็ม หงส์กุล) เกิด ณ บ้านหนองไคร้ ชน & คา เดือน ๓๐ ปีมะเมีย
จุลศักราช ๑๒๓๒ ตรงกับวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ที่ตำบล
บางลำภู ตำบล อำเภอคลองด่าน จังหวัดชนบท

เมื่อเยาว์วัยได้เรียนหนังสือไทยในสำนักวัดราชประดิษฐ์ และ
วัดมกุฏกษัตริยาราม แล้วต่อมาได้เข้าเรียนในโรงเรียนหลวงที่โรงเรียน
ในพระบรมมหาราชวัง และโรงเรียนราษฎรรมย์ ดำเนินการศึกษาตาม
หลักสูตรของโรงเรียนในสมัยนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ ได้สอบเป็นสามเณร
วัดมกุฏกษัตริยาราม ในสำนักพระจันทร์ โคจรคุณ (ยิ้ม จันทบุรี)
ได้นายว่า "จันทบุรีดี" "

ครั้น พ.ศ. ๒๔๒๘ ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กพิเศษ รับราชการ
ต้นของพระเดชพระคุณในตำแหน่งน้อยได้ ๕ ปี จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๔ จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปรับราชการในกรมพระคลังกลาง
กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ รับราชการอยู่ในกรมพระคลังกลางได้ ๒ ปี
จึงย้ายกลับมาอยู่กรมมหาดเล็กอีก ถึง พ.ศ. ๒๔๔๐ ย้ายจากกรมมหาดเล็ก
ไปรับราชการในตำแหน่งเลขาธิการ กรมบัญชาภิบาล ต่อมา พ.ศ. ๒๔๔๘
จึงได้ทรงตำแหน่งปลัดบัญชาการ กรมบัญชาภิบาล แล้วทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงนครบาล เมื่อพ.ศ. ๒๔๕๕
 และย้ายไปเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เมื่อพ.ศ. ๒๔๖๕
 รับราชการในตำแหน่งนานถึงพ.ศ. ๒๔๗๓ จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ ให้ออกจากราชการรับพระราชทานบำนาญ รวมเวลา
 รับราชการ ๔๓ ปี

พระยาจักรีบรมราชโอรสบรรดาศักดิ์ตั้งแต่วัยแรกเริ่มเป็นลำดับมาดังนี้คือ

- พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นนายของบวรราชบทมณฑล
- พ.ศ. ๒๔๓๘ เป็นนายพลตรีตำรวจทหาร หุ้มแพร
- พ.ศ. ๒๔๔๒ เป็นพระนริศาคณาธิบดีกรม
- พ.ศ. ๒๔๕๒ เป็นพระยาเพชรชฎา
- พ.ศ. ๒๔๕๘ เป็นพระยาจักรีบรมราชโอรส

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญตราที่พระยาจักรีบรมราชโอรสได้รับ ดังนี้

- พ.ศ. ๒๔๓๖ เข็มจตุรภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๔๔ เข็มจตุรภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๓ จตุรตถภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๓ ตราอิสริยาภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๔ ทศยศจตุรภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๕ เข็มพระบรมนามาภิไธย จ.ป.ร. ชั้น ๓
- พ.ศ. ๒๔๕๖ ทศยศจตุรภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๗ ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- พ.ศ. ๒๔๕๘ ทศยศจตุรภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๖๓

ประณามภรรณาชางเผอก
เหรียญจักรพรรดิมาดา

และในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ ยังได้รับตราเดยของดอนเนอร์ ชั้น ๒ จากประเทศ
ฝรั่งเศสออกดวง ๑

พระยาศรีธรรมมาชิราช: เป็นคนประณีต รักด้วยรักงาม แดะม
ความคิดชอบทำอะไรแปลก ๆ แต่ไม่ใช่เป็นความคิดที่แปลกจนผิดหลัก
ศีลแต่เจ้าพากรมพระยานวศรคณุดดวงศ์ ทรงชมไว้ในลายพระหัตถ์ท
ไปทูลสมเด็จพระยาดาวงราชานุภาพ ขณะประทับอยู่ ณ เมืองบง
เมอวท ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ว่า "เมอวท ๑๗ ไปเฝ้าศ
พระยาศรีศักดิ์ขารง (จุน) ทอดมกุฏกษัตริย์ฯ พระยาศรีธรรมมาชิราช
บิดาเขาทำทเฝ้าศพแปลก ได้คาดไปทเดยว่าคงได้เห็นแปลก เพราะ
ทราบนัยยอยู่ว่า พระยาศรีธรรมมาชิราช เป็นผู้มีความคิดชอบทำอะไร
แปลก ๆ แดะความคิดของท่านนั้นไม่ปล่อยให้แปลกไปจนผิดหลัก
ศพพระยาศรีศักดิ์ กทกเป็นหีบศพตงบนตาราง แต่ชอนตารางไว้ในฐาน
เมอตุภายนอกเห็นเหมือนตงหีบศพ โดยปรกตเห็นอฐานตองชน แต่ฐาน
ชนบนตดกตางเป็นของ ในธอมตารางเห็ดกประกอบหยวก มกของพน
โดยปรกตตดตอกบหีบศพ หีบศพกเป็นหีบไม้ดกชดเงาดอกเป็นหงเจยก
ไม่ใช่หีบขศของหัดจซึ่งคหยาบคายกวามาก รูดักถูกใจ"

นอกจากมณัษย์ประณีตรักด้วยรักงามแล้ว พระยาศรีธรรมมาชิราช
ยังเป็นช่างเจ้าความคิด ทำอะไรประณีตบรรจง เช่นทำเรือนทอยู่ และ
เครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น

พระยาศรีธรรมมาชิราช เมอครั้งยังไม่มบรรดาศักดิ์ ได้สมรสกับ
ชย มบุตรธาดายกน ๓ คน คือ

๓) พระยาศรีสุริยราช (บุตรเจ้าพระยาบดินดี)

๔) เดกชายจตร ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์

๕) เดกหญิงจนทร ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์

ต่อมาเมื่อชยถึงแก่กรรมแล้ว พระยาศรีธรรมมาชิราช ครั้นยังมี

บรรดาศักดิ์เป็นพระนรคำตวรกรรม ได้ท้าววงศ์มรดกบดินดี อารวราช ให้อยู่

โรงเรียนเส้าภาหรือ โรงเรียนราชมนเียงจนสิ้น เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๔๔๓ แต่ไม่มบุตรติดต่อยุติ

พระยาศรีธรรมมาชิราช มีบุตรธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ

๑. นางสาววิจิตร บดินดี

๒. นายจวบ บดินดี

พระยาศรีธรรมมาชิราช บิดชายเป็นโรคกระเพาะอาหารพิการ และ

ถึงอนิจกรรม เมื่อเวลา ๑๒.๐๐ น. วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๒

รวมอายุได้ ๗๗ ปี

เส้นสกุลของพระยาศรีธรรมมาชิราช

บดินดี

หงส์

เจ้าพระยาศรีธรรมมาชิราช (บดินดี)

พระยาดมพรพิไชย (หงส์)

เจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย)

พระยาเพชรพิไชย (เกตุ)

เจ้าพระยาภูธรภักย์ (นุช)

พระยาเพชรพิไชย (หนู)

หัตถวงเสนาภักดี (จัน)

เขม

พระยาศรีธรรมมาชิราช (เดิม)

รूपิ ชรติ มจจัน

นามโคตติ น ชรติ

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๖

ถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (เสด็จ)

จดหมายของข้าใช้ฉันจากที่ที่อันไกล
สกลของเจ้าหนี้ ได้รับและ ทานทุกประการแล้ว
ที่ใต้ใต้ดวงดูแล้ว เห็นว่าทาสสกลของเจ้า
คงจะไปตามทาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จ) ผู้เป็นบรรพบุรุษของเจ้า ข้าใช้ฉัน
ปรารถนาแล้วในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ในไทยตามธรรมเนียมแล้วแต่เดิมก็ว่าได้ ข้าใช้ฉัน

อันดีแก่บุตรหลาน ข้าใช้ฉันขอพระ
เทพบุตรของโอรสแห่งชาติที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ต่าง ๆ กันแล้วทั้ง ๕ องค์ และซึ่งเจ้า
ที่ข้าใช้ฉันต่างไปไว้กตเวทีย

พิธีอภิเษกสมรสของเจ้า "บุญยั้ง
พินธุ์" (เป็นนพโพธิ์ออกกรมไวยาง
"Punyastabandhu") ที่เมือง
เจริญเสด็จไปกับบรรดาเชื้อสกุลหัวเมือง
คนหลายดีแห่งเจ้าพระยา (หรือกรมการเมือง) (ขุนนาง)
ที่ ตั้งอยู่ในโลกธรรม และพจนานุกรมที่คงดี

ที่ใดมีในตำรา ตั้งไว้ให้ดีตามที่พระมหากษัตริย์
ได้ทรงบัญชาไว้เสมอมาแล้วต่อไป ก็ให้หลายที่
และให้สมควรที่จะทรงบัญชาไว้ต่อไป

ขอให้สกุลบุญยั้งที่พินธุ์ มีความเจริญ
รุ่งเรือง และมั่นคงอยู่ในฐานะอันดี ชั่วกาล
กาลนาน

พระยา...

เจ้าคุณศรีธรรมราชา กับ พระพุทธศาสนา

เจ้าภาพศุภเจ้าคุณพระยาศรีธรรมราชา (เจิม บุญยรัตพันธุ์)
ได้ขอให้ข้าพเจ้าช่วยเขียนเรื่อง "เจ้าคุณศรีธรรมราชา กับ พระพุทธ
ศาสนา" ตามที่ใครเห็นประโยชน์เกิดขึ้น ข้าพเจ้ามีความยินดีที่โดย
โอกาสอันของคุณความดีของท่านผดุงสืบไปแล้ว ที่โดยเมตตาต่อ
ข้าพเจ้าตลอดมา เรื่องนี้จึงได้เกิดขึ้นให้ท่านได้อ่านอยู่เฉพาะหน้า
ข้าพเจ้าได้ทราบว่า เจ้าคุณศรีฯ ท่านได้บรรพชาเป็นสามเณรใน
วัดมกุฏกษัตริยฯ แต่บวชอยู่ไม่ถึงสิ้นพระ ได้ลาสิกขาออกไปรับราชการ
แล้ว ก็ไม่มีโอกาสได้อุปสมบท เครื่องบวชมีใครครองเบณฑน ทหารดา
ของท่านได้จัดเตรียมไว้เพื่อให้ท่านอุปสมบท ท่านได้เก็บรักษาไว้จนถึง
ได้ไซ้บวชบุตรชายของท่าน (คือพระยาศรีศักดิ์สารัง จูณ บุญยรัตพันธุ์)
ครองแทนท่าน สันของขุนมารดา ขอนแต่ตั้งให้เห็นหัวใจที่ประกอบ
ด้วยความกตัญญูกตเจตตอมารดา และความเต็มใจมั่นคงในพระพุทธ
ศาสนามาอย่างสูง ถึงแม้ว่าท่านไม่ได้อุปสมบทเป็นภิกษุก็จริง แต่ท่าน
ก็ได้สนใจเรื่องพระพุทธศาสนามากความรักวางขวางมาก ล้ำมารยาเพญ
ศาสดนิกจอนเบนหน้าทของอบาลกได้บรรพณ เสนุนาตคของสถนใน
ดานศาสดนพชทุกอยาง ปรกฏวาทานแบบเจ้าแแผนเครงครดใน
ระเขยบทางดานศาสดนาเบนชนคร อจารยทคของชนชนหง
คุณลัมบตของอบาลกของท่านมพรอม ทปรากฏเดนชดเบนอยาง
มากมหลายประการ ทคอรยกชนกตางคอ
ประการที่ ๑ เรื่องทาน ปรกฏวาทานได้ทำเต็มจนถึงร่างสละม

เพราะทบฐาและพระพุทธรูปงาม ๆ เป็นเครื่องจูงใจให้เกิดความเดอมนได้
 และสิ่งประจบ ให้นำเขาถนอมและวิมลสนาได้ง่าย บ้านเรือนใด
 มทบฐามพระพุทธรูปงาม ๆ และมีทบฐาพระไหวพระเต็มอ บ้านนั้น
 ย่อมมั่งคั่งชดโดยมาก เพราะมเครื่องนำไปสู่ต้นคอยู่ในบ้าน ถาทานผู้เบบ
 พอบานแม่เรือนหรือประมุขของสกุล มีใจเดอมนได้ในพระพุทธรูปค้ำสนา
 เบบผู้คนในบ้านหรือผู้อยู่ในทางดงบ ให้รู้จักรักษาคัด และทำใจ
 ให้สงบดวยการบฐาพระไหวพระเบบนพทชกจ คนในบ้านนหรือใน
 สกุลนนั้น ย่อมมใจเบบระเบบย รู้จักเคารพคุณความดี ปฏิบคตาม
 ผู้บในบ้านหรือในสกุลนของตน ย่อมมความประพฤติคอบนเบบมุดเหตุ
 แห่งความเจริญ เพราะฉะนั้น ภาวนา การทำจิตใจให้สงบ แมเพียง
 ดวยการดำรวมใส่นักถึงพระพุทธรูป ในเวลาบฐาพระไหวพระ จึงเบบ
 ทางเจริญของจิตใจ ถ้าคนมใจเจริญนแล้ว คยยอมทำแต่สิ่งทเบบ
 คน ไม่ทำสิ่งทเบบโทษ ดดยเหตุแห่งละ จึงเห็นว่า เมื่อบามบ้านเรือน
 เบบทพทสิ่งบของกายแล้ว ลคกรมทบฐางาม ๆ ไว้ในบ้านเรือน เพอ
 เบบทพทสิ่งบของจิตใจคดดย จะไดมเครื่องนำใจให้หวังไกลความ
 ยุงความพุงชาน เพอหคความล่งใจได้ง่ายชน คนโดยมากเขาใจได้
 แต่ในเรอของของว่างคดย เช่นเรอของทอง ล่งนเรอของของจิตใจ ซึ่งเบบ
 ล่งลาคัญที่สุดยงกวาร่างกาย นอยคนนททจะเขาใจได้ บดอยให้วัน
 ไหยงไปกยเรอต่าง ๆ จึงหาความล่งบได้ยาก เพราะฉะนั้น จาคของ
 มเครื่องเห็นยวงจคใจ รู้จักยงคคพิจารณา เพอควบคุมให้สงบให้เย็น
 เครื่องเห็นยวงจคใจนนั้น ทเบบตั้งกายนอค คอพระพุทธรูปรวมทงท
 มฐางาม ๆ ทเบบตั้งกายใน ก็คอพุทธรูปทได้เคยทงเบบบริกรรม

ท่านเจ้าคุณศรีฯ ก็ได้นำมาชกฟงเทศน์จนอาทิตย์ของวัดมกุฏฯ คดอด
 มา และในบั้นเองมผลพวงมากจนทงอุปาส์กอุปาส์กา ท่านจึงได้ชักชวน
 บรรดาผู้ศรัทธาเคยต้นทกนให้มาอาหารมากนดะอย่าง เพอถวายเป็นพระเทศน์
 และพระมรภาพระอาหารจนแดง บรรดาอุปาส์กอุปาส์กาเดยงกน แดง
 กตงกรรมด้ากัจฉาชน โดยขอให้อาพาเจ้าเบนประธาน ชุมนุชมกรรม
 ด้ากัจฉา จึงได้ตงชนทวัดมกุฏกษัตริยาราม และเจริญชน โดยด้าดบ
 อุปาส์กอุปาส์กาตางอดผู้เบนกรรมกามะได้พากันมาร่วมชุมนุมท ในพระ
 หารคต บงเกิดผลตทชวยให้เกิดควมรอบรุดแตกฉานในกรรมกวางขวาง
 ทว ๆ ไป เจ้าคุณศรีฯ ท่านเบนอุปาส์กผู้ใหญ่ทมาประชุมเต็มอ มีชาติ
 นอยที่สุด ทชาติกเพราะบ่ชวยไม่ด้ามารถจะมาได้จริง ๆ และท่านก็ได้เบน
 หตงของชุมนุมกรรมด้ากัจฉาจนตอดตมา จนถึงพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘
 จึงได้เลิก เพราะท่านเจ้าคุณพระศีร์ษะนโศภน (เจตตตตตตตต) เจ้าอาวาส
 อาพาชหนักและถึงมรณภาพ อาพาชองทาทหนาทพยาบาดและเจตการ
 ศพ และตองรบการระหนาทอน ๆ เพิ่มขึ้น จนไม่มีโอกาสตงเบนประธาน
 ในทประชุมกรรมด้ากัจฉา รุดกเดยตายชุมนุมกรรมด้ากัจฉาเบน
 อย่างยง บุคคดด้าคณทททให้บงเกิดกรรมโอชะ ในกวรต้นทนากรรม
 ทควรยกยอให้ปรากฏ กคชนนราพาชประคณ นายบุญมน กคณญวงค์
 คนแนบ มหานครานนท ชงเบนผู้แตกฉานในพระสูตรและพระอภิธรรม
 ได้เบนกาดงชวยให้ชุมนุมกรรมด้ากัจฉา เบนสถานทบนี้เทงกรรม
 ตอดตมา ส่วนท่านผูอนทมาร่วมประชุม กตวงได้ชวยให้บงเกิดผลตแตก
 ชุมนุชมกรรมด้ากัจฉาตามส่วน ทเดาเวองชุมนุมกรรมด้ากัจฉาจนกเพอ
 แล่ตงให้เห็นจิตใจของทานเจ้าคุณศรีธรรมราชาว่า เบน ชุมนุกาโม

และเบนหน้าผอนให้เขาหากรรม โดยที่ท่านไม่แต่งตั้งคนออกค้นหา
แต่ได้ออกอภัยให้หมการชุนนุกน และให้ความสนับสนุน เพื่อให้
กิจการที่เบงกุดดำเนินไปโดยสวัสดิ

ขอเทอดา แต่งให้เทอดา เจ้าคุณศรีธรรมราชาเบนผมความ
เดอมได้ศรัทธามนคงในพระพุทธศาสนา สมดังพระบาทพุทธทาสแต่งตั้ง
ลักษณะของมุขศรีราชาไว้ว่า

ทสสนกานโม สัตวตี

สัทธมมึ โสตุมิจตุตี

วิเนยย มจเจรมล

สเว สทโชติ วุจจตี

บุคคลผู้ใครจะเห็นผมคต ปราณจะพงกรรมของดีคบุรุษ กาจต
มตทนคอคความตระหน นนแด เราเรียกวามุขศรีราชา.

พระศาสนโสภณ

สารนิพนธ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

หญิงเบาจะออกมาบงกช เกิดากรรมหม่อมจงดอโอกาสนั้นเขย

หนังสือฝากมาถวาย

เกิดากรรมหม่อมไทรบหนังสือตั้งมาคณัดถาปนิกตั้งยาม มีพระดำโรช

ตั้งชอเบนนายกมาเชิญเกิดากรรมหม่อม ผู้ดำเรจราชการแทนพระองค์

เบนพระอาจารย์แห่งตั้งมาคณน ได้คิดตั้งนามาถวายทอดพระเนตรตั้ง

ด้วยแล้ว ไม่ปรารถนารบ แต่ยงนิกไม่ชกตั้งจะตอบไปอย่างไรตั้ง

ได้งานเขาช โมยตั้งด้วยรูปพระนิกตั้งทรงยมา ได้ตั้งชอตั้งตั้งมาถวาย

ฝ่าพระบาทด้วยตั้งรับหนังสือ หวงตั้งจะยงไม่ทรงมีและคองพอพระทัย

หญิงจงมอการพนคอยยงชอ ตั้งกระชุกกระชอยชนมาก เบนด้วย

จับหมอมถูก ทหาหมอมญบุนรักษาจะปรบวาผลกเห็นจะตั้ง เพราะอยาก

หายเขาจาดกหามา จะโทษหมอมญบุนกไม่ตั้ง เพราะเขาตั้งเขาชานาญ

ทางปอด และปอดเขอกเจบตั้ง ๆ เขากมุงหนารักษาทางปอด แต่ก

เขอกเจบหนักตั้งนเบนผลแต่เจบในตั้งได้ ซึ่งเขอกเจบมานานแล้ว มีใช้

หนักตงเพราะโรคในปอดให้ผล หมอญ่บุนไม่เคยรู้ว่าดำได้เชอพิศถอยอยู่
จึงไม่คิดไปถึง พระวรรณ์ทรเบนหมอรักษามาเกา รอยด้นวาเชออนแอ
ทตรงไหน พอมาถงกจบรักษาดำได้ แปลว่าถกทจงพน เกวาปอดเจ็บ
นิตหนอยแทนน ดำได้เจ็บมากกว่าเบนกองสองกอง

ควรมคกรแด้วแด้จะโปรด

พร

x x x

(ดำเนา)

ท ๗๕/๒๕๗๗

สำนักงานสมาคมสถาปนิกสยาม

ตึกศิลปากรสถาน

วันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๗๗

นายกแห่งสมาคมสถาปนิกสยาม คำนบมายังเลขาณการในพระองค์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ผู้ดำเรจ
ราชการแผ่นดินแทนพระองค์ไต่ทราบ

คณะสถาปนิกสยาม ได้รับอนุญาตให้ตั้งสมาคมชนแด้ว ตาม
กรรมสิทธิ์ในพระราชบัญญัติ

สมาคมหมจคหมาย เบนการงานเพื่อสาธารณประโยชน์ ตั้ง
แจงอยู่ในชอบงคบแด้วระเบียบการ ทัดอดมาพรอมกับจดหมายฉบับน

เมอคราวประชุมใหญ่ครั้งที่หนึ่งแห่งสมาคม ทประชุมได้ถงมค
เห็นว่า ชางศัดปยอมมพระอาจารย์อนเบนทเคารพนบถอยอย่างสูงด้ด

ในทางวจตรศัดปคคิ แด้วในประเทคัน สมาชกทงหลายได้ถงคความเห็น

ด้วยความเดิมได้อย่างจงใจ ไม่มีผู้ใดที่บรรณแถวด้วยคุณสัมมา
 ทงวิชาความรู้และความชำนาญทางวิศวกรรมศาสตร์การทงหลาย เยี่ยมยงกว่า
 สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ดังปรากฏเป็น
 พยานให้เห็นได้แต่ทงในทางสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมศาสตร์การอื่น ๆ ที่ได้
 ทรงนฤมิตขึ้นไว้ เปรียบดังที่เสด็จเที่ยวตรวจของวิศวกรรมศาสตร์สยามในสมัย
 บรรดาเจ้าชกทงหลายแห่งสยาม จนรู้สึกกับตยนัดและเห็นเป็น
 เกียรติยศอย่างยง ถาสัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ จะมพระเมตตากรุณา
 โปรดทรงรับเป็น พระอาจารย์แห่งสยาม โดยรับพวกเจ้าชกเป็น
 ด้านศิษย์ของพระองค์ และเพื่อเป็นเกียรติยศแก่คณะสถาปนิกสยามสืบไป
 ขอท่านได้โปรดนำข้อความเหล่านี้ขึ้นกราบทูล สัมเด็จพระเจ้า
 บรมวงศ์เธอ ฯ ดังที่ข้าพเจ้าได้แจ้งมาในนามของเจ้าชกทงหลายแห่ง
 สยามสถาปนิกสยาม

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
 (ลงนาม) พระสาโรชรัตนนิมมานก์

นายก
 สยามสถาปนิกสยาม

(ตำแหน่ง)

คณะกรรมการผู้เริ่มตั้งสมาคมสถาปนิกสยาม
 เป็นกรรมการอำนวยการ ประจำ พ.ศ. ๒๔๗๗

๑. พระสาโรชรัตนนิมมานก์ นายก
 รัชการกรมศิลปากร

๒. หาดวังบูรพาภิรมย์ โกวิน เดชาธิการ
 รัชการกรมโยธาเทศบาล

เขาจะคัดค้านว่าไม่เป็นไร เพราะประดิ่งคพระเกียรติยศเกียรติคุณเป็น
 สำคัญ จะไม่รีบด่วนให้ทรงได้ความลำบาก มีเหตุออกอย่าง ๓ ถ้าอ้าง
 ประกอบกับชอกอน หม่อมฉันเห็นว่าไม่มทางที่จะคัดค้านได้ คือใน
 เวลานานทรงเป็นเจ้าเวจราชการแผ่นดินต่างพระองค์อยู่ จะรับ
 ตำแหน่งหรือเกียรติศักดิ์เขาในด้อมมากมอันใด แม้แต่เบญด้อมมากมการวิชา
 เห็นว่าหาเป็นการด้อมควรไม่

พูดถึงไปถึงความปรารถนาของหม่อมฉัน ซึ่งอาจจะเป็นอย่างเดียว
 กับท่านทรงปรารถนาเรื่องด้อมมากมต่าง ๆ ซึ่งตั้งชนหลายด้อมมากมในด้อมย
 น ว่าโดยรูปเมืองฝรั่งเขาด้อมมากมอะไรเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติยศ ก็
 อยากจะให้ปรากฏว่าในเมืองไทยกมด้อมมากมเช่นนั้นเหมือนกัน ไม่ได้คิด
 ถึงความลำบากและผลจะเป็นอย่างไร นอกจากนึกว่าเขาทำได้เรากทำ
 ได้ ด้อมมากมด้อมถาปนักด้อมยามเขาเชิญท่านเป็นพระอาจารย์ยกเพื่อประดิ่งค
 จะเอาพระนามไปอ้างในการทเขาคิดเขากทำ ว่าทำตามหลักหรือพระนิยม
 ของท่าน บางทกจะมาทำพชทุกด้อมหรืออะไร ๆ บาง แต่ก็ไม่แต่เห็นว่า
 พวกนั้นจะรทหรือทำตามท่านทรงแนะนำ ด้อมยคดเขาเห็นด้อมนถกถอว่า
 เป็นช่างเอกอยด้อมยถงนถงน ผลจะมเพียงเขาจะอ้างพระนามท่านแต่ใน
 เวดามือจะเป็นประโยชน์แก่เขา ปรารถนาพูดถึงด้อมนพระองค์ท่าน
 หม่อมฉันเห็นว่า พระเกียรติคุณในการช่างปรากฏและเป็นทนบถอย
 ทดไปทงในประเทศนและประเทศอื่น ด้อมยซึ่งได้ทรงประดิษฐ์ชด้อมย
 พระปรีชาญาณกมปรากฏอยู่แล้ว หรือถ้าโดยย่อ คือได้ทรงบำเพ็ญ
 พระบารมด้อมยจนแล้ว ควรทรงยนด้อมตามบทพระบาท ว่า "กต กรรมย"
 ด้อมยถนทชอมมความรบผลชอบ ถ้าทรงรับเป็นตำแหน่งทเขาเชิญ

เหมือนอย่างเอาพระเกียรติคุณที่โตทรงบำเพ็ญมาแต่เดิมนั้น ทรง
พระราชดำริเพียงนี้ ไปบดฝนให้ร่อยหรือเป่า ๆ รวมความตามทศคดีเห็น
ถาวรจะมีโทษมากกว่าคุณแก่พระองค์ท่าน หม่อมฉันจึงเห็นชอบด้วย
ซึ่งไม่ทรงปรารภน่าจะรับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระที่นั่งสุทไธสวรรย์

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๘ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท
จดหมายรายวันตรัสเตาเรื่องเสด็จไปชวาครงทสี่าม ซึ่งทรงแต่ง
ขึ้น แดงทรงพระเมตตาโปรดประทานสำเนาไปให้เกล้ากระหม่อมฉบับ
หนึ่ง พร้อมด้วยสายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ นั้น เกล้ากระหม่อมได้รับประทาน
แล้วด้วยความยินดี เบนพระเดชพระคุณตบพจนจะกราบทูลสนองมาใน
วันหน้า

มีความยินดีที่จะกราบทูลให้ทราบฝ่าพระบาทว่า พระบรมรูป
ทศกระหม่อมซึ่งมีพระลักษณะเจริญด้วยพระมั่งคั่ง สมอฝรังบน ซึ่ง
ฝ่าพระบาทตรัสอ้างถึงนั้น เกล้ากระหม่อมขอให้เจ้าพระยาอรรพวงค์ฯ คั้น
บดคนคนได้มาแล้ว ได้ให้ถ่ายฉายาตบพจนส่งถวายมาบัดนี้ด้วยแล้ว วัด
ใต้สูงทรงพระองค์ทงฐานเบน ๕๕ เซนติเมตร แต่ผิดไปหน่อยทเบน

ปลดปล่อยทหารเงิน หัวใจห่อด้วยโลหะไม้ แม้กระหนกเขกใจดำไม่ผิด
 อด คั่งเกตุเงินททาไว้อย่างใหม่ เชื่อว่าใครจะทำใหม่เพื่อให้เห็นสะอาด
 ขนเมื่อไม่นานนัก เดิมจะทาบรอนซ์ไว้ ผ่าพระบาทมโตะตรงยกขนทอด
 พระเนตรกนฐาน จึงเขาพระทวยหาหอดด้วยทองสัมฤทธิ์ และกัควรจะ
 เขาพระทวยเซนน

ทจนจะตองตวงด้วยความเดา พระบรมรูปนบนนหมอฝรั่งบนมา
 แตะเมืองนอกแน่ แต่จะมาจากเมืองไหน จะเบนได้กัถองประเทศเท่านั้น
 คอองกฤษกับฝรั่งเค็ด เพราะเวदानนมงชดัดยามซงจะตั้งให้จดทำได
 อยุ คิดวาคงทามาจากฝรั่งเค็ด ด้วยทำพระมาด่าลัทธิกอดชั้โถดจะกตาย
 เบนหมวกทรงหม้อตาดไป เพราะไม่รู้จักหมวกลัทธิกอดชั้ ถาองกฤษทำ
 คงจะทำถกตทเดยว ทางพระหัตถชวาระหวางพระองค์มรอยปุ่นแตก
 แตะทพนฐานมรุเห็นไดในรูปถายเดิมคงมชารพระกร แต่หากหกหายเดย
 ทเบนแต่ปุ่นปลัดเคอรัมโตะหอดเบน โดหะน่น คงเบนการททาเพียงเบน
 ติวอย่างตั้งเขามาถวายทอดพระเนตรกอน ถาไปรดแถวจงจะให้หอดท
 หดง แต่ทอดพระเนตรเห็นเบนล้งทเพเดยจงคางอยเพียงเท่านั้น พระ-
 ราชประด้งคมอย่างไรจงไปรดเกด้า ๆ ให้ททา และททาเมอไรน่น ซอยก
 ถวายไว้ให้ผาพระบาททรงพระดาร์ แต่คงเบนททาเวदानนภายหดงทแตงทต
 ออกไปปารด์เบนแน่ ถาเบนททาครงทตออกป่คงททาไดตกถานน เพราะ
 มีไทยในคณะทตจะไปตุดแถกักบให้ททาได

ควรมีควรแถวแต่จะไปรด

พร

หญิงงามเห็นเมื่อเขียนหนังสือแดง ทหุดกจนพระบรมรูปदान
ชวา มหนังสือว่า PARIS 1863 บเกิดากระหม่อมเกิด บรรทคบนเห็น
จะเป็นชอกคนบน อานไม่ออก

น.

x x x

บันทึกนามอน ปันง

วันที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่มเดจกรมพระนริศร ฯ

เดิมหม่อมฉันคิดว่าจดหมายถวายสัปดาห์หน้า จะเขียนทูลรายงาน
เรื่องสัปดาห์ก่อนประวัติศาสตร์ ทหม่อมฉันได้ศึกษาตักตอน ๑ ได้ตั้งมือ
เขียนแล้ว แต่เรื่องม่นยาก สอบบหนังสือไม่ทนจึงจาดองงดไว้ จะทูลค้อ
ในจดหมายสัปดาห์หน้า

จดหมายสัปดาห์หน้าจะทูลส่งของแต่เรื่องเนื่องด้วยความในถายพระ-
หุดถบบบตงวันที่ ๑๕ ถบบบหนง กบตงวันที่ ๑๘ อกถบบบหนง ซึ่ง
ประทานมา

รูปพระนรินทรราชท โปรดให้ถายประทานมานน ชัดเจนเป็นหุดก
ฐานตหนักหนาทเดยว พเคระหุดพระนรินทรราชของคเดิมทเบนมมอถ่มย
ทวาราวดินน ทงแบบแต่ขนาดเหมอนกนกับพระถ่มฤทของค ๑ ซึ่ง
หม่อมฉันได้มาจากदानามตทวงปดตแขวงจังหวัดนครราชธมา ได้ฝาก
ไว้ในพิพชภณทถ์ถาน ฯ จนบคณ ถาเทยบกนในเวถาน หม่อมฉันเชอว่า
องคของหม่อมฉันงามากว่า เพราะหุดอถวยทงถ่มฤทชแต่จมนอายุ

ไม่สึกหรือเหมื่อนองคของหลวงทหอดดวยทองคำ และจมตนอนอยู่ชานาน
ถาม โอภาสขอให้ทอดพระเนตรพระองค์ของหม่อมฉนดวย

พระบรมรูปทุกกระหม่อมท โปรดให้ฉายฉายาดกษณประทานมา
หนักดอก ทำให้หม่อมฉนยหนดโดยเฉพาทรู๊ดกว่าความทรงจำยงด
อยู่ ทปรากฏว่าพระบรมรูปองคชนเบนปนปลาด์เตอรมาใช้หอดดวยโดหะ
นน ทำให้ตชนในทางคานานดวย เพราะเห็นได้วาคงตั้งพระบรมรูป
ฉายาดกษณออกไปให้ช่างฝรั่งเค็ด คิดทาเบนพระบรมรูปหอด ช่างคน
นคกงเบนคนมชอเดียงอยู่ในัดมยนน เมอบนชนแถวพมพเบนปลาด์เตอร
ตั้งมาถววยทอดพระเนตรเดียงกอน คงเกิดชดชของดวยเหตุ ๒ อย่าง คือ
จะคิดเอวราคามากมายอย่าง ๑ กบตทาพระรูปโฉมเคดอนคตาดมาก
อย่าง ๑ จึงโปรดฯ ให้ช่างไทยบนพระบรมรูปชนใหม่อกองค ๑ เรือง
คานานคอนนไปกคกงเบนอย่างทหม่อมฉนได้ทุดไปแต่กอน คือทาคาง
อยู่ มาดำเรจในรัชกาลท ๕

หม่อมฉนคตชนอกขอ ๑ วาการทคนพบพระบรมรูปทุกกระหม่อม
องคณ นบวาเบนการดำคณในเรองโบราณคค ควรจะรักษาพระบรมรูป
องคณไวออย่าให้เบนอนตรายหายคณยหรือแมแต่ให้หายไ้เดียงอก ถา
หากเบนเวดาหม่อมฉนยงเบนนายกราชบณทตยด์ภา คงจะกราบไหว้ขอ
รองเอาไปไว้ในพิพชณทตถานฯ แต่คเบนพนวดยทจะเบนไ้คองยงนน
เดียงแถว หม่อมฉนจงนกวามทานพระองค์เคยวทจะทรงคคอรักษา
พระบรมรูปนนไวคคมนคกง เมอคคคตอไปว่าจะเอาไวทไหนคค หม่อมฉน
คคเห็นแห่ง ๑ คือให้เอาไปไว้ในหอดราโดยพิมาน เพราะในหอนนหา
ทคงฝากไวไ้คคไม่ยาก และไม่มีกจทใครจะไปรอแยง ดูเหมื่อนจะเหมาะ

ดกวางแหงอน ถ้าเอาไปตั้งไว้ในทอนเช่นพระทงจกรเบนน หรือใน
 คดงราชพัดค ซึ่งอาจจะมีการจัดเปลี่ยนแปลงหรือคนควา ถาดันค
 บุคคตชนควเราแตะเจ้าพระยารพงค์ ๗ ไปแคว กนาจะถูกลอนถูกลก
 ใเหเดยเบนนตรายหายค่นยไปเดย อย่างไรกตชอมอบกจเรองรคษา
 พระบรมรูปองค นใเบนนล่วนพระกคตททานทวงบาเพญ ถนองพระเศษ
 พระคณควย ถายงใเพโรจชอมแซมเปลยนเบนนบคทองใคอยางเดม
 ควยกยงค เรองชารพระกรนน หมอมฉนเขาใจว่าใพระบรมรูปฉายา
 ดกษณ คเหมือนจะทรงถอชารพระกร ถาเชนนพระบรมรูปนนกค
 มชารพระกรควยแตหากหักหายไปเดย ถงเกดเห็นใดกษณะพระบรม
 รูปทบนเปลยงคอยาง ๑ ททวงดาราเครองราชอศรยาภรณ ทาเบนน"ตรา"
 มหาอุณาโลม ซึ่งทุดกระหมอมทรงพระราชดาร์ร่างชนเบนนเครองค
 (มรูปฉายาดกษณตราดวงนนอยใหนงศอตานานเครองราชอศรยา
 ภรณชงลุ่มเดจพระบคจณาเจ้า ๗ ไปรดใหมอมฉนเรยเบเรยงถวายทรง
 พมพ์) แต่ในลุ่มยนนมแตดารา ไม่มด่ายล่พะาย ๗ ช่างบคคคทาชน
 ทราดวงหอยล่พะายช่างบคเขาเบนนตรา ถจอนคอเนอร ของฝรังเศส
 มาทา หมอมฉนตรวจจคหมายเหต เอมปเรอรฝรังเศสชงถวายตรา
 ถจอนคอเนอรทุดกระหมอมใ ค.ศ. ๑๘๖๓ ทบนพระบรมรูปนน ช่าง
 คกคคทาเขาโดยช่าเกอใจ บัญหาว่าจะตั้งพระบรมรูปฉายาดกษณออกใ
 ใบบนเมอบใค ชอนทุดไทยควาเวเจ้าพระยาศรพพฉนไปประเทศฝรังเศส
 เมอบ บวอก ค.ศ. ๑๘๖๐ กอนบคพระบรมรูปนนก เห็นจะไมได้ตั้ง
 ใในคราฉน คอมามชาหดวงคมเครองเอกศหบเชนนไปปารศอกควา ๑
 เจ้าพระยารตนาชเบศร (พุ่ม) ยงเบนนทชุนลุ่มทโคจร เบนนชาหดวงค ๑

แต่ก่อนมาเคยได้อาศัยมัสเดอรกรตเตททางฉายนรตั้งหคน ๓ ก
 กดับไปบ้านเมืองของเขาเสียแล้ว ได้อาศัยพระเถื่อน ๆ ที่โรงเรียนเพาะ-
 ช่างอีกคน ๓ กตายเสียแล้ว ยงมตวเหตออยแดพระพรหมพจตรคนเดียว
 ทหม่อมฉันได้เคยอาศัย แต่จะไปมอบการทงปวงให้พระพรหมพจตร
 ทำตามประสงค์ กคงทำไม่สำเร็จ คิดไปคิดมาเห็นแต่ท่านพระองค์เดียว
 ถ้าทรงพระกรุณารบช่วยเบ็นชระ อาจจะได้สำเร็จได้

ความคิดที่จะทำบตรคริสต์มัสต์ของหม่อมฉันในบ่น ตัวรูปภาพ
 คิดว่าจะจำลองรูปพระชนกชนชาง ทเขียนบานศดาयरตนา มงามอย
 ใบ ๑ ที่ในหอพระสมตวชริฎาณ เอาชางชน ๒ ตวเบ็นหตกภาพกาก
 ประกอบพอเต็มท พมพัสดาบนกระดาศทองเหมอนอยางหตงสมตวเรอง
 ใ้ภาพพระราชพงศาวดารทหม่อมฉันเคยพมพ และหนังสือเพลงยาวกตบท
 ชงสมเตจพระพนวดีด้า เคยทรงพมพครงหนง เอาแผนรูปภาพกระดาศ
 ทองนบคบนกระดาศแขง และพมพคาอานวนวยพร การชนนคเหมอน
 ถ้าให้โรงพมพบางกอกโตม้ทากพอจะทำได้ แต่เรองยากและเบ็นขอ
 ใ้คำคญจะตองทำรูปภาพกระดาศทองให้สำเร็จเสียก่อน ท่านจะไปรด
 เบ็นทพงได้หรือไม หม่อมฉันเข้าใจวการทจะเขียนคกแตงหรือถายรูป
 ฉายาดกษณจากบานค ท่านอาจจะมรับสั่งให้พระพรหมพจตรและตาทง
 ช่วยได้ทง ๒ คน

หม่อมฉันให้หนักมัน ๆ ไปว่า รูปชนกชนชางน ตาทงจะได้เคยถาย
 รูปฉายาดกษณแถวดวย เพราะเบ็นรูปทหม่อมฉันชอบอยรูป ๓ แต่จำ
 ไม่ได้แน่ แต่ถารูปภาพน้นท่านไม่โปรด จะเอารูปภาพอนใดทท่านทรง
 พระคารเหนวาดกวกได้ บตรคริสต์มัสต์ทหม่อมฉันเคยส่งนนวนบดะ

๑๐๐ ฉบับ ขนาดรูปภาพเท่าๆ กับไปรษณียบัตร เวลาที่ตั้งเคยตั้งราว
วันที่ ๑ ธันวาคม ถ้าโปรดทรงพระกรุณาช่วยได้จะเป็นพระเดชพระคุณ
ออกเบนอนุมาน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ตั้ง ๒๖ กรกฎาคม

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตจกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๖ เดือน ได้ความพึงใจเป็น
อนุมาน เรื่องอนเยกวกับอาจารย์คดีเด่นเฟดหน้าสนใจทุกอย่าง

ขอตาแห่งมเหต์ทางขวา ทแกวียงมอกด์องชอเบนภาษา
ดัดกฤตเหมอนกนหน ทำให้เกดากระหม่อมอยากทราบไม่น้อยกว่าหญิง
เหลด ต้องหนไปพิจารณาชอมเหต์ทเรามอยู่ในเรื่องอเหเนาอกด้ามชอ
คือ มะโต วิกู เหมاهدาหง แต่ไม่เหนมทาทางวาจะเบนภาษาดัดกฤต
ไปได้เคย

เกดากระหม่อมจิตใจเบนอนุมาน ทอาจารย์คดีเด่นเฟดเห่นวาความ
เห่นเกดากระหม่อมในเรื่องพระเจดยบวรพท โชนนเบนแกนดาร์ ถึงแก
จะนำปเส่นอพวกนักปราชญ์วดนคา ซาแกยงจาไดอกวาได้พบกบเกด
กระหม่อมทนครวด เดัยใจอย่างเดยวแต่ทพุดกนไม่ได แต่กเบนความ
ผิดของเกดากระหม่อมเอง

เรื่องชดชมทรพยทควบกกา เมื่อได้ทราบความว่าชุดได้กระดกคน
 มากหลาย ก็หนักงั่งงำรหึงพนชนมาทนต์ เธอจะไปทนนอกไม่ได้
 เสียแฉงเพราะมผล เรื่องชดชมทรพยกอนประวศค้ำศตรน ทำให้สนใจ
 มากชนทกท นำนักทวาคองคคเตหาเหตตามทพบอะไรเข้าทกอย่างไป
 เรื่องพบพหนีไปไปตามสนั่น ไม่เข้าใจเลยว่าเหตุใดจึงทำให้อายุ
 บเดือนแต่หกพชนไปถงหมนหาพน ทวหนีไปมกยงมอย แต่ไม่ม
 อย่างแฉงบ้านเรา คงเบอนอวาเคยมอยแตกอน แต่แฉงมณศุนยหาย
 ไปเสียด้วยเหตุใดเมื่อไร เขาคงมहतกทเคयर หวงว่าจะได้ทราบค้ำ
 อธิบายต่อไปในวันหน้า

คำอธิบายของอาจารย์คดเดนเฟด ในหตกทตทาเดชมทรพยด้วย
 ดกษณะทควรคนจะอยู่ไคนน เบนทางทตมควรถูทตต คองชมวาเขา
 ฉดาดจริงในทางของเขานน

ถ้าพระบาททรงเรยนด้วยการอ่านคارا เห็นจะยากหนักหนาที่จะ
 ทรงทราบได้ แต่จะมีประโยชน์เพียงพอให้เกิดเบนทางทตงดี ได้ตาม
 ได้ได้เพียงท่านพอกอาจารย์ต่อไป นนแหตจะจึงจะทรงทราบได้แจ่มแจ้ง
 เบนทางทนาเรยนยงนค

เกล้ากระหม่อมได้ไปตรวจพระบรมรูปทตทกระหม่อม องคทถาย
 นายาดกษณมาถวายอกครงหนงเพอตรวจคหนงศอ มจาร์กปรากฏตงน

CHATROUSSE
 PARIS, 1863

จะแปลว่ากระไร ทำด้วยพระราชประสงค์ประการใด
 ขอสมมตฝ่าพระบาทไว้ในทอาจารย์คดเดนเฟด ให้
 ทรงพยากรณการททำพระบรมรูปน

เรื่องพระปฐมบรมราชานุสรณ์ซึ่งทรงพระปรารภน ส่วนทาง
 ผู้อำนวยการทำไม่ต้องทรงพระวิตก เกล้ากระหม่อมได้อธิษฐาน

ถวายตัวแต่เดิมแต่พระเทพบุตรแดง ว่าจักถนองพระเจ้าพระคุณชวชวด
ไม่ละทิ้ง ถ้าบุญแต่เรื่องเงิน ถ้าไม่มกถนองพระเจ้าพระคุณไม่ไหวอยู่
เอง ขยขวางจะหมดหวัง ถ้าหาได้เพียงหาหกร้อยก็ไม่คณนายาได้เลย
จะทำอะไรชนได้

กรรมกรรมแต่จะโปรด

พร

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาตราชางฯ ทราบฝ่าพระบาท
เมื่อนานหน หยงกุมารกตบจากบงไปหา นาดายพระหัตถ์ของ
หนึ่งไปให้ ในนมดองฉบับ ขอประทานกราบทูลถนองทนต์เสียดวย
เรื่องครัดมดกาดกอน เพอจะไดทรงรดถนองหวง
อนพระพรหมพจตรนน เวदानเหนจะมงานในหน้าทมาก ยากท
จะวานเขาได้ แต่การกระทำนมพอเบเนไร ย่อมอยู่ในอำนาจ วานคน
นไม่ไดกไปวานคนน นานคนนไม่ไดกไปวานคนโนน คงได้ผลดำเรจ
ถ้าจะชดชองกทชองอนอยู่นอกอำนาจ เช่นไม่มีรูปมหาชนกชนช่าง
หรือมแต่ชวาง ไดกไปอย่างไรเอาดงกาดไม่ได หรือหากกระดาชทองพมพ
ไม่ได อะไรเหदानเบนตน ถามอะไรพรวมเพรียงแดง เบนถนองพระ
เดชพระคุณให้ดำเรจพระประดงคได้ ขอประทานตรวจตรากอน จะ
กราบทูลให้ทรงทราบในวันหน้า

กรรมกรรมแต่จะโปรด

พร

บ้านชินนามอน บินัง

วันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สัมเด็จพระนริศรวร ฯ

หม่อมฉันได้รบถวายพระหัตถ์ฉบับดวงวันที่ ๒๖ ชื่อ CHATROUSSE
ทพระบรมรูปบนทศกระหม่อมฉัน หม่อมฉันเชื่อว่าเบนชื่อของข้างบน
ด้วยเบนประเพณีเขาตั้งชื่อเช่นนั้น กาทรงพิจารณาเหรียญตระกูลของ
สัมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเมื่อเสด็จกลับจากยุโรป ชื่อข้างบนอยู่ในนั้น
เหมือนกัน

จดหมายสั่งปด้าหะน หม่อมฉันจำนงจะถวายรายงานการศึกษาคัด
ก่อนประวัติศาสตร์ ได้ตั้งมือวางมาแต่สั่งปด้าหะนก่อน แต่มันเป็นเรื่อง
อธิบายยาก หม่อมฉันติดกกกไม่สะดวกใจ คอยถามศาสตร์จารย์
คิดเดินเฟด เผื่อแยกคิดอะไรไม่ได้มาเสียคราวหนึ่งพวงมาได้เมื่อนาน
จึงไม่สามารรถแก้ไขและคิดพิมพ์ให้ทันถวายคราวเมื่อดวงที่ ๓ ตุลาคมนี้ได้
ต้องขอประทานผลต้ออกสั่งปด้าหะนหม่อมฉันหมายว่าจะแต่งรายงาน
เป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ ว่าด้วยประวัติของโลก ตอนที่ ๒ ว่าด้วยประวัติ
ของมนุษย์ ตอนที่ ๓ ว่าด้วยมนุษย์นั้นจะต้องมีรูปกระโหลกหัวผดต่าง ๆ
หม่อมฉันจะต้องให้เขาดำเนินการศึกษาค้นจากสมุดตำราด้วย การแต่ง
รายงานทั้งหมดมาเป็นการสนุกเพลิดเพลิน ไม่เบื่อตรอนแก่หม่อมฉัน
อย่างไรเลย

ศาสตร์จารย์คิดเดินเฟดมาเมื่อนาน เอาฉบับตั้งค โลกมาให้
หม่อมฉันไป ๓ บอกว่าเป็นชื่อของแกชู้ได้เองที่เกาะคาดีฟแลวเกาะมะตะกา
แกว่าเขาชู้ได้กันั้นมาก เพราะคนโบราณในเกาะนั้นชอบเอาหนังไว้รอบศพ

เรื่องนบนอนต้นความสงสัยของหม่อมฉันไปข้อ ๓ เมื่อไปเห็นเตาทำ
เครื่องถนอมหม้อมเมืองสุวรรณโคตรวงพระร่วง เห็นมากมายใหญ่โตนึกไม่
รู้ว่าจะทำเอาไปไหน มาได้ความว่าคงเบ็นต้นค่าคำคณอนหนงที่ไทยชาย
ตั้งตงมาต่างประเทศทางข้างใต้ ได้ขายไปจนถึงเกาะพิลปีนส์

พนธ์ตวทชคพบ ณ ตำบลควบกกานน คำสั่งตราจรรยคตเดนเฟด
บอกวาเบนพนหปไปปอตามัดแน แต่เบนบญหาขอคำคณเกิดชนชงแก
ยงจะตองเถยงกบพวกนกปราชญทางคตต์ตวคำคตร์ ดวยนกปราชญ
พวกนนไตตงมตวาทวหปไปปอตามัดทเคยมทางตะวนออกนค่นยพนชเดย
ด้กหมนหาพนบมาเดว แต่บรตวตถอยางอนทแกชคพบทตำบลควบก-
กาอายไมเกินหกพนบ แก่ตั้งสัยวาทวหปไปปอตามัดจะพงมาค่นยพนช
ภายหลังทพวกนกปราชญด้ตวคำคตร์กาหนดชานาน

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

x x x

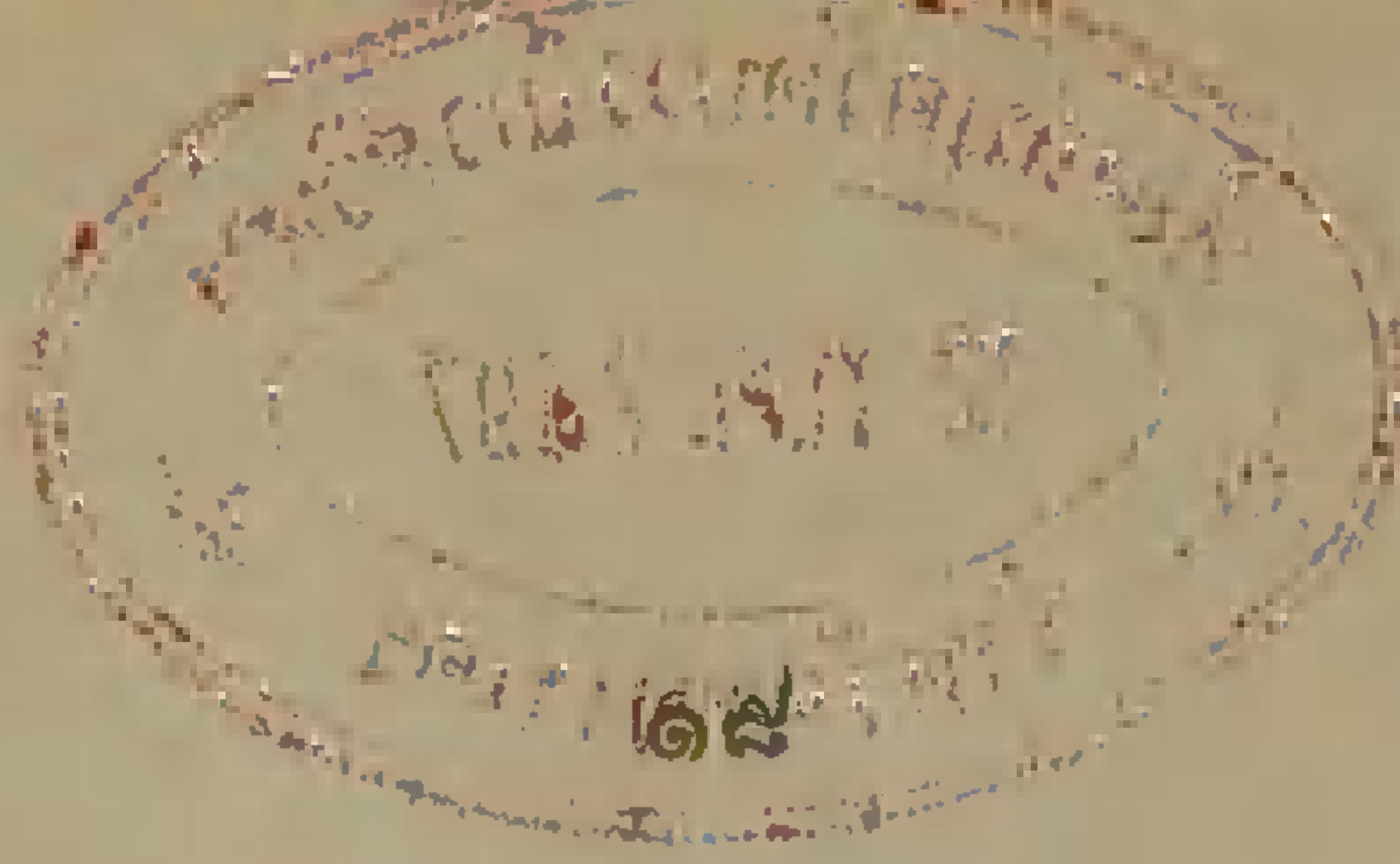
ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ถ่มเตจกรมพระยาดาวรง ๑ ทราบฝ่าพระบาท

เกดากระหม่อมไตรบประทานดาบพระหตถ์ ดงวันที่ ๒๓ กันยายน
รู้สึกสนุกในเรองพระบรมรูปทตถระหม่อม ชงตอไปนจะเรยกวา “พระ
บรมรูป ๒๓” ส่นกทคความคตเกดากระหม่อมตงกบพระดาบฝ่าพระบาท
ทุกขอ แต่แพพระดาบฝ่าพระบาทไปขอหนง จะไตเดาถวายตอไปน

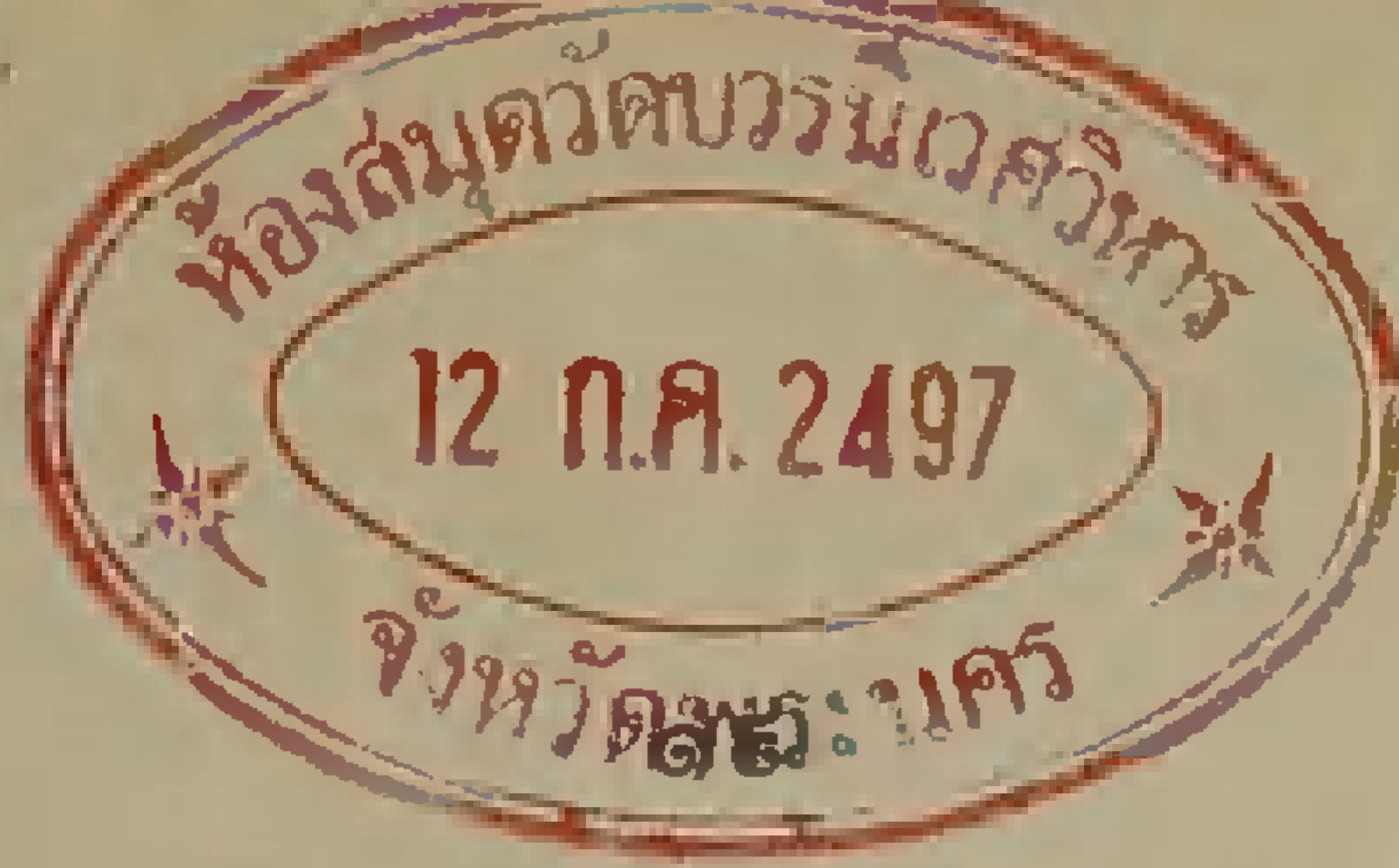

ในข้อทศารพระกรหัทหาย ได้คิดเหมือนกันว่าจะให้นายเพโรจ
 ซ่อม แต่จะทำรูปซารพระกรเบ้นอย่างไรจะตองให้ถูกตามทเคยทรงอยู่
 จริง จำได้ความพระบรมรูปฉายาดกษณททรงซารพระกรหตายพระรูป
 อาจเดออกหาทหอส่มุดสำหรับชาติ แต่ครานทจะไป จึงได้จดหมายไป
 ขอให้พระพนจช่วยดูให้ แทนทจะไดรับตอบจากพระพนจกตายเบ้นได้
 รับหนังสือหวงวจรวาทการ ส่งพระบรมรูปทรงซารพระกรมาให้ดู
 อกค วาทมหนังสือไปถึงพระพนจนน พระพนจตองปดตจากราชการไป
 แดว เขาจึงจดส่งมาให้ การทเบ้นตงนรุตกตววาออกจะเซอะเซะ
 แดะส่งตำรพระพนจ เดยดับถึงตาพราหมณได้ความวายงอยุด ได้รับ
 พระบรมรูป ๖๓ กับพระบรมรูปฉายาดกษณทโตมา ส่งให้นายเพโรจ
 ไปบ้นซ่อมแซมอยุดแล้ว

ขอทจะทาแกเบ้นตบรอนชนนยงส่งตยอยุด ทคคควาเคมจะทาด
 บรอนชกเบ้นเคคคคาคเอาเทานน ได้ตั้งให้นายเพโรจตางหรือชุดตรวจ
 ดูแต่นอยหนงก่อนวาไตส่งเงนลงไปจะไดทาอะไรไวก่อนหรือไม ถ้าพบ
 ว่าไดทาอะไรไว กคคควาจะให้กตบทาเดยตามเคม ถ้าไมเคยทาอะไร
 มากอน กคคคจะทงไวเบ้นตงเงน ตามทเบ้นอยบคน
 ขอทควรจะเกบรทษาไวใหม่คงนน กไดเคคชนในใจทันทแต่
 แรกหามาได ได้พุดชกชวณเจ้าพระยารพงศ ๗ ให้หาห้องแห่งใด
 แห่งหนทเหมาะจะ จคชนเบ้นคตงพพชภณท สำหรับเกบพระราช
 ตมบตของเกาทคกรชมรวมเอาไว รวมทงพระบรมรูป ๖๓ นนควย เจ้า
 พระยารพงศ ๗ กรบรอง แต่เมอไดรับตายพระหตถกตวตววาแมจคเซน
 นน ตันเจ้าพระยารพงศ ๗ เดยแเดว กอาจถูกรอเว้งแตกแต่นไปได

ทำเอาหงายทองทองย่น   จริงอย่างตรัสทีเดียว   ทักคิดไว้ก่อนใช้ไม่ได้
 ตามพระดำริให้เก็บฝากไว้ในหอพระสุราโดยพินานนน   เป็นพระดำริเด็ด
 จกปฏิบัตตามพระดำริอย่างนน

ทนจะไดกราบทอดถึงทวงททางประทศ เพื่อเบนทางทรงพระวณจณย
 ในหน้าทอาจารย์คตเดนเฟด   อนพระบรมรูป ๖๓ นน   ประกอบด้วย
 เหตุผลทุกอย่างทำให้เห็นว่าแบบ Model คือรูปบนดองดู   ไม่ใช่รูปตัว
 จริงทตองประดงค   ตามปรกคของช่างฝรั่งกอนทเขาจะทำรูปอะไร   เขา
 ยอมทำรูปเด็ก ๆ   ขนคุดวอย่างกอน   ให้พอใจเขาและพอใจผู้จ้างแล้ว
 จึงจะถ่ายอย่างชยายบนเทาทคองการจริง   พิจารณาทวงทแห่งพระราช
 ประดงคคงจะให้ทำพระบรมรูปเท่าพระองค์   ช่างดองบนพระบรมรูป ๖๓
 ดงเขามาถวายเป็นทอดพระเนตรกอนว่าจะไปรดหรือยง   จะเบนด้วยเหตุทรูป
 ดองบนนนเกิดจากความถูก   หรือวราคารูปทจะทำจริงแพงเกินด้มควร
 อย่างใดอย่างหนึ่ง   ตามททรงพระดำริคาคมาแล้วนน   จึงเลิกการดงทาท
 ปารด์เปดยหนทางเบนพยายามทำในน   ได้แก่พระบรมรูปองคทเพชรบุร
 นนแล้ว   หนทางทจะดงพระบรมรูปนายนกษณออกไปกบดงพระบรมรูป
 ๖๓   เบนคุดวอย่างเขามา   จะกนเวลาดัดกกเดอน   แต่กอนโดยนว่า "เมด"
 นนเบนการใหญ่การยากทจะดงไปมาได้   ทรงพระดำริถึงว่าคนจะนำไปนน
 เบนการชอบอย่มาก   แต่อย่างไรกดี   พระราชประดงคทจะดงร่างพระบรม
 รูปคงไม่ได้ทรงพระราชดำริทจะพระราชทานคอบเบนบรรณาการ   พระเจ้า
 แผ่นดินฝรั่งเค็ด   เพราะเขาใจว่าทรงพระราชดำริจะดงร่างพระบรมรูปมา
 กอนทพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเค็ดถวयरูปเขามา ننแล้ว

ทนขอประทานโทษที่จะกราบทูลคัดค้านเรื่องพระนรนทราย ตาม
 ทศรต์ว่าจมนั่งอยู่ในดินนาน จึงทำให้ผูกธนูไปนั้น เห็นด้วยเกล้าว่า
 จะเดินไปไม่ได้เลย เพราะว่าธรรมชาติแห่งโลหะนั้น จะผูกธนูไปได้
 กด้วยเนอกตายเบนนมรวงหลุดไป อันธรรมชาติแห่งทองคำนั้น เป็น
 โลหะที่ไม่เบนนม แม้จะฝังอยู่ในดินที่ประกอบด้วยแร่เปรี้ยวเค็มอย่าง
 หนึ่งอย่างใด ก็ไม่ทำให้เบนนมได้โดยนินเอง เมื่อไม่เบนนมแล้วก็
 ไม่น่าทางที่จะผูกธนูไปได้ คิดด้วยเกล้าว่าจะเบนหลุดเสียมาแต่เดิมด้วย
 เฝ้ามพ้อออกไปเป็นแน่ ที่ขุดมาได้คงได้มาจากในพระเจดีย์ ซึ่ง
 เขาเอามาบรรจุปลอญพระบาท เห็นจะไม่ใช้ขุดได้ในดินโคลนกลางท้องนา

ทนจะกราบทูลรายงานการตรวจรูปภาพพระชนกชนข้าง ได้วาน
 เขาเข้าไปตรวจหาที่ตุลาจรดนาในหอดสมุดสำหรับชาติ ได้พบทศ ๒ ใบ
 ใบหนึ่งอยู่ด้านข้างเบนนมทลายทรหดถกน แต่จะเป็นเรื่องอะไรก็ไม่ออก
 เพราะถูกดบดอกไม้ล้มบรณ และผมขอเขียนก็ไม่สดเอาไม่ได้ อีกใบหนึ่ง
 อยู่ด้านหน้า รูปภาพงามผมขอเขียนดี แต่เป็นข้างอยู่บานขวาควงหนึ่ง
 บานซ้ายควงหนึ่ง เป็นแต่ประชนหน้ากน ไม่ชนกน ซามดวกรรมบาน
 เบนนมกระตูกคณกถางขวางหน้าเสี่ยอกด้วย จะถ่ายทาศรต์คมส์กาดขดของ
 หนักหนา จะควรประการใดแล้วแต่จะ โปรด ทดหาหยังไม่ได้ไปถาม

หดกทจะตอบสถาปนิกส์มาคม อย่างที่ประทานพระดำริในข้อหลัง
 เห็นจะเขาท จะต้องคิดพูด โม โถ โมเกให้เอาตัวออกหากไปได้ก็เกิดที่เดียว

ควรมิกควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

บ้านจีนนามอน ปันง

วันที่ ๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูต สัมเด็จพระนเรศวร

จดหมายฉบับนี้หม่อมฉันวางใจก่อนได้รับตายพระหัตถ์ฉบับลง
วันที่ ๓ ตุลาคม เพราะฉะนั้นจะทูลสนองความในตายพระหัตถ์ต่อข้างทาย
ข้างตนจดหมายจะทูลเด่นเรื่องก่อนประวัติศาสตร์เดี่ยก่อนตั้งก่อน ๓
เท่าที่หม่อมฉันศึกษาหาความรู้ได้เพียงในเวลานี้ ความที่ทูลอาจะ
ผิดพลาดพลาดพลั้งด้วยความรู้งบกรวด หรือเข้าใจผิดไปได้อย่างไร อย่า
เพ่งทรงเชอถอเบนนหตุฐานน

อธิบายกาละกำหนด

เบองตนจะตองทูลอธิบายวชทเขากาหนดกาละก่อนประวัติศาสตร์
เดี่ยก่อน เพราะวชานเบนนการคนเรองอดคถอยหลงชนไปนบดวยหลาย
ตانب จะอาศยศักราชอนไดเบนนเครื่องกาหนดไมได จึงไซดั่งเกตอบต-
เหตุต่าง ๆ ของโลกเบนนกาหนด เรียกวา Geological Time คือ "ภุมกาด"
(ประหตาทไปเขาเคากบกาละกาหนดของชาวอนเคยแตกกตาบรพ)
คอกาหนดอดคกาดเบนน & Division เทียบตรงกบ "กถป" ในกถป ๓
แบงเบนนหลาย Sub-division เทียบตรงกบ "ยุค" (บางกถปมียุค
มาก บางกถปมียุคน้อย ไมเทากัน) ในยุค ๓ ยงแบงเบนน Period
เทียบตรงกบ "สมัย" เบนน่วนทสุดแห่งกาละกาหนด คือเขาเซต
ประวัติกาละจิงไซศักราช

ลักษณะทกาหนดกถปนน เขาเหตุฉาคญทเกตในโลกเบนนเกณท
เชนนเกิดไฟไหม้โลกแตะเกตมดวงชวตชนในโลกเบนนคณ เรียกชอกถป

เบนดาบเดธ กำหนดยคนน เหาวตถกเกิดกอนและหลังในกตปเตยว
 กนเบนเกณฑ เรยกชอยคดวยอาศัยวตถนน ๆ กำหนดลัมยนน อาศัย
 ความเป็ดยนแปดงของวตถในยคเตยวกนเบนเกณฑ เรยกเตวาลัมยตน
 แลลัมยปตาย หรือลัมยตน ลัมยगत แลลัมยปตาย ของยคนน ๆ
 ถากดาวอชบายเบนอุปมา (ให้หญิงอามพ้ง) อย่างซ่มซาบ กตป
 เป็รยบเหมอนรชกาด ยคเป็รยบเหมอนอย่างในรชกาดท ๕ มยคเกิด
 รตไฟและเกตรถยนค ล้วนลัมยนนเป็รยบเหมอนเมอเกตรถยนคแลว
 รถยนคลัมยตนยงดงอกทกกกกกอง รถยนคลัมยปตายแดนเงยบเฉยบค
 ฉะนน

แต่ล้วนจำนวนบิตามประคทนในคาวาเรองกอนประวคคาล์ควได้
 แต่คาคคะเน ไม่มีใครรูกวากตปไหน ยคไหน หรือลัมยไหน จะเบน
 จำนวนบิต่าใด รุแนเตวามากมายนบคดวยหมนคดวยแล่นและดวยถานบ
 ตรงกบทเราระยกว่า “อสังไซย” นบไม่ถวน

อธิบายประวัติโลก

กตปตนเรยกว่า Archaen ตรงกบ “อาทกตป” (คือแรกม
 เคาเงอนพอสังเกตรเรองได้บาง) อธิบายว่าโลกทเรายูน ในกตปน
 ไฟ “ประดยกตป” ใหม่อยู แล (ไอไฟบ้นคาดให้) มีเมฆหมุ่ห่อ
 อยุ่รอบโลก จำเนียรกาดนานมา (ไม่รูกกบ) เมอเซอไฟทเป็ลอกโลก
 หมดไป ไฟกใหม่เซอตามดงไปในกตางโลก ล้วนเป็ลอกโลกเมอเยน
 แลวคแขงกตายเบนหนชรชระ (เช่นลुकมะกรุด) มทลूंเบนโคกเบน
 เซาบาง ทคตาเบนแองดกบาง ล้วนเมฆหมุ่ห่ออยุ่รอบโลก (เมอหมด
 ไอไฟทใหม่เป็ลอกโลกแลว) ก็หายไป บ้นคาดให้แสงอาทคยลूंองดง

ถึงโลก ทนุกเกิดฝนตกเป็นนิจมาช้านาน (นับนับไม่ถ้วน) น้ำฝนตก
 ค่อยๆ ไหลลงจากที่สูง โดยธรรมชาติก็ไปขังอยู่ในที่ต่ำ ทำให้เกิดแอ่ง
 กว้างเป็นทะเลและหนองน้ำต่าง ๆ มชนในโลก ใช้แต่เท่านั้นแรงน้ำฝนที่
 ตกชะห็นให้ย่อยเป็นกรวดทรายไหลลงไปกับน้ำฝนนานเข้าก็ไปทับถมกัน
 จนเป็นพื้นแผ่นดินที่ราบมชนด้วย ส่วนไฟที่ไหม้ลงไปทางกลางโลกนั้น
 เมอมเป็ดอกโลกหุ้มห่ออยู่ข้างนอก ไอลไฟออกได้แต่ทางช่องภูเขาไฟไม่
 พอจะระบายไปได้สะดวก จึงเกิดเป็นแรงไอลไฟอยู่ในกลางโลก เมื่อไอล
 ไฟคังมากแรงเบ็งคั้นเป็ดอกโลกออกมาเป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหว อาจ
 เป็ดยขึ้นฐานเป็ดอกโลกไปต่าง ๆ เช่นคั้นแผ่นดินบางแห่งให้สูงชัน
 จนเป็นภูเขา ยกค้วอย่างคังเทอกเขาหิมาคัย (ซึ่งเขาตรวจโดยทาง
 วิทยาศาสตร์รูไควาเคมอยู่ในทองทะเล) บางทกทำให้หนองน้ำเป็ดยขึ้น
 ระดับ บางแห่งแห้งหายหรือกตายเพคไปได้ต่าง ๆ ยังค้วอากาศชาค
 ทมากระทบโลกกเกิดเป็นฤดูกาต แต่บางยุคก็แปรคตคณไปได้ต่าง ๆ
 แต่ในอากาศคตปทกดาวมาน ชวคยังห้ามในโลกไม

กคปคอมาเรยคว่า Primary Division ครงคบ “ ปฐมกคป ”
 เวมเกิด Life คอคคองชวคชนในโลก คองชวคเมอแรกเกิดชนนน เป็น
 แต่อย่างคอมคณหนงอยู่ในนามากคความาก มีธรรมชาติ (เกิดแกเจ็บ
 คาย) คองหายใจและกินอาหารจงอยู่ไค มีคณนคคาย คคคองชวค
 นน ครนนานมาไคพบแต่ะบริ โภคอาหารต่าง ๆ กเกิดนยมนแต่ะพยายามหา
 อาหารคองอาหารคองกัน จงเป็นบคจยให้คองชวคคคกนเป็น ๒ อย่าง
 คคคเป็นพฤษชาคคอง ๑ เป็นคคคชาคคอง ๑

ตำนานพฤกษชาติ

ตำนานพฤกษชาตินั้น อธิบายว่าดวงอาทิตย์พวก ๓ นัยมยดอย
 กับพณฑนทโคณาไมชวณชวรายยายท เพราะชอบกินแต่ชาติละเอียดเป็น
 อาหาร นานมากก็ตายเป็นพฤกษชาติ แดงเกิดพืชพรรณชยายตามตาม
 พณฑนโคณาชนไปยงทคนโดยลำดับ ในชนนยงหายใจได้แต่ในนา ถ้า
 เอาชนพณาไมชากชาติใจตาย (เช่นพวกคนสำหรัย) แต่เมื่อมพืช-
 พรรณชยายคองชนไปยงทมเวณานาแห่ง เมื่อนาดงชอดกตองกตนใจใน
 เวณามืออยพณาจนเคย นานชากกตายเป็นพรรณพฤกษชงอยู่ในนา
 เพียงคองโคณกหายใจได้ (เช่นกกเบ็นคณ) พืชพรรณของพฤกษชาติ
 พวกนรจกหายใจนอกนายนงชนโดยลำดับ นานชากไมคองหายใจในนา
 จงกตายเป็นพฤกษชาติทเกิดแะอยู่แคบนบก นานชากกตายเป็น
 คณไมมคยกตปัดวกระจายชยายพืชพรรณออกไปโดยลำดับ จนตลอด
 โลกด้วยประการฉะนี้

ตำนานสัตว์ชาติ

พวกดวงอาทิตย์ทกตายเป็นสัตว์ชาตินั้น ผิดกับพวกพฤกษชาติที่ชอบ
 กินอาหารหยาบ (สัตว์ทงหตยจุงคองถายมุต) อาการทแ่งวงหา
 อาหารของดวงอาทิตย์พวกนกตาง ๆ กน บางจำพวกไม่พยายามยายถน
 ทไปห่างไกต บางจำพวกก็ชอบยายทเทยวเส่าหาอาหาร นานมาจึง
 เกิดรูปพรรณตางกนตามกรยาอาการ ตงแต่เบ็นฟองนาแะควประการัง
 เบ็นแมงกะพรนแะเบ็นหอยบ่ ถวนเบ็นสัตว์ Invertabrate คอสัตว์
 ไม่มกระดูกสันหลังเกิดชนในโตกก่อน นานมาจึงเริ่มเกิดสัตว์ทมกระดูก

ต้นตอ คอปลาเป็นอาทิ ท้อจวายนารวดเร็วและไปได้ไกลๆ สัตว
ชาติที่เกิดขึ้นในปฐมกตปยงต้องอยู่ในน้ำ เพราะหายใจได้แต่ในน้ำทงนน

กตปตอมาเรียกว่า Secondary Division ตรงกับ "ทุติยกตป"
เริ่มเกิดมสัตว์บกขึ้นในกตปน อธิบายกำเนิดของสัตว์บกนั้นว่าเริ่มด้วย
มปลาจำพวก ๑ ชอบหาอาหารกินตามชายตลิ่ง มักขึ้นไปหากินถึงตลิ่ง
จนเคย นานเข้าอวยวะ (ที่เราเรียกว่าหปลา) ทง ๒ ข้างกคอยแข็ง
จนอาจพวยพาดวไปได้บนตลิ่ง (เช่นปลาตั้น) และรู้จักหายใจบน
บกด้วย นานมาห ๒ ข้างทมเดิมกลายเป็นเทอหนา และครบข้างหลังก
กลายเป็นเทอขนอกค ๓ เป็น ๕ ขาดำหรับพาเดินและว่ายน้ำ พช-
พรรณจึงกลายเป็นสัตว์อภประเภท ๑ เรียกว่า Amphibian (นักหา
ศัพท์ภาษาไทยให้ตรงกันยังไม่ออก) ความหมายว่าอยู่ได้ทั้งในน้ำและ
บนบก (เช่นกบและจระเข้บนตั้น) เพราะอาจหายใจได้ทั้งบนบกและ
ใต้น้ำ พชพรรณของสัตว์ประเภท Amphibian นตอมากกลายเป็นสัตว์
จตบาทอยู่บนบก ส่วนพวกสัตว์ที่ไม่กระดูกต้นตอถึงกมบางจำพวกทเริ่ม
ขึ้นบก เช่นตะขาบ แมลงบอง และปูบนตั้น สัตวทง ๒ จำพวกน
เรียกว่า Reptile ตรงกับสัตว์เลื้อกคตลัน ตามอธิบายของไทยหมาย
เช่นจำพวกงู ตะขาบ แมลงบอง และจิงเหลน แต่อธิบายของฝรั่ง
รวมคตลออกไปในบรรดาสัตวทสี่บพนชด้วยออกไซมาเป็นคตลนอกรรรก แม
จนพวกสัตว์ตัวใหญ่ โตกว่าข้างซงค่นยพนชไปแล้ว กนบในจำพวก
Reptile เพราะเหตุทออกคตลเป็นไซเหมือนกน

กำเนิดของกนนั้น อธิบายว่าเกิดจากสัตว์จตบาทนตนเอง ด้วยม
สัตว์เลื้อกคตลนบางจำพวกชอบคตลนไม่ หรือคตลนเพียงกยอนคตลน

เบนเหตุให้ชอบกันไปอยู่บนต้นไม้เป็นปรกติ เมื่ออยู่บนต้นไม้ก็มีใคร
มกจตองเดิน แต่จตองกระโดดโดดโผนไปตามกิ่งไม้อยู่เสมอ นาน
เซากระดูกเบาและขาหนักกลายเป็น โครงงอก แดวมชนบกหางงอก
จนจนขึ้นได้ จึงกลายเป็นนกไปด้วยประการฉะนี้

กตปตอมาเรียกว่า Tertiary Division ตรงกับ "ตติยกตป"
เกิดสัตว์นอกประเภท ๓ เรียกว่า Mammal ตรงกับว่า "กนิหนม" สัตว์
ประเภท นก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์ในครรรภของ
มารดาจนเป็นตัวแฉวงคลอด เมื่อคลอดแล้วกนิหนมตอมา สัตว์
ประเภท นก จตูปาทอยู่บนบกเป็นพน แต่เป็นปลาบางบาง เช่น ปลาฉลาม
ปลาฉลาม และปลาโตมา กอออกลูกเป็นตัวเหมือนนก นกขยกนบ
อยู่ในสัตว์จำพวกน

กตปตอมาเรียกว่า Quaternary ตรงกับ "จตุรกตป" ซึ่งค่อ
กบตมยประวัติศาสตร์ จึงเป็นกตปตสุดท้ายในภุมกาด เรื่องในกตปน
ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงพชพนชของสัตว์ต่าง ๆ และประวัติของมนุษย์
ซึ่งจะทลชบายในกณทหน้าค่อไป ความรูเพียงเท่าททุดมาน กวาจะ
หาได้กเหงอดก

ความทหมอมณ จะทลลนองตายพระหตถนบตงวณท ๓ นน
เรื่องรูปพระชนกชนาง รูปทหมอมณชอบค่อทเขียนไวคานหน้าค่อไปท
ทานทรงพรพรรณานนเอง ทจะเอามาทาเป็น Christmas Card เห็นจะ
คองคดแกไชบางเดกนอย คอคตทล่นชอบบานออกใหเป็นช่าง ๒ คว
ตงหนางจะชนกน ทุดทานคองเขาพระทยโตคเดว

ทพระพนจคองออกจกตาหน่งในหอพระล่มต ๑ หม่อมณนได้
ทราบอยกอนแเดว โดยนความอาการเจ็บบวดยควยเป็นโรคล่นประล่ท

มาช้านาน หม่อมฉันก็นั่งร่ำร้องอยู่ แต่หม่อมฉันไม่ได้รบช้ำคราด
จากตัวเองเลย

เรื่อง "พระบรมรูป ๖๓" นั้น หม่อมฉันมีความยินดีและขอถวาย
อนุโมทนาในการททรงจัดไป มาจากความคิดเกิดเพิ่มออกอย่าง ๑ ด้วย
นึกปรารถนาเมื่อเชิญพระบรมรูปนั้นไปไว้ในหอพระสุราโดยพิมานแล้ว
จะพินทุยกยอแย่งได้ แต่เมื่อนานไปถึงชนตฤหทานเหตุนี้จะไม่มใครรู้
เรื่องตำนานของพระบรมรูปองค์นี้ จึงคิดว่าควรจะทำครอบกระจกครอบ
พระบรมรูปด้วย ถ้าหวั่นจะได้กษัตริย์องค์ใดให้มีใครจับต้อง และควร
จะเขียนเรื่องตำนานพระบรมรูปองค์นี้ลงแผ่นกระดาษใส่ซองวางไว้ใต้
ฐานพระบรมรูปที่ในครอบรักษาเรื่องตำนานไว้ด้วยกัน ทว่าจะทำครอบนั้น
ก็เห็นจะไม่สิ้นเปลืองเท่าไร หม่อมฉันเชื่อว่าเจ้าพระยาอรรพวงค์คงจะ
เต็มใจทำไม่ขัดข้อง ส่วนเรื่องตำนานนั้นหม่อมฉันได้ตอกร่างขึ้นตั้งมา
ถวายกับจดหมายฉบับนี้ ถ้าโปรดตามความคิดขอให้ทรงอ่านตรวจ
แก้ไขเสียให้ติดก่อนจึงเขียนลงกระดาษ

หม่อมฉันต้องคิดต่อไปถึงเหตุที่การบนพระบรมรูปเบนเวลาช้านาน
และไม่หล่อเป็นทองสัมฤทธิ์ มาเห็นเหตุเนื่องกัน ด้วยการหล่อรูปคน
ที่ยงมขัด แต่โบราณถือว่าเบนนูปมังกดห้ามปรามกันกวดขัน เพราะ
ต้องเอารูปหุ่นขึงเขาไฟหลอมให้ละลาย เขากบการททารายกันด้วย
กฤตยาคม จึงหล่อแต่พระพุทธรูปกับรูปสัมภารเจ้าวตมรณภาพแล้ว
แม่พระพุทธรูปที่ชำรุดเหลือรอดจะปฏิสังขรณ์ จะเอาลงหล่อหลอม
สร้างเป็นพระพุทธรูปองค์ใหม่ เช่นเรื่องพระศรีรัตนเพชญ์ในรัชกาลที่ ๑
ก็ยงห้ามปรามกันกวดขัน หม่อมฉันเคยได้ยินคำเล่าว่า เมื่อแรกมช่าง

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐. ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐. ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐. ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐. ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

ควรไม่ควรแต่จะโปรด

ศิริพงษ์เทพ

x x x

(ร่าง)

ตำนานพระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์หล่อ
 ด้วยปาดัสเตอร์น มอักษรรจากรกอยู่ฐานอย่างน

CHATROUSSE
 PARIS 1863

ความที่จารกแต่ดงว่าช่างบั้นชอ ชาตวุฒ์เต บันทกรุงปารด์ เมอ ค.ศ.
 ๑๘๖๓ (ตรงกับบักน พ.ศ. ๒๔๐๖)

ส้มเต๋จเจาฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ กับส้มเต๋จกรมพระยา
 คารังราชานภาพ ทรงพิจารณาและปรึกษากัน เห็นว่าเดิมคงตั้งพระ-
 บรมรูปฉายาตกษณออกไปให้ทำเป็นพระบรมรูปปั้น เพราะพระบรมรูป
 ฉายาตกษณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องทำ
 นองอย่างทบหนมอยเป็นสำคัญ ความคิดเดิม บางที่จะให้ทำเป็นพระ
 บรมรูปหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ชั้หน้าคทาพระองค์ แต่ตามวชของช่างبن
 ฝรั่ง เขาเอาต้นรูปขนาดน้อย แดงพมพด้วยปูนปลาสเตอร์ขนาดสำหรับ
 พิจารณาแต่เล็กก่อน เมื่อชอบแล้วจึงบนขยายให้ใหญ่เท่าขนาดที่จะหล่อ
 พระบรมรูปองค์ ช่างบนได้อาศัยแต่พระบรมรูปฉายาตกษณที่ตั้งไป
 ไม่ได้เห็นพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คิดทำพระรูป
 โฉมแต่โดยเดาเป็นพระบรมรูป ขนาดเล็กของคน พมพด้วยปูนปลาสเตอร์
 ตั้งเข้ามาให้ดูแต่เล็กก่อน เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทอดพระเนตรไม่โปรด ด้วยช่างฝรั่งทำพระรูปโฉมผิดไปมากนัก จึง
 บอกเด็กกับช่างฝรั่ง แล้วโปรดฯ ให้ช่างไทยทนมมอยในเวदानบน
 พระบรมรูปขนาดเท่าพระองค์ของค (เคยวนประดิษฐานอยู่ใน
 พระที่นั่งเวไชยนตวเชยรปราสาท ทพระนครศรี เมืองเพชรบุรี) ช่าง
 ไทยทบนนนเอาพระบรมรูปองค์ฝรั่งบนบนเคา ขอนพงเห็นได้ด้วยตา
 และเครื่องแต่งพระองค์ เช่นทรงพระมาดาล์กอดเป็นต้น มาใช้และ
 แกะไซพระบรมรูปให้ถูกต้องตามจริง แต่พระบรมรูปบนเท่าพระองค์น
 คางอย มาดำเรจในบแรกกรชกาดท & เมื่อมพระบรมรูปบนองค์น
 ขนบนควอย่างแล้ว ก็โปรดฯ ให้สร้างพระบรมรูปส้มเต๋จพระเจ้าอยู่หัว
 ในพระบรมราชวงศ์ทง & พระองค์เป็นพระบรมรูปหล่อ ชงประดิษฐาน
 อยู่ในปราสาทพระเทพบิดรบน

พระบรมรูปบนของคณอยพ... มเรื่องเนื่องกับพระบรมรูปบนทอยู่
เมืองเพชรบุรี และพระบรมรูปหล่อในปราสาทพระเทพบิดร ดังบรรยาย
มา ส้มควรเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี จึงได้เชิญมารักษาไว้ในหอพระ
สุราโดยพิมาพ เมื่อปัจจุ พ.ศ. ๒๔๗๗

x x x

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระยาตราชางฯ ทราบฝ่าพระบาท
ชายอาสาสมัครกตบจากบึงไปหาเกตุกระหม่อม พร้อมด้วย
หญิงแกวและหม่อมเจิม เชอเชิญถวายพระหัตถ์ไปให้ ได้ทราบเกตุาทก
ประการแล้ว เรอของเชอทตองกตบหนนเกตุกระหม่อมได้ทราบอย่แล้ว
ไม่ต้องถาม ได้บอกไว้ให้ทราบว่า เชอจะกตบออกมาบึงกำหนดเมื่อไร
ให้ทำหนังสือกราบทูลถวายบังคมตายนทางออฟฟิศหดวง จะตั้งอนุญาต
ให้ออกมา

ขอประทานกราบทูลต่อเรื่องกาศคริสต์มาส ได้พบเถาแก่งแล้ว
ถามถึงรูปพระชนกชนางทตองพระประดั่งก็ แก้วรูปภาพตของหนนได้
ถ่าย แต่จะเบนทตองพระประดั่งก็หรือไมหนนไม่ทราบ แกจะคณกระจก
ไว้ให้ดู เกตุกระหม่อมหนนจะไปตรวจดูหน้า

พระบรมรูป ๒๓ นายเพโรจพิสัจจนแล้ว ถ้าไม่มีอะไรอยู่ใต้เงิน
เงินหนนทามาแต่เมืองนอก เกตุกระหม่อมได้ตั้งให้เอาไว้ตามเดิมเช่น
หนน ชารพระกรบนแล้ว แต่ยังไม่ไดคตเขาท

ควรมิคกรแล้วแต่จะ โปรด

พร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตจกรมพระยาदारง ๆ ทราบฝ่าพระบาท

หนังสือถวายเมตนา จะกราบทูลตอับถวายพระหคถดงวันที่ ๓๐

กนยายน ซึ่งจะกราบทูลตอับเมอกราวเมตกอนไม้ทน

เรื่องเครื่องถวยซามเตาที่ดงวรรคโลก ทรงวนจณยวาชายเบน

ต้นค่างมาภาคไคทน จะขอถวยหคถดงต้นนพระดาร์อกวา ได้เห็น

ชาวเขาตงหนังสือพมพเมอเร็ว ๆ นเอง ว่ามคนชดบอในทบานโกถดวตรง

ในเมอองชยยาพบซามเบนเถา ๆ มจนวนนมากมายวาเห็นจะตงรอย นาย

อ่าเถอห้ามไว้ไม่ให้ชดตอไป จะนำความไปเรียนช่าหคถดงประจำจังหวด

ให้ทราบเดยก่อน เพอพงค่างตอไป ซามทชดพบนนบอกรูปว่ารูป

เหมอนซามเบญจรงค์ ปากมดวดเคดอบดหมน ๆ มโตมตายเชยน

ดกษณะกคอซามเตาตงคโลก ดงเบนต้นค่างมาชายใช้กนในภาคไค

ดมดวยพระดาร์ไมมคดาด

เรื่องพันหบไป นกวาจะมหคถทอองอะไรในก่าหนดเวดาทว่าหมน

หาพนบ ทเทกเบนหคถทพวงนคปราชญ์ดตวค่างตงคคาค ถาคาคผด

ดวยอะไรพาให้หคถกไมเบนชองประหคถาดอะไร การทนคปราชญ์คาค

เชยน เคยเตทราบมาทางเมอองเชมร เมอได้ค่างจาร์กใหม่มาว่ากระไร

ท่านพวงนคปราชญ์คาคคกน วาอายนคองเบนอายน อายนคองเบนอาย

โนน ครนพบจาร์กใหม่ชดกบทคาคไวคเตากนใหม่ เบนชองไมมทดต

ออยเบนชรรมดา

เมอวานนโตรบตายพระหคถดงวันที่ ๗ เดือนน กรมไปรษณยดง

มาตงมอเร็วผดกวาทุกคราว พอทจะกราบทูลตอับไคทน พระดาร์ด

อธบายหคถฐ่านกอนประวคค่างตง คามททรวงคกษาโตมานนคคกนท

เดี๋ยว ตอนกำเนิดโลกไม่ว่าจะสนใจมากน้อย เพราะเคยได้ฟังสมเด็จพระ
 กรมพระยาเทอดวงศ์ตวรดีอยู่บ้าง ว่าในพินแผ่นดินนั้น ชุดตกลงไปเท่าไร
 ความร้อนทวนชนเท่าไร เกิดากระหม่อมจำตัวเลขไม่ได้ แลว่าตรัสว่าถ้า
 ชุดตกลงไปถึงเท่านั้น จะมีความร้อนเท่านั้น อะไรจะมีความร้อนเท่านั้น
 ไต้นอกจากไฟ โดกนเป็นไฟ มผวตนมหมอย ถ้าเปรียบกับไขไถกบ้าง
 กว่าเปิดอกไข ภูเขาไฟก็แล้งอยู่แถวว่าไตดินนเป็นไฟ ไฟจะมาแต่ไหน
 โดกเรานคือเป็นไฟมาก่อน ตรัสว่านักปราชญ์เขาว่าเบ็นตั้งเกิดหลุด
 มาจากดวงอาทิตย์ ผาพระบาทตรัสเอาเขาปรบกับไฟประดัยกตปตหนัก
 หนา เกิดากระหม่อมไม่เคยนึกถึงเดยว่าเรื่องไฟประดัยกตปตนั้นจะมมด
 เขาเป็นความจริงได้ ขอทผาพระบาทตรัสว่าแรงไฟไตดินนแผ่นดินให้
 เปดยนรูปไตดิน นกไตถึงกรมหลวงชุมพรเขตเดาถึงทไหนดจำชื่อไม่ได้
 ไนเมืองฝรัง ความหนาผาดกทะเล มีเปิดอกหอยคตหิน เช่นพวกหอยอรรม
 คตชนไปอยู่สูงกว่าเด้ากระ โดงเรืออก ชาวนกเพงมาแปด ออกเมือ
 ผาพระบาทตรัสอธิบาย คตงเบ็นไฟไตดินนคตเขาเขานนชนไป

หมวดกกำเนิดสัตว์เบงเบ็นคตไม้ เบ็นสัตว์อุปบาท ทวบาท จต-
 บาท พหบาท นนคต นก หุมง เกิดมาไม่เคยไตยนทไหนดมาเดย นกๆ
 คต สัตวทเบนคตเชื่อมจากชนคตหนกตายเบนอกชนคตหนกยงมอยมาก
 เช่นปลาคตนคตเบนคตเชื่อมแต่ปลาไปหาจงเขตน คางคางคตเบนคตเชื่อม
 แต่กระรอกไปหานก สันนุกมาก หวังจะได้ฟังพระดำรัสอธิบายคตไปอีก
 ในวันหน้า

เรื่องรูปพระชนกชนข้าง จะจัดการทำแก้ไขตามรับสั่งคตดู
 เห็นจะทำได้

เรื่องพระบรมรูป ๖๓ นนทรงพระดำรัสเดว ครอบนนเกิดากระ-
 หม่อมจะทำคตของพระเศษพระคตด้วยทนต์วยแรงของคตเอง จคตหมาย

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ขอประทานกราบทูลรายงานด้วยเรื่องพระชนกชนข้าง ไปดูลูกตาหัง
คนไวให้ดู ตำเรจ คอรูปทของพระประรังคตรรังให้ถายไวทเดยวเดว
ทกราบทูลว่าไมชนกนเบนแต่ประชนหนากนหนนผด ชนกนสมบุรณทเดยว
วงงาอาวชขามดวดชอบบานเขาถงกน ไมไซรูปภาพทชางผุเชยนคผก
ชน เห็นจะคดมาจากภาพทองในพระอุโบสถวัดอรุณทไฟใหม่เดยเดว
รูปภาพทหนนดๆ พวกเชยนคคดมาเชยนมาก เช่นมโหดถปางปากอุมงค
ของคองแปะ ไดเคยเห็นมากทเดยว

รูปทตาหังถายไวท ไชกระจก ๘ นวตะเคง แมกระนหนกนทพนท
ตะเชยคยบเกอบแต่ไมเห็น เพราะคยคนนเขาชอบตะเชยคกน กถารน
ขนาดเดกถงอกเททไปสคกาด ถางทถายพนจะไมเบนแกนตำเรเดย ดบ
เดยให้หมดเหลือไวแต่รูปภาพถางทจะคกควา ขอประทานพิจารณาตูกอน
รูปทตาหังให้ดูแกพมพทวคยกระดาษเกาเดยเดว กระดากกระดางเห็นไม
ถนด สงให้พมพใหม่เดว เพื่อพิจารณาตูกแก้ไข ได้ผดประการใดจะ

กราบทูลมาภายหลัง

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

บ้านชินนามอน ปันง

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สัมเด็จพระบรมพรหฺมหาราช

การค้นหากบคำศัพท์รายคนเพ็ดเตยวณเป็ดยนเบนวณเด็ว
เพอความสะดวกดวยกนทงตั้งผาย แกมาเมอวณเด็ว ท ๑๓ น หมอม
ฉนถามถงประวตของวชากอนประวตคำศัพท์ Prehistory ดวยทวาทว
พงนบววาเบนวชานงตางหากมาไมชานก แกจงเดาเวอองใหพงดงจามา
เขียนทลเด็นออกอไปน

วชากอนประวตคำศัพท์กคอวชากอนประวตคำศัพท์นเอง ผดกนแต
เบนตอณกอนมหนงลือเบนหตถฐาน จงตองหาความรดวยอาศยตั้งเกต
โบราณวตถุต่าง ๆ โบราณวตถุอนเบนหตถฐานในคตกอนประวตคำศัพท์
เชนชวานหนเบนตณ ตลอดจนกระดกตั้งคณยพนชไปแลวแตะกระ-
ดกคนโบราณ ก็ไดพบมาชานานแตว หากคนทงหลายไมกดาคนคตให
ผดไปจากความทอองในคมภรไบเบต ดวยเชอวาเบนคาศของพระเจ้าบน
ลัทธิจะผดไมได ก็ในคมภรไบเบตบอกอชบายเบนแนชตวา โดก
แตะลัทธิพดงทงปวงเบนชองพระเจ้าลัทธิ และยงมพวกคณาจารย์ใน
คำศนาคริตตั้งไดพยายามคานวณบิตามรายการทกถาวไนไบเบต บัญญค
วาพระเจ้าโตลัทธิ โดกเมอวณท ๒๗ เมษายน กอนคริตศก ๕๔๕๓ ปี
หรือถาวออกออย่างหนง โดกนหนตงแตพระเจ้าลัทธิมาจน พ.ศ. ๒๔๗๗
น มอายไดเพียง ๗๓๒๗ ปี ถาจะวาอะไรมาแตกอนนงกเบนคานค
พระเจ้า เพราะฉะนน เมอแรกชดพบชวานหน คนจงเชอกนวาเบนชอง
คกตงมาจากบนลัทธิ เรียกกนวา ชวานพา (ชอนประหตาดทมาตรง
กบชองเรา เช่นใหชอเวอองวา "ชวานพา" กูกับ "บาบ" คงจะมา

ทหารเดินคน ๑ อย่างจะพลัดจันไหแน่ชัด จึงขอยืมชวานหินจากพพิช-
 ภัณฑสถานไปว่าจ้างคนให้หัดใช้ตัดไม้จันดำเร็วทำแบบกระท่อมได้หลัง ๑
 แต้นความที่เคยเชื่อว่าชวานหินเบนชวานพากัดตายไป ต่อมาถึง
 บกน พ.ศ. ๒๔๐๖ มุชดพบโครงกระดูกมนุษย์ที่เบนอย่างระวางคน
 กบดงในทแห่งเดียวกันในประเทศฝรั่งเศสออก ๒ ซาก เป็นเหตุให้ดาว
 วจนิจของนักปราชญ์ได้บอกอธิบายซากมนุษย์นั้นเดอทอดมาแต่ก่อน
 พวกนักปราชญ์พากันยอมความมนุษย์มาแต่ก่อนศักราชที่พวก คณาจารย์
 คริสต์ตั้งอ้างว่าเป็นพระเจ้านรก จึงนับว่าเกิดวซาก่อนประวัติศาสตร์
 ชนแถบนั้น พ.ศ. ๒๔๐๖ เบนตนมาด้วยประการฉะนี้

ช่างชกรูปฝังเอาต์มุดคารามาตั้งคนเมอวานน รูปฉายาตักษณท
 ให้จำลองกยงไม่ได้มาหมด หม่อมฉนจะทุดเรองก่อนประวัติศาตร์ใน
 จดหมายฉบับหน้าต่อไปอีก

หม่อมฉนได้รบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๐ ตุลาคม คศพท ดัคน
 ทศรต์ถามนหม หม่อมฉนเคยไดยนคำอธิบายมาแต่ก่อนว่ามาแต่ชคน
 คิดดูก็เห็นจะจริง ดวยพบในหนังสือเกาเขียนว่า "ชคนอาจารย์" คำว่า
 ดัคน เคยไดยนแต่ว่าพระนางเกตาตรรต์เรียกทุดกระหม่อม คิดไม่เห็นวา
 จะตความคำ ดั เป็นอย่างไร แต่คำ ชคน นั้นพอจะหาอธิบายได้

คำว่า ช เห็นจะหมายความว่า นักบวช ไม่เดอกว่าพระหรือ
 คฤหส์ถ ชายหรือหญิง เช่นเรียกดัมภารวา หตวงชเจ้าวด เรียกชชก
 ว่า ทช และเรียกผู้หญิงทบวชว่า รูปช หรือ นางช ฉน คำว่า ดน
 ดูความหมายว่าเบนชนดังสุด เช่น ชางคน มาคน เรอคน เกรองคน

เมอรวมค์พททง ๒ เขาเบน ชคน

เดิมเห็นจะใช้ดำหรับเรียกนกบวช

ซึ่งมีฐานะสูง

ขอทุดแถมเรื่องท่านองเดยวกันตอไปอกคำ ๓ คือคำว่า "บาด-
หลวง" เดอเมยเบนผู้คนพบมุตของคำ "บาด" ว่ามาจากคำ "Padre"
ภาษาโปรตุเกศแปลว่า พ่อ ซึ่งเขาใช้นาหนาชอนกพรตออย่างเรียกกัน
ในชนตงว่า Father เช่น Father Colomber เบนคน หม่อมฉนเห็น
ชอบดวยวจนฉนยของเดอเมย ส่วนคำว่า "หลวง" นนหม่อมฉนฉนนิษฐาน
ว่า หมายความว่าเบนใหญ่ในพวก บาด คือ Bishop ซึ่งเราเรียกกัน
ในชนตงว่า สังฆราช ครงกรุงศรีอยุธยาคงจะเรียกกันว่า บาดหลวง
หาได้เรียกนกพรตฝรั่งว่าบาดหลวงทุกตนอย่างทุกฉนไม่

ควรมคควรแต้วแต่จะ โปรด

ตั้ง ๒๖ กรกฎาคม

x x x

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทุด ส้มเตจกรมพระนเรศวร ฯ

ชายใหม่เซยุดายพระหัตถมาส่งฉบับ ๓ หม่อมฉนได้รบไวแฉว
ภาพชนกชนชาง หม่อมฉนไดนกกส่งสัยอยแฉวว่าภาพงามเกินฉมอดายค
มาได้พงอชบายทปรถานว่าเบน ของถายจากรูปภาพฉมอครุเขยในพระ
อารามหลวง ก็เขาใจได้ฉมชาบ ททรวงหารอดงถายพนดวยยอฉฉนตง

เบน ไปสกัดการที่จะยับยั้งไปนั้นเบนความจริง หม่อมฉันขอมอบถวาย
เบนเดชะชาติ แดงแต่จะทรงแก้ไขเอาตายออกเดี่ยวทเดียวหรือจะทำ
อย่างไรแดงแต่จะทรงพระตำหนักเห็นควร เพราะจะทรงตัดสินได้ดีกว่า
หม่อมฉันคิดไปถวาย

กรมการแดงแต่จะ โปรด

คำ ขบ ขบ ขบ

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเต๋จกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เกล้ากระหม่อมไต่รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๓ พระยาอนุรักษฯ
เชิญเข้าไปพร้อมด้วยหีบใบชาซึ่งทรงพระเมตตาโปรดฝากประทานพระรัง
เบนพระเดชพระคุณณเกล้า ได้สั่งให้ขอไปแล้ว

เมื่อวานนี้ไต่รับถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๔ ซึ่งสั่งทางไปรษณีย์
อีกฉบับหนึ่ง เจ้าพนักงานส่งรวดเร็วเป็นครั้งที่ ๒ ขอความในถวาย

พระหัตถ์ตรัสเดาถึงประวัติของวิชาประวัติศาสตร์ก้นอก นำส้มเพชร
เหตอก่อน ทว่าโลกเกิดมาได้ ๗๓๒๗ ปี นาชนกชนใจหาย เขาจะนึก
อาศัยเอาอะไรเป็นเกณฑ์กำหนดดวงเดชะดังเช่นนั้น นารู้อย่าง

เรื่องชวานพา ไทยเราเชื่อว่าพามาหนมชวานตกลงมาจากฟ้าทุกที
และเขาใจก้นดวาชวานพานนเบนหน เบนของวเค็ชลงตามหากน คอชตุ

ตรงทพามา ถ้าโตมากตอยแจกกนไปทำเครื่องรางว่าอยคงกระพันชาตรี
 ดหนัก แต่ไม่ใช่ว่าชุดตามใดทุกท เชอกนว่าทพามาเบา ๆ ขวานก
 อยตนชุดตามพบ ทพามาหนักขวานกตงดกชุดตามไมถึง เห็นจะต้นนษฐาน
 เอาเบนเนได ว่าแรกทเคยวกทงพามา ว่าอะโรมนตกตงมาจรงเวรวแรง
 เหลดอเกิน ดองชุดตามรอยทพามาตกตงกบงเฮญไปพบขวานหินเขา จง
 เชอเอาเบนเนตอ ๆ กนมาว่าพามาหนักอขวานหินตกตงมาจากพา ท
 มาแปลกนว่าขวานรามสูรเห็นจะหาเรื่องประกอบทหลง อยางไรกดีไป
 โตนกบฝรั่งนนประหลาดมาก

ศัพท์ " สัตน " ททวงพยากรณ์ไป รับรองว่าถูกตอง

ศัพท์ " บาทหลวง " เคยไดยนวนจนจกนว่า " บาทหลวง " ภาว่า
 เขยนตอ ด เกน นายเดอเมยคตอว่า " บาท " มาแต่ " Padre " กนนำพง
 อยุ่ แต่ยงตั้งตั้งอยุ่ทงนน เพราะนกไตคาทเคยไดยนพุดกนอยเฉยต ๆ
 เช่น " ตั้งฆราวาสบาตรแก้ว " " ตั้งฆราวาสบาตรหลวง " " เอาบาตรใหญ่
 เขาชม " เหลดอเบนตน ยงนกวจนจกนไม่ทน หลวงแปลว่าใหญ่หน
 แหยงกว่าเน

พระบรมรูป ๖๓ นายเฟโรจชอมดำเรจเรยบรอยดเดอ แต่ครอบ
 นนทาพษตามเคย หาไมได มทกวางพอดังไมพอ ทตั้งพอกวางไมพอ
 เกดากระหม่อมชตใจคตเปลยนแปลงอยางอนเสยเดอ ทาคูเหมอนแบบ
 พระจน

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สัมเด็จพระนริศร ฯ

หม่อมฉันได้รบถวายพระหัตถ์ฉบับถึงวันที่ ๑๗ ในจดหมายของ
 หม่อมฉันฉบับนั้นจะทูลสนองข้อความในถวายพระหัตถ์กอน
 ขอทูลทรงตั้งสัตยาธิษฐานที่กำหนดย้าย โลกตามคัมภีร์ไบเบิ้ล จะได้
 อะไรเป็นเกณฑ์นั้น ขอคัดตราจารย์คัดเดินเฟดได้บอกแล้ว แต่
 หม่อมฉันเผด็จไปไม่ได้เขียนลงในจดหมาย เกณฑ์นั้นกำหนดตามอายุ
 คนที่ส่งย้าย โลกนี้ตกลงมาจากอาดัม ตามทมิฬขอและบอกอายุไว้ในคัมภีร์
 ไบเบิ้ล เรื่องนยงมอนด์นริศรไป ด้วยเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๐ น คัดตรา-
 จารย์คัดเดินเฟดมาอีก หม่อมฉันป็นชนว่าพวกหัวหนาในศาสนาคริสต์ตั้ง
 เช่น ไปป เป็นต้น จะคือไม่เชื่อหลักฐานในเรื่องก่อนประวัติศาสตร์
 ไปถึงไหน แก่เดาให้ฟังว่าเมื่อตัวแก่เป็นนกเวียน ครุเป็นบาดหลวงเยซูอิต
 สอนวิชาประวัติศาสตร์ให้แก่เป็นเริ่มแรก แก่ได้ตามบาดหลวงคนนั้น
 ด้วยเห็นเป็นคนใจดี ว่าที่สอนมานั้นขมมาตงแต่หลายแต่ฉบับแล้วนั้น
 ไม่เป็นการฝืนคัมภีร์ไบเบิ้ลหรือ บาดหลวงคนนั้นตอบว่าไม่ฝืน
 ใดๆเลย ถ้าจะว่าแท้ วชาก่อนประวัติศาสตร์ก็ดบริบรองความจริง
 ของคัมภีร์ไบเบิ้ลเสียอีก บาดหลวงคนนั้นบอกอธิบายคำที่ต่อไป ว่า
 คัมภีร์ไบเบิ้ลนั้นคนเดิมเป็นภาษาฮีบรูของพวกยิวส์ ความตอนนั้นทว่า
 ด้วยเรื่องสร้าง โลกนั้น คดาบกบเป็นกาพยกตอนเข้าใจความได้ยาก ต่อ
 ให้เห็นว่าเป็นคำของมนุษย์แต่งขึ้น ถ้าหากเป็นคำของพระเจ้ามนุษย์คง
 จะเข้าใจได้ง่าย แต่ถาเอาแต่คำความเรื่องสร้าง โลกในคัมภีร์ไบเบิ้ล
 พิจารณา ก็ถาว่าพระเจ้าสร้าง โลกก่อนแล้วสร้างสัตว์และสิ่งอื่น ๆ

ต่อมาเบนดาบ จนทลุดจิงสร้างมนุษย์ ความนตงกนกวชากอ
 ประเวศศาสตร์ ด้วยคนพบหกฐานวาม โดกชนกอแวงจมดตวแฉะ
 พรณพฤษและทลุดจิงมนุษย์เหมือนเช่นกดาวในคมกรไปเบตดงน
 ศาสตร์จารย์คดเดนเฟดถามบาดหดวงคนนคอปไป วาเมอเหนเซนน
 ทำไมจิงไมประกาศความเหนแกคนทงหตาย บาดหดวงคนนคอบวา
 มนุษยทุกวณนงงโงนถ ถ้าเอาความเซนนไปประกาศ แทนทจะถอ
 เบนความจริงจะกตบคหมนศาสตร์น ถลายเบนโทษยงกวามคุณ จิงพุด
 ไตแตกบมทมความรดวยกน

เรื่องคาบาดหดวง ทหมอมฉนทุดไปชาตอชบายไปหน้อยหง คอ
 บาดหดวงแรกมเขามาถงเมืองไทย มาเมอในรัชกาลดัมเตจพระชยราชา
 เมอพระราชทานทให้พวกโปรตุเกศตงบานเรอนทคาบตบานคน ขางเหนอ
 คตองตะเคียน พวกโปรตุเกศจิงหมนคบาดหดวงเขามาสร้างคตอยู่ใน
 คาบตนน บาดหดวงทแรกมาเบนโปรตุเกศ พงศนษฐานวาพวก
 โปรตุเกศคองเรียกวา Padre และไทยในดัมยนนคองเรียกวา บาด ตาม
 พวกโปรตุเกศ แต่เซนนพระเจ้าแผ่นดินยงไมได้ทรงยกยอองพวกนคพรต
 โรมันคาโซดคยง่างหนงอยง่างใด มาจิงถงรัชกาลดัมเตจพระนารายณ
 มหาราช พระเจ้าหดยท ๑๕ ฝรั่งเค็ดตั้งคณะพรตมาดัมบศาสตร์น ผู้เบน
 หงหนาคณะพรตมยคเบน Bishop มาแต่เมืองฝรั่ง จะตองเรียกให้ผด
 กบพวกนคพรตดัมญ ซึ่งเรียกกนอย้วาบาด จิงได้เตมคาคาหดวงเขาขาง
 ทาย คาวาบาดหดวงนาคจะเกดมชนในแผ่นดินดัมเตจพระนารายณมหา
 ราช ทวามาแต่คาคาบาดหดวง หมอมฉนเบนผู้โตมาเอง ดวยวณหนง
 ไปกนเดยงทลสถานทศฝรั่งเค็ด เขาจคโหนงเคยงกบตั้งมราชวร ได้
 ดันทนากนคตอตเวดาทนงโคะ หมอมฉนได้ถามความ ๒ ขอแกดั่งมราชวร

คำหนักปลายเนิน คลองเคย

๒๘
วันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ขอประทานโทษ เมดเทยวณไมมเวองจะกราบทูลบรรเดง นอก
จากกราบทูลให้ทรงทราบว่า ภายพระหัตถ์ถลงวันที่ ๑๖ เดือนนี้ได้รับ
ประทานแควแทนน หมูนไมคอยจะสบาย อากาศก่าตงจะแปรจากฤดูฝน
ไปหาหนาว รวน ๆ จะเจ็บอยรวมรอ

เมอวานน เบนวนทระถกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
เต็มอกเต็มใจทงครวเรอนชวยกันทำดอกไมรอยเบนอย่างขงจระเซ
พร้อมดวยเทยนทองเงนน้าไปบูชาถวายทพระบรมรูปทรงมา แดงกพากน
เขาไปพระทงจกร ในการพระราชกุศลออกภักชตตามเคย ไปเห็น
ซารพระกรศกคดัดทชาวชเขากสละคุดใจ อยากทราบเรองราวอนเบนประวต
มานานแคว แต่ไมได้ทราบอะไรเดย ฝ่าพระบาททรงทราบอย่างไรบ้าง
ตรัสบอกเด้าให้ทราบบ้างก็จะเบนพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

กรรมควรแควแต่จะ โปรด

พรหม

x x x

บ้านซินนามอน บึง

๒๘
วันที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระนเรศวรฯ

การหาความรูเรองกอนประวตศาสตร์สำหรับทูลบรรเดง ดุดถาย
กับไปเทยวณถามหาต้นก ด้วยความรุมนแตกสาชวณให้ไปหาชวอน
อกหลายอย่าง ดองชมเขาไปดุกเห็นตกชงยากทจะไปให้ถงที่สุดได้ จง

ขอทบทวนเรื่องเพียงเท่านี้ เปรียบเหมือนพรรณนาเพียงช่องทางที่ใดเห็น
ในถ้ำมหานรก

ความรู้ซากก่อนประวัติศาสตร์ Prehistory อาศัยตรวจของทศพ
คนอยู่เป็นสำคัญ คือ โครงกระดูกมนุษย์ชนก่อนเก่าอย่าง ๓ กับเครื่อง
มือของมนุษย์ชนน้อยอย่าง ๑ เขาของเหตุนั้นมาพิจารณาประกอบกับ
ภูมิศาสตร์และ โครงกระดูกสัตว์คณฺยพจนานุกรมตรงที่พบ หาหลักฐาน
เรื่องประวัติของมนุษย์ชาติว่า (๑) มีกำเนิดมาแต่เมื่อใด (๒) ดับ
พันธุมาอย่างไร และ (๓) เจริญปัญญาอย่างไร อันเป็นใจความ
ขอทความมนุษย์ชาติจะมีกำเนิดมาแต่เมื่อใดนั้น ตามภูมิศาสตร์

(ในจดหมายฉบับก่อนหม่อมฉันใช้คำว่า ภูมิศาสตร์ ก็ไม่ผิด แต่เมื่อจะ
ใช้ชื่อของวิชา Geology ว่า ภูมิศาสตร์ ไปเข้ากับคำซึ่งใช้เรียกวิชา
Geography กันอยู่แล้ว จึงเพิ่มคำว่า ชาติ เข้าให้ผิดกัน) กำหนดเวลา
ส่วนอดีตของโลกเป็น ๕ กल्प ดังที่อธิบายไว้ในจดหมายฉบับก่อน
ตามตำราว่า จาพวกสัตว์กนฺนเกิดมาขึ้นต่อในตติยกल्प มนุษย์กนฺนอยู่ใน
สัตว์จำพวกกนฺน จึงยังไม่มีใน ๓ กल्पก่อนขึ้นไป ตติยกल्पนั้นในตำรา
แบ่งเป็น ๕ ยุค เรียกชื่อต่างกนฺนเป็นภาษากรีก (เหตุที่ใช้ภาษากรีก
เพราะจะให้เป็นคำกลาง สำหรับเรียกเหมือนกันทุกชาติทุกภาษา)

ยุคที่ ๑ (ต่อตติยกल्प) เรียกว่า เอโอซีน Eocene (ความหมาย
เพียงว่า อรุณของรุ่งใหม่ Dawn Recent) กำหนดเวลาของยุคนี้ว่า
๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปี

ยุคที่ ๒ เรียกว่า โอลิโกซีน Oligocene (แปลว่า รุ่งใหม่ต่อมา
อีกเล็กน้อย A Little More Recent) กำหนดเวลา ๑๒,๐๐๐,๐๐๐ ปี
เหมือนกัน

ยุคที่ ๓ เรียกว่า มีโอซีน Miocene (แปลว่า กึ่งรุ่นใหม่ Half Recent) กำหนดเวลา ๕๐๐,๐๐๐ ปี

ยุคที่ ๔ (เป็นยุคสุดท้ายของตติยกल्प) เรียกว่า ปลิโอซีน Pliocene (แปลว่า รุ่นใหม่ยิ่งขึ้น More Recent) กำหนดเวลา ๕๐๐,๐๐๐ ปี (ต่อขึ้นไปเข้าจตุกกल्प) จตุกกल्पแบ่งเป็น ๒ ยุค

ยุคที่ ๑ เรียกว่า เปลีสโตซีน Pleistocene (แปลว่า ใหม่เอี่ยม Most Recent) กำหนดเวลา ๕๐๐,๐๐๐ ปี

ยุคที่ ๒ เรียกว่า รีเซนต์ Recent (แปลว่า เมื่อเร็ว ๆ นี้) นับเวลาเป็นยุคที่ ๒ มาจนต่อประวัติศาสตร์ ก็แต่เวลาต่อประวัติศาสตร์ นนต่างชาตยอมต่างกัน จึงกำหนดเวลายุคนี้เป็นกลางไม่ได้

โครงกระดูกมนุษย์เก่าที่สุดได้พบในภูมิภาคต่างๆจะถึงยุคปลิโอซีน แต่หลักฐานที่พบมากนั้นอยู่ในยุค เปลีสโตซีน ถึงกระนั้นก็ถือเป็นที่สงสัยว่าความมนุษย์ชาติมาแต่อดีตกาล ๑,๐๐๐,๐๐๐ ปี ขอบเขตความวิวัฒนาการของมนุษย์นั้น นักปราชญ์ทางปวงยอมรับความเห็น Theory ของศาสตราจารย์ ชาลส์ ดาร์วิน ว่าด้วยมูลของพันธุศาสตร์ต่าง ๆ Origin of Species ซึ่งประกาศเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ว่าด้วยทางสายยวมส์บัพพันธุมาเป็นกระบวนการ Evolution (อย่างแผนกรูป ค ที่ตั้งมาถวยากับจุดหมาย และได้ตลอดอธิบายในจุดหมายฉบับก่อนแล้ว) คือว่าอาจจะคงรูปอย่างเดิมหรือแปรรูปไปเป็นอย่างอื่น เพราะถนทอยู่ และการหาเดียงชีพแบบปัจเจก ได้ทั้ง ๒ สถาน ขอนศาสตราจารย์ คิดเห็นเฟดชแจงอรรธาธิบาย ว่าอุปมาเหมือนลูก ๒ คนที่เกิดรวมบิดา

เหตุใดสัตว์บางจำพวกจึงค้นยพนธ์ ขอนตามอธิบายของ
 ศาสตราจารย์ชาลส์ดาร์วิน กล่าววาคอัสตวทเหมาะแก่ โดกวิสัยจึงจะรอด
 อยู่ได้ Survival of the Fittest หรือถาตามกระบวนภาษาไทย ก็จะ
 คอองวาคอัสตวพนธ์ใดสามารถเตยงตวได้ สัตวพนธ์นจนจจะรอดอยู่ ขอน
 ศาสตราจารย์คดเดนเฟล ให้อธิบายวาคนเหตุอยทอาหารนตนเอง
 คอัสตวพนธ์ใดไมม่อาหารบริ โภค สัตวพนธ์นจนกพากนอดตายคูนยพนธ์
 ไป ยกอาหารนอนปรากฏเมื่อไม่ชามานก พวกซุดคั้นโบราณจตุไป
 พบโครงกระดูกสัตว์ โบราณ (พวกท โดกกว่าช้าง) จมดินอยทงไฮดง
 ทในทะเลทรายโคบี เหนอประเทศจีน ก็ขรรมคาสัตวจำพวกนยอม
 กนหญ้าเป็นอาหารแต่มปรกคอาศัยอยตามชายบงหรือทะเลดำบ ส่อให้
 เห็นวามือสัตว์ ไฮดงนมชวตอย ททะเลทรายตรงนคองเป็นหวงนาใหญ่
 แต่มเหตุเกิดขนควยกาดงโดกชาติ เช่นแผ่นดินไหวเบนคั้น บันดาตให้
 หวงนानนแหงหายไป พวกสัตว์เดกเช่นนกหรือกวาง ตวเบาอาจทงถน
 ทไปได้โดยเร็ว แต่สัตว์พวกนควใหญ่ โตไปยาก ก็กนหญ้าทเหตุอย
 ในถนจนหญ้าแหงหมด ก็เลยอดตายในคราวเดยวกันทงไฮดง ยงม
 ตวอยางอนอกเช่นช้างแตะละเดบเบนสัตว์ชอบอยในทอากาศร้อน ทใน
 ยุโรปชดพบ โครงกระดูกช้างแตะ โครงกระดูกเลอกมาก ส่อให้เห็นว
 สัตมยเมือสัตว์เหต่านนอยในยุโรปคงไม้หนานก ครนถงสัตมยนาแขงทวม
 Glacier Period ในยุคเปตอัสโตซัน ช้างแตะละเดบบาง ไฮดงพากนหนมาหา
 อากาศร้อนทางอาเซีย หรืออยในอาเซียมาแตเดมเดวกสัตว์พนธ์มาได้
 จนทกวนน แต่บางไฮดงไม้หนมาจากยุโรป กนพรรณพฤษแตะ
 สัตวอนนเคยเป็นอาหารอยอย่างเดิม จนของเหต่านนหมดไปช้างแตะ
 เลอกอดตาย แต่ประหตาดทมช้างจำพวก ๑ ยังอยู่ได้คดขพยายาพบเปดียน

อาหารไปกินพวกพรรณตะไคร่น้ำ Moss ที่ขึ้นด้วยอากาศหนาว นานเข้า
 ชาวพวกนั้น (เช่น Mammoth) เกิดขนงอกปกคลุมตัวกันหนาวได้
 แต่ต่อมาคนุ้ยพันธุ์ด้วยเหตุอย่างอื่น ภายกตวอย่างใด ๆ ก็บับจจุบัน
 ก็จะเห็นได้ง่ายเช่นท ในเกาะชวาแต่เดิมก็มีสมทงซางและเลื้อ ครน
 จำนวนมนุษย์มากขึ้น ซึ่งเอาถนทซึ่งลัดวเหตานั้นเคยหากัน ทำไร่นา
 บ้านช่องและคอยขับไ้และทำอนตราย จนลัดวเหตานั้นไม่มทจะหา
 อาหารได้พอเพียงพ ดงทลัดซางและเลื้อท ในเกาะชวากเคยคนุ้ยพันธุ์
 ด้วยประการฉะนี้ ลัดวทงปวงจึงลัดบพันธุ์อยู่ได้แต่ด้วยสำมารถเพียงทว
 เบนประมาณ

ว่าถึงบัญญัติมนุษย์ในตำราวิชาลัดรรคาลัดศร Anatomy ว่าบัญญัติ
 อยู่ทมนลัดมอง Brain อธิบายวามนลัดมองทอยู่ในกระโหลกคัรชะแบ่ง
 เบนหลายภาคและลัดสำหรับกระทำกจต่างกนเบน ๒ อย่าง คือจ่าอย่าง ๑
 คคืออย่าง ๑ ลัดศรอาจารย์คดเดเนเฟลบอกอรรถธิบายว่า เหมอน้อย่าง
 วาขยนตาแต่เห็นรูปคนถอบนขยคน ๑ ขยนตาเองไม่รู้ว่าเบนอะไร
 เบนแต่ฉายรูปลัดงเขาไปขยมนลัดมองคอนทอยซางทายทอย มนลัดมองลัดว
 นนถาไม่เคยเห็นคนถอบนมาแต่กอนทไม่รู้ว่าอะไร คคือเคยเห็นจึงจ่าได้
 วารูปนเบนคนถอบน ก็บอกคไปโดยทงเส้นประลัดถึงมนลัดมอง
 ลัดวความคิดทอยตรงหน้าผากวาเห็นคนถอบน ทนทโดยนลัดยงดงบง
 กลัดงลัดยงนนเขาไปขยมนลัดมอง ลัดวซงอยคหเขาไปทง ๒ ซาง มน
 ลัดมองลัดวนนเคยโดยน จ่าได้วาลัดยงบงเชนนเบนลัดยงเบน ในขณะ
 นนเองโดยนลัดยงซค จ่าได้วาเบนลัดยงดกบนแลนผ่านอากาศ ก็บอกไปขย
 มนลัดมองทอยตรงรหน้าผากซง (เบนอชบค) ลัดหรับคค มนลัดมอง

(๔) กระดูกหงควเบนแทงเคยวคตอดเหมอนกบดง ไม่ม
หวตอเหมอนมนุษย์

(๕) กระดูกศีรษะตรงไตชอบนยนตานุออกมาเหมอนกบดง
ไม่มเข้าไปเหมอนมนุษย์

(๖) ปลาดุกคางไมยนเหมอนมนุษย์ กตบหดเข้าปกคตายกบดง

(๗) กระดูกขากรรไกรยาวกว่ามนุษย์ แต่ไมเท่าถึง
และยงมดกษณะทอนเชนเชนและธาเบนคณ กออยูในระหวาง

คณกบดงทานองเคยวคณ

มีอธิบายในวิชามนุษยศาสตร์ Anthropology ว่า รูปพรรณของ
มนุษย์ยอมผิดกัน เช่นชาวบางดาบาง หนาคาเบนอยางนบองอยางน
บาง แต่ผิดกันเพียงภายนอก ส่วนโครงกระดูกมนุษย์ที่ยงมพนชอยูใน
บัจจุบันนผิดกันแต่เบน ๔ พนช Species กำหนดในตำราเรียกว
อดส์เตรเดยพนช ๑ นโกรพนช ๑ มงโคเดยพนช ๑ และยุโรปเบยพ
พนช ๑ ดกษณะมนุษย์เชนกดาวมา เชนหน้าผากตงและดุกคางย
เบนคณเหมอนกนทุกพนช มีแปลกอยแต่พวกคณบาชาวอดส์เตรเดย
(ซึ่งโกดจะค่นยพนชอยแต่) กระดกโครงควยนออกมาเชนคณคตายดง
ด็กเดกนอย แต่โครงกระดูกทอนกเหมอนมนุษย์ และพนชยงอยรูไต
แนวาเบนมนุษย์ ถึงกระนนกชวนไหนาคควหรือดงใหญ่จะแปรพนชมา
เบนคณคตายดง และคณคตายดงจะแปรพนชมาเบนมนุษย์ แต่มหดฐาน
บ่รากฏอย ด้วยชตพบโครงกระดูกมนุษย์ทมพนชดบมาจนบัจจุบันนใน
ภมชาตส์มยเคยวคณกบโครงกระดูกคณคตายดงหลายแห่ง แล่ดงให้
เหนวมมนุษย์กบคณคตายดงมอยในส์มยเคยวคณทง ๒ พนช ไซแต่เทานน
โครงกระดูกคณคตายดงทชตพบ ณ ทตางๆ ในยุโรป ในอาฟริกา ในชวา

และในเมืองจีน ยงมดลักษณะผิดกัน จนเกิดสงสัยในพวกนักปราชญ์ว่า
 กระดกคนคล้ายดงทพบ ณ ประเทศต่าง ๆ นั้น จะเป็นแต่พงศ์ Genus
 เดียวกัน แต่ต่างพันธุ์ Species กันเหมือนอย่างมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ขอน
 อยู่ในระหว่างพิจารณาหาหลักฐานให้แน่นอนต่อไป ในชั้นตามตำรา
 วิชาก่อนประวัติศาสตร์ กำหนดมนุษย์ชนก่อนเก่าแต่เป็น ๒ พงศ์ เรียก
 มนุษย์ที่ยงมพบหรือชื่อว่า คนมนุษย์ Homo Sapien และเรียกคนคล้ายดง
 ทุกลักษณะว่า คนนเนอเดอริธ Homo Neanderthal (ตามชื่อตำบล
 นเนอเดอริทพบโครงกระดูกแรกของคนคล้ายดง) เหตุใดพวกคน
 คล้ายดงจึงสูญพันธุ์ไปหมด ยังจะต้องค้นต่อไป ในตำรากล่าวแต่ว่า
 การผันแปรรูปพรรณชนชามาก

อธิบายว่าด้วยประวัติของมนุษย์ชนก่อนเก่า ขอรอไว้พูดใน
 จุดหมายฉบับหลังต่อไป

วันที่ ๒๓ ตุลาคมปี ตรงกับกลางเดือน ๑๑ เบนวนทานบุญอุทิศ
 ถวายทอดกระหม่อม กับวงถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
 ตรงกัน หม่อมฉันได้ให้ไปถวายพระทวดบุญโตศักดิ์ และได้จัดตั้งเครื่อง
 บูชาประดิษฐานพระบรมรูปทอดกระหม่อม กับสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่
 Cinnamon Hall แถวชวณลุกหลานกับบรรดาบริวารชนทมาอยู่ด้วยกระทำ
 ลักการบูชา ต่อมาวันที่ ๒๕ ได้ไปช่วยชาวบ้านทอดกฐินทวดบุญโตศักดิ์
 เขาทำกนกริกครน มีของไทยธรรมมากน่าเลื่อมใส หม่อมฉันขอถวาย
 ล้วนกุศลให้ทรงอนุโมทนา

งานถวายบังคมพระบรมรูปสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงที่ในกรุงเทพฯ
 นั้น ก็โดยเห็นว่าคนไปมากตามเคย ผิดกับแต่ก่อนแต่ไม่มพิธีสงฆ์กับ

กันเคย เคยเอาอย่างจริงจัง ๆ ไม่ได้ แต่ได้ทราบตระหนักแต่คราจนน
ว่าดังไม่มีหน้าผาก

ตามทวารคนกตายนมาแต่ตงนน เดิมเกิดอาการหมอมกเชอวาควรจะ
เป็นจริงเชนนน แต่เมอมาฟังตรัดอธิบายคราจนกเห็นจริงวาเป็นไม่ได้
ถากตายมาจากตงแวดตงกจะตองไม้มเหตออยุ่ ทนกกปราชญุตตสันวา
มาแต่รากแกวอนเคยวทนแทนนยอมด้มควรอยุ่มาก

เรื่องความเปลี่ยนแปลงของสัตว์ตามทอຍและการกินของมนนนกก
ถูกทลัด เกิดากรรมหมอมเคยได้ทราบเรื่องเรืออะไรดาหนึ่ง เตนอย
กรงเทพฯ กบทไหนไมล์ไกตนก ในเรือตานนมของเยนล่าหรบเก็บเหอ
เมอเอาเอาอชอมแซมใหญ่พบในหองเยนนนมรทน กตทะตเข้าไป แดว
จับตวหนได้มขนยาวเป็นเพอผดกวาหนล่ามญู เห็นได้วามนเปลี่ยนไป
ได้ตวยไม้ตองน่านเท่าโต เหตุตวยมนเข้าไปชโมยเนอในหองเยนกิน

ขอถวายอนุโมทนาททรงพระเมตตาแผ่พระกุศลประทานในการ
ทรงบำเพญพระกุศลอุทิศถวายทุกกรรมหมอมและพระบาทด้มเดจพระพุทช
เจ้าหลวง ขอให้ทรงพระเจริญสุขพร้อมดวยพระญาติ

เขาเกณฑ์ไปทอดพระกฐินหลวงแทนพระองค์วนน ๓ วต พรงน
๓ วต วตตามเคย เหมนเบอเต็มท

ชายดค์ได้เขียนหนังสือขอพระกรุณาให้ทรงแต่งงานมายนแเดว
ได้มอบให้กระทรวงวงเขาไปดำริการ พระยาเทวาให้ข่าวว่าโหรหาฤกษ์
ได้วหนท ๓๗ พฤศจกายน แดวเขากไปวงหาพยานในการพชด้มมรด ถ้วน
ฝ่ายชายเขาไปเฝ้าทตปรักษาพระองค์ชว ทรงกะพระองค์เององค์หนง
กะกรมชุนชยนาทอกองค์หนง เขาไปทุดกรมชุนชยนาทไม้ทรงยอมรบ

เกิดากรหม่อมเอาความมาแต่ให้ถูก ๆ ทั้ง ถูก ๆ ออกความเห็นพร้อม
กันว่า “ ควรจะเอาเจ้าหญิงพูนมาเป็นพยาน เด็จพอควรจะรับสั่งให้
หาออกไป ” เกิดากรหม่อมกรบว่าได้ จึงนำความกราบทูลออกมา
โปรดรับสั่งให้หญิงพูนทราบด้วย

ควรมีควรแต่จะโปรด

Handwritten signature

x x x

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่มเตจกรมพระนริศร ๆ

มีดเคอร์คนดตชน Mr. Knudtzon ผู้จัดการบริษัทไฟฟ้างกรุงเทพ ฯ
ไปยุโรปกลับมาทางน จะเข้าไปกรุงเทพ ฯ หม่อมฉันมีโอกาสที่จะวาน
เขาถ่อหนังสือมาถวาย จึงได้ฝากจดหมายฉบับหนึ่งมา

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๗ ตุลาคม หนังสือพิมพ์ Sunday Gazette

ออกเวตาเข้า ลงข่าวความ Correspondent อยู่ในกรุงเทพ ฯ บอกความ
มายังหนังสือพิมพ์ดังกล่าว ว่าพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับ และ

ผู้แต่งหนังสือพิมพ์ได้ ไปถาม กงสุลสยามที่ สิงคโปร์ ก็ไม่ตอบว่าอะไร
ครั้นตอนเย็นวันอาทิตย์นั้นหม่อมฉันออกไปชรถเที่ยวตากอากาศตามเคย

กลับมาถึงบ้านเวตาพดชดา หญิงพดชชบอกความคนหนังสือพิมพ์ชชช
มาหา เมื่อไม่พบก็เข้าไปเสี้ยคราวันหนึ่ง ว่าจะมาใหม่เมื่อเวลา ๗ นาฬิกา

หม่อมฉันก็คอยอยู่ พอ ๗ นาฬิกาจริงๆ บอกว่า Editor หนังสือพิมพ์
Straits Echo ให้มาถามถึงเรื่องหนังสือพิมพ์ Sunday Gazette ลงข่าวว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชสมภพเมื่อเชาวนหนน . เขาอยาก
 จะรู้ว่าหม่อมฉันทราบความอย่างไรบ้าง คงแต่หม่อมฉันทออกมาอยู่บ่ง
 คราวหนึ่งมิได้เคยพบปะกับพวกหนังสือพิมพ์มาแต่ก่อน หม่อมฉันทนกว่า
 ถ้าจะปฏิเสธไม่ยอมพูดด้วยเหมือนอย่างกงส์ตังค โปร์ ก็เป็นการ
 เหมือนอย่างรบวาจริงในกรยาททานน จึงเชิญให้หนังสือพิมพ์ไปตาม
 ที่เขาจัดเอาไปดงพมพ เมื่อนจันทร ท ๒๕ ตุลาคม

หนังสือพิมพ์ Straits Echo เมื่อนจันทรลงข่าวดยยาวแต่ะแต่
 คานาคอยู่ ในข่าวตงนนวนาได้ไปถามทหดวงภาษาพรช กงส์ตังยาม
 อีกคน ๓ แต่ะมไทยทคนรจกแพรหตายอกคน ๓ บอกข่าวให้ตามข่าวท
 เขาพมพ ทเรยกวาไทยทคนรจกแพรหตายนหน หม่อมฉันทถามเจ้าวดดย
 พระยามโนปกรณ์ ทง ๒ คนปฏิเสธความใช้ตัวเขา ถ้าเชนนนทเห็นจะ
 เบนคนในเสถานกงส์ต จะไม่ใช้พระยารตนเคัรชฐหรือพระยารชฎา คน
 ทง ๒ นทในบ่งเขาบวาเบนจัน ชาวตงพมพเองดออดอานวตดอด
 บ่งอยส์ก ๓ วน ถงมบายเชยนวนา พระเจ้าแมนคณส์ยาม้ออกจากราช
 สมบต แชนวไวตามรานชายหนังสือ หม่อมฉันทไปไหนพบคนท รจกก
 พากันได้ถาม จันคองหตบไม่ให้พบใคร แต่ตั้งเกดคหนังสือพมพ กรง-
 เทพว ทตั้งมาคเหมือนจะปกบตกนมาก เบนเหตุให้หม่อมฉันทนกว่าท
 เกดเดองดอกนอย่างไรในบ่ง จะไม่ถงพระกรรณทาน จึงตคหนังสือ
 พมพ Straits Echo นบบวจันทร ท ๒๕ ตุลาคม ตั้งมาถวายให้ทรง
 กบจดหมายน

ควรมีควรวแต่จะโปรด

ตั้ง ๒๖ ๒๕๓๖

ทำหน้กับสายเนิน คสีองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระยาตราชาง ๗ ทราบฝ่าพระบาท

เมื่อวันที่ ๓ เดือนกรกฎาคม ๒๔๗๗ หน้ของข้าพระพุทธเจ้า
ถามว่า "พดศมาถามว่ากาตครสคตมถของเดจตงนะ เดจพอทรงพมพ
แถวหรือยง" เกตากรหมอมคอบว่า "ยงไมคตพมพ ยงให้เขาไปเขียน
ดอกรูปภาพอย" แถวคกมหนาทางานคตไป เมอเดจรงงานแถวจงคต
ชกหน้ของอามทหตง ว่าชายคศมาว่ากระไร หน้ของอามแจงว่า "เดจตง
ประทานคาคคตงให้พดศมารบกาตทเดจพอทรงพมพตายไปพมพหนงตอ
คาคคตง พดศถามว่าพมพตายแถวหรือยง" เกตากรหมอมจงว่า
"กจะไปพมพตงมอสามมอทำไม ของจจะยบเดยเปตาคๆ จจะพมพหนงตอ
อยางไรกคอรตงหนงตอนนมาใหพอ พมพเดจจไปตวยกนทเดยวคเดคก
กกว่า จงมจคหมายไปทงพดศใหตงหนงตอมาเกค"

เกตากรหมอมเกรงว่าชายคศจะเขียนหนงตอทลมาว่ากระไร ฝ่า
พระบาทไมเขาพระทยจะเกคหนกพระทยชน จงคตเขียนหนงตอนนมาทต
ชบายถวาย

ทวให้ชางไปเขียนดอกรูปภาพอยนน เพราะวารูปทตาทงถาย
นนไมคตมอมแมมตางพรอย จะเขาไปให้ทำพมพไมคต จงคตองให้ไป
ตอกใหมคตวยเด้นหมกบนกระตาศกแกวให้เห็นชาวตาคคกนเดนชค แถว
เขาไปถายทำพมพจจจะงามค

หนงตอทจจะพมพในกาต เกตากรหมอมกคตงใจจะทตถามมาตย
แถว ว่าจะปรคใหพมพวาศระไร จจะพมพในทตงกาตหรือวาศจะพมพ

บนกระดานขอนทำเป็นใบปกภาค แดงจะมทเขียนด้วยพระหัตถ์ลงในนั้น
ด้วยหรือ หรือจะมทวาดพระนามดังกล่าวกับไปต่างหาก ถ้าได้ทราบพระ
ประสงค์เสีย ให้ชัดเจนก็จะมทจะมทไปไม่ได้

อนึ่ง ทกราบทูลว่าการแต่งงานชายดัดได้ถูกชวบท ๓๗ นนผล
หุนจกฟงโดยนผล ทดผล ทดถูกเบนวนท ๓๕

ควรมทควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

บ้านซินนามอน ปีนัง

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่มเตจกรมพระนริศร ฯ

มีดีเตอร์คนดตชน ผู้จัดการบริษัทไฟฟ้า จะกดับเข้าไปกรุงเทพ ฯ
หม่อมฉันมีโอกาสที่จะฝากของได้ ประจวบเวदानมผลตกมาชายใน
ตลาด จึงให้ซื้อฝากมาถวายทั้งพระองค์ท่านกับทงคุณโตแตะหลาน ฯ
ลูกตกนชอบกตมเฉพาทางแหดมมถาย มีใครเคยเอาพรรณชนไปปลูก
ในกรุงเทพ ฯ ก็ไม่เป็นรดี แต่ตั้งเกตตแปดกอย้อย่าง ๓ ทดกตกทาง
เมืองตรงกานหม่อมกับดางลำด ผดกนแต่เปิดอกหนากว่าดางลำด
ดักหน้อย ดอกเปิดอกปอกง่ายกว่าดางลำดแตะดหม่อมรดีจะดกกว่า
ดางลำดดักหน้อยหน่ง แต่ดกตกทางบนงนเปิดอกหนามาก รดีจะดหรือ
ไม่ดนน แดงแต่ดมาชกตาหนกเซงเนนจะเหนกน ด่วนตวหม่อมฉันเอง
ไม่ชอบกนดางลำดมาแต่เด็ก ผู้ใหญ่เขาเล่าว่าเพราะไปกตเมตตถูกชม
เขากรงเคยวกเคยเซด แต่กยงกนได้เบนแต่ไม่ชอบ

หมื่นทบบนงกาดงฝนชกตกทงกวางวันกลางคน ทำให้พากันคิดแแต่
 บนถงเมอกรงอยดวยกนทหาคใหญ่ คตายกบขยงนน ค้าตราชารย
 คดเดนเฟดกชาดไปตองตปตาหะแแต่ ตปตาหะกอนวาคตรบเพอน
 นกปราชญ์ ตปตาหะนบอกรบวยววาพดาตบ้นโตดมกระตูกเจบอย หม่อม
 ฉนคคควาถ้าฝนไม่ตกคตอนบ้าย จะชนไปเยี่ยมแกทไฮเตดบนเขาบ้ายวน
 อาทคยน

เรองณเบนตักขแตงงานชยตคค่านวคนน หม่อมฉนได้จดหมาย
 ต่งไปตงชยตคค่านวคให้ปรกษาเตอกกนในวงญาคติ จะต่งใครเข้าไป
 จากบงชตชองควยเครชฐกจ จงเห็นไม่จาเบน

หม่อมฉนหวังใจว่าท่านจะทรงพระตำราญค้อยพร้อมกบพระญาคติ
 ทตาหนกเซงเนน

ควรมิควรแแต่แแต่จะโปรด

ตักขบงทคค่านวค

x x x

บ้านชินนามอน ปันง

ฉนท & พฤคจกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทุด ต้มเตจกรมพระนริศร

ในจดหมายฉบับนหม่อมฉนจะทุดบรแดงเรองกอนประวตค้าตค
 วาควยประวตชองมนุษย์ชาด เบนอนุสนชชองจดหมายฉบับตปตาหะ
 กอนค้อยไป

ในตำราสัตวศาสตร์ Zoology กำหนดว่าสัตว์ต่างกนด้วย
 อาหารเป็น ๓ จำพวก จำพวกหนึ่งกินเนื้อเป็นอาหารเรียกว่า Carnivora
 เช่นราชสีห์และเสือเป็นต้น จำพวกหนึ่งกินพืชชาติเป็นอาหารเรียกว่า
 Herbivora เช่นช้างมาวควายเป็นต้น จำพวกหนึ่งกินทั้งเนื้อและพืช-
 ชาติเป็นอาหารเรียกว่า Omnivora คนอยู่ในจำพวกนี้ ทั้งอยู่ในจำพวก
 สัตว์กนนม Mamalia ด้วย เพราะฉะนั้นคน (รวมทั้งพวกคตาดง และ
 พวกมนุษย์) เมื่อแรกมีขึ้นคงอยู่ด้วยกนแตกบดกเมยของตน โดย
 ปรกคหน้าแดงกอยู่ในที่แจ้งหรือในร่มท่มพุ่มไม้ ถิ่นอาศัยหรือเกรงภัย
 อันตรายกเขาอาศัยอยู่ในถ้ำและเพิงผา การอาชีพผู้ชายเที่ยวล่าสัตว์
 ผู้หญิงเที่ยวซูดหาพฤษาหารมาสู่กนกินดบ ๆ ด้วยขงไม้รุกบกบงจ ควก
 เปดอยเปด่าและมชนปกคตมทวทงกายคตาดง มดเหตุทคน (หรือเฉพาะ
 แตพวกมนุษย์) จะใช้เครื่องนุ่งห่มนน สันนษฐานกนว่าจะเกิดชนเมื่อ
 สัมยนาแซง Glacier Period เพราะหนาวจคคทนทนไม่ได้ พวกทไม้
 ดำมารถทงถน จงเอาหนงสัตว์เขาคคตมกายกนหนาวชนกอน แดงเดยเห็น
 ว่าสัตว์บายคแต่ละเป็นประโยชน์ชนอยางอนคด้วย จึงใช้หนงสัตว์นุ่งห่มคตมา
 (ถึงกระนมนุษย์บางจำพวกทอยู่ในแดนร้อน ไม้เห็นประโยชน์ทจะทำ
 ตามหรือเป็นแต่น่งชคคตคยวพอกนอาย กยงมมาจนทกทวนน) แตคน
 ผดกบสัตว์เตรจฉานเป็นชอส์าคญทมบัญญัติมาก ดำมารถคคทาเครื่อง
 มือ Implement ชนใช้ชชวยคคโตตงคคคตคคมา เครื่องมือชคนโบราณ
 ชนกอนประวคศาสตร์ทยงปรากฏอยู่ มทาคด้วยหนหรือคด้วยทงส์มฤทช
 หรือคด้วยเหล็กเป็นพน นักปราชญ์พจรณาเห็นว่าเครื่องมือเหล่านนเกิด
 ขึ้นคางส์มยกน ในตำราวิชากอนประวคศาสตร์จงเอาเครื่องมือคตงเป็น

เกณฑ์กาลในเรื่องประวัติของคนโบราณชนก่อนประวัติศาสตร์ เรียก
กาลชั้นแรกว่า "อายุหิน Stone Age" กาลชั้นกลางเรียกว่า "อายุ
ทองสัมฤทธิ์ Bronz Age" และเรียกกาลชั้นหลังว่า "อายุเหล็ก Iron Age"

กาลที่เรียกว่า อายุหิน Stone Age เก่าก่อนแฉะนานกว่าเพื่อน
ต้องแบ่งต่อไปเป็น ๓ ตอน ชนชั้นเรียกว่า ปะเลโอลิธิค Palaeolithic
ตรงกับว่า หินเก่า ตอน ๑ ชนกลางเรียกว่า เมโซลิธิค Mesolithic
ตรงกับว่า หินกลาง ตอน ๒ ชนหลังเรียกว่า เนโอลิธิค Neolithic
ตรงกับว่า หินใหม่ ตอน ๓ เรื่องประวัติของคนโบราณใน ๓ ตอน
นี้ผิดกันอย่างไร อธิบายหลักฐานที่พบดังต่อไปนี้

ในอายุหินเก่า Palaeolithic นั้น มีเครื่องมือหินที่ไดพบ ณ ที่
ต่าง ๆ ทั่วเป็นแต่ของ ๒ อย่าง คือ Axe แปลตามศัพท์ว่า ขวาน แต่
รูปขวานชนหินเก่า ปลายแหลมคมทั้ง ๒ ข้างแฉะลงที่สำหรับมือจับ
ตลอดอายุหินใหม่จึงได้ทำเป็นคมขวานที่เราเรียกกันว่าขวานผ่า มีขวาน
หินเช่นพรรณนามาอย่างหนึ่ง กับเครื่องขูด Scrapers ทำหินใหม่คม
ตลอดหน้าสำหรับขูดอย่างหนึ่ง เครื่องมืออย่างอื่นที่หาดด้วยหินเช่นเครื่อง
สกัดราอาวสำหรับใช้สกัดกระดูกหรือใช้บองกนกระดูก หามไม้ ขอนัด
ให้เห็นว่าเครื่องมือนอกจาก ๒ อย่างนั้นคงใช้ทำด้วยไม้ เช่นเครื่องมือ
สำหรับบองกนกระดูกคงใช้ไม้พดองตะบองสั้น เครื่องมือสกัดกระดูกใช้เหล็ก
หัดว หากเครื่องมือไม้ของคนโบราณ เมื่อจมอยู่ในดินผุย่อยแตก
ไปหมด คนภายหลังจึงพบแต่เครื่องมือที่ทำด้วยหิน เพราะเหตุนี้จึงทำ
เครื่องมือด้วยหินแต่ ๒ อย่าง ขอนอธิบายว่าขวานหินนั้นสำหรับตัดกระดูก
ไม้กับแฉะเนื้อสัตว์ เครื่องขูดนั้นสำหรับขูดเนื้อแฉะมันที่ติดหนังสัตว์

ทำให้หนังบางใช้เบรื่องนึ่งห่มได้ การเหตานั้นจะใช้เบรื่องมอไม้ไม่ได้
 จึงเพียรทำเบรื่องมอดวยหนัง เบรื่องมอหนังครงอายุหนังเก่ามอทำดวณ
 ชรชระ เบนแต่เอากอนหนังมาดัดกั้ให้กระเทาะเหลดออยเพียงเท่าคองการ
 แต่เมอผู้คักษาวิชากอนประวตค้ำศตวรรษารณาคกเกิดพศัง ดวยเห็น
 ว่าคนโบราณชนนหมแต่ไม้คองกอนหนังเบนเบรื่องมอดำหรับทำ ทำ
 อยางไรจึงดำมารดัดกั้ให้เบรื่องมอหนังได้เบนรูปร่างอยางแบบเดยวกัน
 และเพระเหตุใดจึงทำเหมอนๆ กันแทบทุกจำพวก แมออยห่างตางถนกัน
 ไกด ๆ กเกิดคความคดวาคงเบนเพระเคยทำดัดบตอกนมาหลายชนชวบรุษ
 จนชานชานาญ รุจกประเภทหนังและรวัชทจะดัดกั้เมดวยไม้คองกอน
 หนังทำให้เบนรูปร่างๆ ได้ตามใจ ขอทพบเบรื่องมอหนังอยางเดยวกันใ
 ทตางๆ ห่างไกด แมจนถงตางประเทศกนหน ดันนษฐีฐานวาคงเบน
 เพระมการคมนาคน ใครใดเห็นแบบอยางกทากนคอๆ ไป เมอทากน
 ชนหลายแห่งเชนหน คนมคความคดในจำพวกหรือประเภทตางๆ กเปดยน
 วร็ดกั้หรือเปดยนรูปและคดเบรื่องมออยางอนเพมชนคอไป แบบและ
 ฝมมอททำเบรื่องมอจึงผดกนมาตามกาดะและถนฐีฐาน อนนเบนเหตุให้
 นกปราชญ์ในวิชากอนประวตค้ำศตวรรษ บัญญุตเรยกฝมมอทำเบรื่องมอหนัง
 เบนชอตางๆ (อยางเดยวกับที่เราเรยกดาयरตนาอยางหนงว่า “แบบ
 ครวตเซ็งหวาย” ฉะนน) ตงชอไว้ในตำราหลายอยาง เมอตรวจพบ
 เบรื่องมอหนังของคนโบราณที่ไเหน พศังจนวนาเบนฝมมอ Culture แบบไเหน
 แดวเทียบกับภุมชาติตรงทพบ ก็ความคนอยุทตรงนคตงแต่เมอไร แต่
 เบรื่องมอแบบอายุหนังเก่าไม่ว่าทำทไเหนยงชรชระ ดวยใช้แต่กระบวน
 ดัดกั้หนังทงน

ง่าย และจับดีพอพรรคที่ไม่ค่อยมาเลย แถวประชิดมพนชวไกนหรือ
ไซเบนพาหนะตลอดจนรู้จักปลุกทบกระทอนที่อยู่อาศัย เจริญอารยธรรม
ยิ่งขึ้นเป็นลำดับมา

อายุทองสัมฤทธิ์ Bronz Age เริ่มเมื่อราวสัก ๖๐๐๐ ปีมาน
ค้าสัตว์ราชารยคดีเงินเฟดบอความมนุษย์พวกที่อยู่กต่างอาเซีย เริ่มเอา
ชาติทองแดงกับชาติดบุกมาดองหลอมประดั้มกันเป็นทองสัมฤทธิ์ หลอ
ทาเป็นเครื่องมือและภาชนะต่าง ๆ ซนก่อน ความรอนนแพรหลายคอ
ไปถึงมนุษย์พวกอื่น ๆ โดยลำดับ อธิบายที่วว่า "แพร่หลายโดยลำดับ" น
เป็นเวदानับด้วยหลายพันปี แม้จนทุกวันนี้ยังไม่แพร่หลายไปถึงมนุษย์
บางจำพวกกม แต่เมื่อรัฐทาทองสัมฤทธิ์ไปถึงพวกไหน พวกนั้นก็
เปดย่นเครื่องมือหนเป็นเครื่องมือทองสัมฤทธิ์ เพราะทางายกวาสักคิดหน
ขอความหลุดฐานประหลาดอยทเครื่องมือทองสัมฤทธิ์ชนโบราณทชดพบ
มกทาเดย่นตามรูปเครื่องหนชนอายุหนใหม่ เมฆวานและพราทไซกน
จนปัจจุบันนี้ เคารูปกมาแต่เครื่องมือหน

อายุเหล็ก Iron Age นหนาเริ่มเมื่อสัก ๔๕๐๐ ปีมาน ด้วยมนุษย์
พวกชาวฮังการ ในยุโรป คิดวรถดงเหล็กทำเครื่องมือและเครื่องไซได
ก่อน แถวความรอนนแพรหลายไปอย่างทกต่างมาแต่ จงไตไซเหล็ก
ทาเครื่องมือและเครื่องศัสดรารชชนแดนหนมา

เรื่องก่อนประวัติค้าสัตว์คอกบประวัติค้าสัตว์เมอไต ชอนต่างชาติ
ต่างเวदान อาศัยเหล็กแต่วาชาติใดม จดหมายเหตุเป็นตวอกษรชน
เมื่อใด กนบวาเขาเขตประวัติค้าสัตว์เมอนน มตจอย่างอางในศาราวามอ
ราวสัก ๖๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่ ในยุโรปมนุษย์ยังเป็นชาวบ้านทุ่งหมหนงัดคว

แต่ในเวदानนเองที่ในประเทศอียิปต์มีการปกครองเป็นอารยธรรม แต่มี
ตัวอักษรใช้กันอยู่แล้ว จึงนับว่ามนุษย์พวกอียิปต์เขาตั้งประเทศศาสตร์
ก่อนมนุษย์พวกอินทงส์น

คราวนั้นถึงปัญหาข้อสำคัญที่หม่อมฉันทามศาสตร์จารย์
คิดเล่นเฟ็ด ข้อ ๓ ว่า ตามที่ปรากฏว่าสัตว์เช่นเสือหรือช้างกุด มนุษย์กุด
มีในสมัยก่อนประเทศศาสตร์แทบทั่วทุกแห่งใน โลกนี้ จะเข้าใจว่าสัตว์
หรือมนุษย์พันธุ์เดียวกันเกิดขึ้นตามทิศทาง ๆ หมายแห่งพร้อมกันนั้นไม่ได้
จะต้องเกิดจากพืชพรรณที่รวมกันแต่เต็มแถวจึงแยกย้ายกระจายไป
แถวหรือไม่ว่าพันธุ์มนุษย์ที่เกิดขึ้นที่ไหนก่อน แถวคือบวาชอนเบนชอท
ผู้ศึกษาวิชาก่อนประเทศศาสตร์กาดงคนหาหัดกฐาน ส่วนตัวแกเอง
เชื่อว่าพันธุ์มนุษย์เกิดขึ้นทางกตางอาเซย์ก่อน แถวกระจายไปทาง
ตะวันออกจนถึงยุโรปและอเมริกาทาง ๓ อพยพกระจายมาทางตะวันออก
คือทางเมืองจีน แถวกระจายคอดงมาทางข้างใต้ ผ่านประเทศสยาม
และกัมพูชาลงไปทางเกาะสุมาตรา เกาะชวาและเกาะในมหาสมุทรปาซิฟิก
ทาง ๓ การที่แกตรวจคน เช่นเข้าไปสืบสืบหาความในประเทศสยามกุด
และที่สัตว์รบอาดามาขุดขุมทรัพย์ก่อนประเทศศาสตร์ในแหลมมลายุน
กุด กเพื่อจะพิสูจน์ความขอความมา หัดกฐานเท่าที่พบแถวในเวदान
ได้พบเครื่องมอหนของมนุษย์ก่อนประเทศศาสตร์ ตั้งแต่เมืองจีนเป็น
ระยะมาจนคอดตประเทศสยาม ยังขาดอยู่ในตอนประเทศสยามคอกับ
ประเทศมลาย

ตรงนมเรื่องที่จะคอดทตแทรก คอเมอ พ.ศ. ๒๔๗๕ มนิกปราชญ์
วิชาก่อนประเทศศาสตร์คน ๓ ข้อศาสตร์จารย์สารสิน เป็นชาติส์วิสต์
เขาไปกรุงเทพฯ เพื่อจะตรวจคนหาเครื่องมอมนุษย์ก่อนประเทศศาสตร์

กระทรวงมหาดไทยมอบให้^๒ เป็นภาระของราชบัณฑิตยสถาน^๑ ที่จะช่วย^๑
 อุดหนุน^๑ ค่ำตราจารย์^๑ สวรรค์^๑ แก่^๑ ไชย^๑ ไปตรวจ^๑ ภาต^๑ ต่าง^๑ ๆ^๑ ถึง^๑ เมือง^๑ เชียง^๑ ราย^๑
 แคว^๑ ลง^๑ มา^๑ ตรวจ^๑ ภา^๑ เขา^๑ สัน^๑ นาม^๑ แจง^๑ แขวง^๑ เมือง^๑ ดพ^๑ บร^๑ และ^๑ ท^๑ เขา^๑ ง^๑ เมือง^๑
 ราช^๑ บุ^๑ร^๑ เว^๑ ดาน^๑ น^๑ หมอ^๑ ม^๑ ฉ^๑ น^๑ บ^๑ ว^๑ ย^๑ พ^๑ อ^๑ ค^๑ ค^๑ ย^๑ ช^๑ น^๑ แ^๑ ต^๑ ย^๑ ง^๑ ค^๑ อ^๑ ง^๑ น^๑ อ^๑ น^๑ อ^๑ ย^๑ แก^๑ ข^๑ อ^๑
 ไป^๑ หา^๑ ได้^๑ ด^๑ น^๑ ท^๑ น^๑ ก^๑ น^๑ คร^๑ น^๑ แก^๑ ก^๑ ด^๑ บ^๑ ไป^๑ ยุโรป^๑ ไป^๑ แ^๑ ต^๑ ง^๑ ร^๑าย^๑ ง^๑าน^๑ ท^๑ ค^๑ ร^๑ ว^๑ จ^๑ และ^๑
 ส่ง^๑ ค^๑ ร^๑ อ^๑ ย^๑ าง^๑ เ^๑ ร^๑ อ^๑ ง^๑ ม^๑ อ^๑ ห^๑ น^๑ ท^๑ ช^๑ ด^๑ พ^๑ บ^๑ มา^๑ ให้^๑ หม^๑ อ^๑ ม^๑ ฉ^๑ น^๑ หม^๑ อ^๑ ม^๑ ฉ^๑ น^๑ ได้^๑ ให้^๑ พ^๑ ม^๑ พ^๑ ใ^๑
 ใน^๑ น^๑ ห^๑ ง^๑ ล^๑ อ^๑ เจ^๑ อ^๑ ร^๑ น^๑ ด^๑ ของ^๑ ส^๑ ย^๑ า^๑ ม^๑ ส^๑ มา^๑ ค^๑ ม^๑ เด^๑ ม^๑ ๒๖^๑ ค^๑ อ^๑ น^๑ ท^๑ ๒^๑ ป^๑ ระ^๑ จ^๑ า^๑ เ^๑ ค^๑ อ^๑ น^๑

ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ (The Journal of the Siam Society Vol. XXVI,

pt. 2.) ตาม^๑ ร^๑าย^๑ ง^๑าน^๑ ของ^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑รา^๑ จ^๑าร^๑ ย^๑ ส^๑ว^๑ร์^๑ ฉ^๑ น^๑ ว่า^๑ เ^๑ร^๑ อ^๑ ง^๑ ม^๑ อ^๑ ห^๑ น^๑ ช^๑ น^๑ ก^๑ อ^๑ น^๑
 ป^๑ ระ^๑ ว^๑ ต^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑ร^๑ ท^๑ ช^๑ ด^๑ พ^๑ บ^๑ ใน^๑ ป^๑ ระ^๑ เ^๑ ศ^๑ ส^๑ ย^๑ า^๑ ม^๑ ม^๑ ห^๑ ง^๑ อ^๑ ย^๑ ห^๑ น^๑ ก^๑ ด^๑ า^๑ ง^๑ และ^๑ อ^๑ ย^๑ ห^๑ น^๑ ห^๑ ใ^๑ หม^๑
 แ^๑ ต^๑ ช^๑ น^๑ อ^๑ ย^๑ ห^๑ น^๑ เ^๑ ก^๑ ย^๑ า^๑ ง^๑ ห^๑ า^๑ พ^๑ บ^๑ ใ^๑ หม^๑ ค^๑ ว^๑ ย^๑ ต^๑ ร^๑ ว^๑ จ^๑ ค^๑ น^๑ ใ^๑ หม^๑ ได้^๑ ถ^๑ วน^๑ ถ^๑ เ^๑ เพราะ^๑ ใน^๑ บ^๑ ร^๑ ร^๑ ต^๑า^๑
 ภา^๑ อ^๑ น^๑ น^๑ า^๑ จะ^๑ เ^๑ น^๑ ท^๑ อ^๑ ค^๑ ย^๑ ของ^๑ ม^๑ น^๑ุ^๑ ช^๑ ก^๑ อ^๑ น^๑ ป^๑ ระ^๑ ว^๑ ต^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑ร^๑ ชา^๑ ว^๑ ส^๑ ย^๑ า^๑ ม^๑ ท^๑ า^๑ เ^๑ น^๑
 ส^๑ ถาน^๑ ใน^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑รา^๑ เ^๑ ย^๑ แ^๑ ท^๑ บ^๑ ท^๑ ก^๑ แ^๑ ห^๑ ง^๑ จะ^๑ ช^๑ ด^๑ ต^๑ ร^๑ ว^๑ จ^๑ ก^๑ ช^๑ ด^๑ ของ^๑ หม^๑ อ^๑ ม^๑ ฉ^๑ น^๑ ได้^๑ พ^๑ ุด^๑
 เ^๑ ร^๑ อ^๑ ง^๑ น^๑ ก^๑ บ^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑รา^๑ จ^๑าร^๑ ย^๑ ค^๑ ด^๑ เ^๑ น^๑ เ^๑ พ^๑ ด^๑ แก^๑ ว^๑า^๑ แก^๑ เ^๑ ห^๑ น^๑ ด^๑ ว^๑ ย^๑ ก^๑ บ^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑รา^๑ จ^๑าร^๑ ย^๑
 ส^๑ว^๑ร์^๑ ฉ^๑ น^๑ ว่า^๑ ใน^๑ ป^๑ ระ^๑ เ^๑ ศ^๑ ส^๑ ย^๑ า^๑ ม^๑ ท^๑ ท^๑ น^๑ า^๑ จะ^๑ ต^๑ ร^๑ ว^๑ จ^๑ ห^๑ า^๑ ห^๑ ด^๑ ก^๑ ฐ^๑ า^๑ น^๑ ท^๑ าง^๑ วิ^๑ ช^๑ า^๑ ก^๑ อ^๑ น^๑
 ป^๑ ระ^๑ ว^๑ ต^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑ร^๑ อ^๑ ย^๑ ห^๑ ด^๑ ย^๑ ล^๑ บ^๑ แ^๑ ห^๑ ง^๑ แ^๑ ต^๑ ท^๑ ชา^๑ ว^๑ ส^๑ ย^๑ า^๑ ม^๑ ท^๑ า^๑ เ^๑ น^๑ ว^๑ ด^๑ เ^๑ ย^๑ น^๑ น^๑ ก^๑ ด^๑ ไป^๑
 อ^๑ ย^๑ าง^๑ ห^๑ น^๑ ค^๑ ว^๑ ย^๑ เ^๑ น^๑ เ^๑ ร^๑ อ^๑ ง^๑ บ^๑ อ^๑ ง^๑ ก^๑ น^๑ ใ^๑ หม^๑ ไป^๑ เ^๑ ท^๑ ย^๑ ว^๑ ช^๑ ด^๑ เ^๑ น^๑ เ^๑ เพราะ^๑ การ^๑
 ช^๑ ด^๑ ค^๑ น^๑ ช^๑ ม^๑ ท^๑ ร^๑ พ^๑ ย^๑ ก^๑ อ^๑ น^๑ ป^๑ ระ^๑ ว^๑ ต^๑ ค^๑ำ^๑ ต^๑ร^๑ ต^๑ อ^๑ ง^๑ พ^๑ น^๑ จ^๑ พ^๑ จ^๑าร^๑ ณา^๑ มา^๑ ก^๑ ค^๑ อ^๑ เ^๑ น^๑ เ^๑ น^๑ ผู้^๑
 ช^๑ ำ^๑ น^๑ า^๑ ญ^๑ ใน^๑ การ^๑ น^๑ น^๑ จ^๑ จะ^๑ ช^๑ ด^๑ ได้^๑ เ^๑ ร^๑ ย^๑ เ^๑ ร^๑ อ^๑ ย^๑ ถ้า^๑ เ^๑ น^๑ แ^๑ ต^๑ ไป^๑ ช^๑ ด^๑ ท^๑ ด^๑ อ^๑ ง^๑ วิ^๑ ช^๑ า^๑ ก^๑ พ^๑า^๑
 ใ^๑ หม^๑ เ^๑ ย^๑ ของ^๑ เ^๑ ย^๑ เ^๑ ป^๑ ด^๑า^๑ ค^๑ ว^๑ ย^๑ เ^๑ ห^๑ น^๑ เ^๑ ค^๑ ย^๑ ม^๑ อ^๑ ท^๑ า^๑ ห^๑ ร^๑ ณ^๑ เ^๑ เช่น^๑ ค^๑ ร^๑ ง^๑ ห^๑ น^๑ ง^๑ พ^๑ ว^๑ ก^๑ ช^๑ ด^๑ แ^๑ ร^๑
 ใน^๑ อ^๑ ฟ^๑ ริ^๑ ก^๑า^๑ ช^๑ ด^๑ พ^๑ ห^๑ ว^๑ ก^๑ ระ^๑ โ^๑ ห^๑ ด^๑ ก^๑ น^๑ โ^๑ บ^๑ ร^๑ า^๑ น^๑ อ^๑ ย^๑ าง^๑ แ^๑ ป^๑ เ^๑ ด^๑ ก^๑ มา^๑ ก^๑ ท^๑ เ^๑ เมือง^๑ ไร^๑ ด^๑ เ^๑ ช^๑ ย^๑
 เ^๑ ว^๑ ของ^๑ เ^๑ หม^๑ อ^๑ ง^๑ แ^๑ ร^๑ ได้^๑ ห^๑ ว^๑ ก^๑ ระ^๑ โ^๑ ห^๑ ด^๑ ก^๑ น^๑ ใ^๑ หม^๑ แ^๑ ล^๑ เ^๑ ว^๑ ล^๑ ง^๑ ไป^๑ ใ^๑ หม^๑ ก^๑ ป^๑ ราช^๑ ญ^๑ ต^๑ ร^๑ ว^๑ จ^๑

ก็ไม่สามารถจะรู้ว่าจะเป็นอายุคราวไหน เพราะผู้ชดพบไม่รู้และไม่ได้
 ตั้งเกตมิชาติตรงทพบหวักระ โหดกนหน เคยเบนบญหามาจนทกวนน
 มเรื่องทตวหมอมฉน ไตทราบแกตวเองเบนทานองเคยกนทกรงหนง
 ดวยพระภักษรป ๑ ดังของกอนประวตคาศตทชดพบในแขวงเมืองชยนาท
 มาใหพพชภณทตถถาน มทงชวานหนอายใหม่และเครองหมอใหอก
 หตายตั้ง และบอกมาว่าในทนชดพบหวักระ โหดกนมนุษย์ดวยหว ๓
 แตพวกคนใจบุญเขาเอาไปทำฅาปนกิจเสีย เคยคูนัยกน

ทตบรเรดงเรองกอนประวตคาศตท ประคบพระบญญาบารมมาพอ
 ส้มควรแกเวตาแต่เพียงเทาน เองกม

ในจดหมายทหมอมฉนทตไปเรอง "ชาพระกรศกคตตทชาวช" นน
 วยเขียนถววยไป คอตั้งจดหมายไปแถวมานกไดถงชอชบายทยงชาตอย
 จงชอทตพมเตมในจดหมายฉบับน คอชอชองชาพระกรนนดเหมอน
 เรยกกนแตว่า "ชาพระกรศกคตตท" คาวา "ศกคตตทชาวช" นน เบน
 ชอเรือ Gun boat ชงคอเมอแรกชนรชกาดท ๕ หรือในคอนปถาย
 รชกาดท ๕ ชอวตั้งครามคทชตตา ๓ ศกคตตทชาวชตา ๓ เบนคูน
 อนง คาราชนทถอว่า "ไกชาว ไมทาวตตง ผุหญงรูปงาม" เบนชอง
 ต้าคญสำหรับเรอนนท พจารณาหาชบายกพอแถเห็น คื่อไกชาว
 เบนชองใหรเวตา ไมทาวตตง เบนชองกนภย ผุหญงรูปงาม เบน
 ชองใหความตง จงสนนษฐานคอไปถงอบคเหตุเรองชาพระกรศกคตตท
 เห็นว่าชะรอยจะมผนาไมชาพระกรองคินนชนทตเกตาถววย ดวยเห็น
 ว่าเบนไมเนอชดแถมรูปพวรรณแปดกประหตาด เมอทรงพระราชปวารภ
 ว่าจะทำอะไรตดทวยไมอนนท จะทรงนทชนถงไมทาวตตงในคาราจน จง

โปรดฯ ให้ทำเช่นชาวพระกร แต่จะเรียกกันว่า "ชาวพระกร บิศาจตั้ง"
เห็นแรงเกินไป จึงให้เรียกว่า "ชาวพระกรศกตัสทช" วิชาทรงเช่นนน
หม่อมฉนนกจาไดตะหงิด ๆ (บางที่จะเบนแต่จากคามอนเดากเบนได้)
เห็นเคยทรงแทงจมหอหมแนม ซึ่งตงเดยงโตะทพระทงอาภรณ์พโมกช
ในงานบิใหม่ แต่จาไดเหมอนฉนตวยยงเดกนก

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ศิริ ๒๖ พฤษภาคม

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตจกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เรื่องกาดครัดมด ซึ่งได้ให้หญิงอามพตติดอกบพชายดศนน
ได้ความมาว่า ฝ่าพระบาทมลายพระหตถครัดตั้งใหม่ศเตอรุมรทาการ
พมพเบนการดเดอ เขาเบนชางพมพอาจทาการ ถวายไดคทลัดทเขาจะ
ทำได้ เมอฉนชนนชางเขากเขารูปทถายถอนด่าหรบจะเอาทำแบบมา
ให้ศ เกดากระหม่อมไดกะชอบไปให้เขาตงเด็น ให้เชยชชเตมอกบาง
เดกนอย คงจะแล้วในฉนล่องฉน เมอเล่รจแล้วจะตั้งให้ชายดศไป
มอบให้แก่มิศเตอรุมร

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

บ้านขี้นนามอน ปัน

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่มเตจกรมพระนคร ฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์บดลงวันที่ ๗ เดือนนี้แล้ว เรือง
คริสต์มส์การตนนความประสงค์เดิมของหม่อมฉันอยากจะทำวานจนถึง
การพิมพ์รูปภาพลงแผ่นกระดาษทองเดี่ยว แล้วส่งรูปภาพนั้นไปให้
มัสเตอร์เฮดมวรับดกระดาษการตคริสต์มส์ซึ่งให้เขาพิมพ์โคลงไว้ ถ้า
โปรดโดยยงนนักจะตหนักหนา หรือถ้าทรงทราบจากชายดีคิดว่าเขาจะ
รับพิมพ์รูปภาพลงแผ่นกระดาษทองได้ด้วย ถ้าเช่นนั้นจะประทานแต่
รูปภาพไปก็ได้ ทงนสุดแต่จะทรงเห็นว่าอย่างไรจะดำเร็วได้เรยบรอย
หม่อมฉันขอมอบถวายด้วยหวังใจในพระเมตตากรุณา

ตั้งปดาหะนอกจะไมมเรื่องอะไรที่จะทูลบรรเลง เปรียบความค้อ
จากจดหมายฉบับก่อนที่ส่งเรื่องก่อนประวตศาสตร์ไปถวายนน เหมือน
ตงพงออกจากถามหาต้นกตของบ่นบายมาก ยงตองพกหายเห็นอยอย
อกประการหนึ่งศาสตร์จารย์คดเงินเฟดกขาดไปถึง ๓ ตั้งปดาหะ ค้อ
วันเด้ารหนาจจะมาได้ เมื่อทราบว่าแกหกดม หม่อมฉันใจไปเยี่ยม
ถึงไฮเตดบทยอดเขาเมื่อวันอาทิตย์ก่อน แกหายเจ็บชดแล้วได้สนทนา
กันบ้าง แกกาดงเตรียมจะเดกเซอร์ทส์โมสโรตารในวบท ๒๕ เดือน
เอาหัวกระโหลกมาจากเมืองชวาหัว ๓ กับจาดองหัวกระโหลกคนเหมือน
ตงมาควย สำหรับชอชบายเมื่อเดกเซอร์ เอาออกมาให้หม่อมฉันดู นก
ประหตาดใจอยู่ ควยแต่ก่อนรู้งกรงเกยจกระตุกมอยูบาง ครนมาศกษา
เรื่องก่อนประวตศาสตร์เกิดชอชบายารณาหัวกระโหลก ไม่นกรงเกยจ

เคย เก็บข้อกัการช้ตชุมท่พยที่ต่าบตควบกกา เวदानฝนตกชุกนาควม
ตองหยุดตรวจตรงทตา แต่รฐบาศเขาใหม่ชวยมาเบนตูกมอแกคนหนง
เมนคนเรยพวชากอนประทศาคัดตรเหมอนกน แต่ยงหน้มพงออกจก
มหาวทยาดย

มเรองเบนปกณกะเรองหนงคดวาคจะทุด แต่ตองรอมมาในเวदानเมือ
เซยพเรองกอนประทศาคัดตรถวาย คอหมอมฉนไดอานเรองราชประทศ
ของพระเจ้าอคบารมหาราช วงศ์มุงคต ทครองอินเดยเบนรัชกาลท ๒ พบ
แห่งหนงวา เมือพระชนนพนบหัดวงฉนพระชนม พระเจ้าอคบารถงถอ
ศาคัดนาอึดตามกโกนพระเกศาไวทกช้ตามชรรมนิยมอินเดยดวยความ
เคารพ ประเพณทไทยเรากอนหวไวทกช้ หมอมฉนไม่เคยทราบวาคได
มาจากไหน ฟังมาปรากฏแกใจวาคไดมาจากอินเดย

เมือวหนท ๗ ท ๘ และท ๙ น ตรงกบงานเฉลิมพระชนษา หมอม
ฉนไดให้หญิงพดยตูกแต่งห้องใน Cinnamon Hall ห้อง ๓ เรออุค้ศาค
ชวณชวายไดพระบรมรูปจากหนงสือพมพ Bangkok Times เอาไปบีด
กระดาศแขงเขากรอบมาคตเบนประทศาน แดวตูกแต่งดวยบักคอกไม้แเดะ
เครื่องกระดาศ ครนวหนท ๘ เวदानบายไดชวณพวกไทยทอยูบ้านโกตเรอน
เคยงมาเดยงนาชา ตมถวายชยมุงคตตามประทศายาก หมอมฉนชอถวาย
พระกุดให้ทรงอนุโมทนา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

คิง ๒๖ มพพ

คำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๗

กราบทูล ถ่อมเดชะกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เมื่อวันพุทธกอน เกิดากระหม่อมได้รบตายพระหัตถ์ถึงตำมฉบับ
ลงวันที่ ๕ ส่งทางไปรษณียบฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๓ กบที่ ๕ มลัดเตอรคนุดตชช
เชิญไปส่งออกสองฉบับพร้อมทั้งชะดอมผลดก ขอบพระเดชพระคุณเบน
ดินเกล้าหาทศมโค

มีความเสียดใจที่ไม่มีใครได้รบประทานผลดกเลย เพราะเนาเสียด
หมด แต่ทเบนตงนหนาใช้ความผิดของมลัดเตอรคนุดตชชไม่ เพราะ
เขาได้นำไปส่งภายใน ๒๕ ชั่วโมงตแต่เขาเข้าไปถึงกรุงเทพฯ ความ
เสียดหายเกิดแต่หนทางไกลเท่านั้นเอง ตามทฝ่าพระบาทตรัสว่าไม่โปรด
ผลดางสำตนั้น ให้ส่งสยไปว่าจะยังไม่ได้เสียดผลดางสำตทดี ได้เสียด
แต่ผลดางสำตทชายในท้องตลาดทควรแล้วทจะไม่โปรด เพราะมันไม่
ชรอยเลย ชาวส่วนชบายวาทเบนตงนเพราะชงเกบเสียดกอนทมนสูก
ไตท แต่ถาไม่ทาดงนทไม่ได้ผล เพราะนทแคะค่างคาวแยงกนเสียดหมด
ผลดางสำตทจะได้กนุดตชชเบนคททอยไกลเรอนเจ้าชองส่วน พยายาม
คอยได้นทได้ค่างคาวอยจมนสูกงอมจิงจะมรสหอมหวาน ผลดางสำตท
พยายามอดตาหัดบชบคานอนรทษาเชนนท จะเกบไตกไมกชอ ไม่พอก
จะส่งไปชายในท้องตลาด ได้แต่กนทเองแคะให้บ้นแก่ญาตมิตรเท่านั้น
ถาฝ่าพระบาทประทับอยู่ในกรุงเทพฯ จะหาส่งถวายดองเสียดดู แต่ท
ประทับอยบบนทางไกลนทจะส่งมาถวายกคงไม่ได้เสียด เพราะเนาหมด
ในกดางทาง

พระดำรัสเทศนาในบวรพระวัดศาลาสรรกถากราวน เกอบจะทลอะไร
ไม่ได้นอกจากตรบพงเทพาน เพราะเบนชองใหม่ทเพงจะไดยนทงสน

นักรู้งดถึงที่ประกอบพระตำราลเทศนาชนได้ ในขณะอ่านอยู่ดังอย่าง

๑. คำหมอไรเตอร์ได้ว่า คนในกองโกไม่รู้จักเลยดังตัวใช้เบนพาหนะ
พบอะไรก็มาหมด แดงแดงเนื้อเบนชนเด็กตากแห้งไวจนแรมเดือน หมอ
ไรเตอร์ได้เห็นก้าวรอนนเมือไปรับราชการอยู่ที่นน นเบนการปรากฏว่า
ชาวกองโกจาเวญชาดาหลงเพื่อนอยู่มาก ๒. เมือเกิดอาการหมอมแดง ๆ
เคยเห็นเครื่องบรรณาการ มหมดสำหรับปลงศพทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ได้เห็น
ครั่งหลงท่สุดจนเมือโกนจุกดูจากกรมเบยนพระรามของกรมหมพรวรฉน
เขาเชิญไปตัดจก พอดังโกนผมกทำตนชดมน ด้วยคนทจากกรมเบยน
จัดไว้ให้เบนคนโกนผมนน มดของแกชเทอเต็มท โกนไม่เข้า ยายช่า
เมยตาทองอยู่พเภกงดเอามดโกนสัมฤทธิ์เช่นบริวารบวชพระออกมา
โกนให้ นแต่ดงว่าอายุทองสัมฤทธิ์งหลงเหลืออยู่ในเมืองไทยจนอายุ
เกิดอาการหมอมยงได้เห็น

เรื่องชาวพระกรแทงห่อหมแหม เกิดอาการหมอมไม่ได้เห็น เบน
แต่เคยโดยนพญผู้ใหญ่เดา เห็นจะเป็นกรมหมนราชคักดี ชาวพระกรของ
ทุดกรมหมอมโปรดทำผลมด้วยพระแสงเด่นาเห็นจะทกองค์ ทเห็นตัวจริง
ปรากฏอยู่กคช ชาวพระกรเทวรูป ชาวพระกรคักดีทชกมนตหงท
ปลาย จึงได้แทงหมแหม กับเห็นในพระบรมรูปนายาทเขาให้มาดอย่าง
ทำประกอบพระบรมรูป ๒๓ ฎปรากฏอก ๓ องค์ มดวดคนอยู่ทคช สัม
เมนรอยคชงจะชกออกได้ แดวมด้ายปลายเบนพอย่างพดาบพนอยู่
ทกองค์ เห็นจะทรงพระตำราเบนทางชาวพระกรแเดวไมคองทรงพระแสง
ใช้ได้ดังอย่างไมรัมราม

เขียนมาถึงเพียงนงโคตรบดาบพระหคถลงวณท ๓๓ ครล้เรื่องทากาด
ครล้คมด แดชชายตคคมาหาพอด รูปภาพให้ชยดค้ไปหาดายวนแเดว

การทำพมพมดเคอรรรบรรบทำไดไมชดชอง แต่แกหนักใจทกระดาษทอง
 แกจะตองทำเอง (ทานามนโรยบรอนชทอง) แกเกรงวามนจะก้ามะดอ
 หยบเขาเบนรอยมอ พอดเวดาชายดศมาหาพุดกนเรองน พระยาดหศกค
 กมาหาชอนกนเขา แกไดยนเรองกระดาษทอง แกบอกวามถมไปทหาง
 เฮาดเพอนชง แนนโต ๆ งาม ๆ ทามาแตนออกอยางเรยบรอย เมอได
 ทราบดงนชอนกนใจกเบนนดวงพน ตกตงให้ชายดศไปชอเอาไปพมพ
 ไตพงชาวชงไตทงจตตงพระบรมรูปชนบชาถววยบงคมในอภิ
 ดกชดศมยคดาวยนพระราชดมภพ รูดกยนดในการทททงกระทานนเบน
 อนมาก ชาทงพระเมตดาไปรดแม่พระกศดประทาน เบนพระเดชพระคุณ
 หาทศตมได ชอถววยอนโมทนาในพระกศดอันไตทงปฏิบัต โดยกตเวท
 ดววยความบานใจ ที่ในกรุงเทพ ๆ กมการถววยบงคมพระบรมรูปเหมอน
 กน เขาจตตงพระบรมรูปบนพระแทนพดตานถมภายไตพระมหาเควดฉนตร
 บนพระทงจกร ณ วนท ๘ เวดาเดยงพระแดง พระราชวงศเดะ
 ชาราชการทมา พากนชนไปถววยบงคม เดมเขาจะจตเอาพระบรมรูป
 ตพมพทถายจากพระบรมรูปเชยง ซึ่งพระราชทานแจกไปตามกระทรวง
 นนชนตง เกดากระหมอมบววยใจเห็นเดวเดมท จงไตไหยมพระบรมรูป
 หตชดววยทองสมฤทชกรงพระองคชองเกดากระหมอมชนตง งามเบนดงา
 พอเหมาะะกบพระทง พระบรมรูปองคณนายเพโรจบัน เกดากระหมอม
 ดงหันให้ไปหตอมาจากเมืองนอก ตงใจจะถววยพระบาทศมเดจพระเจ้า
 อยหว แดยงชาดเสาฐานทตง ไตเชยงอยางดงไปทาทเมืองนอก แต่
 เขาเขาใจฉด ทาเขามาฉดตงสองกรงรบไวไมได จงเดยคางอยุจนบदन

ควรมิควรदैวदैจะโปรด

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๓๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่มเต็จกรมพระนริศร ฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัดถลงวันที่ ๓๔ มีความเสียดายทผลดก
ไปเน่าเสียด่างทางหมด เมื่อได้ทราบอธิบายที่ประทานมาถึงธรรมชาติ
ของดางล่าด ก็ออกนกออยากดองกนอย่างทตจริง ๆ แดกเบนอนล้นหวง
เพราะเหตุที่มาอยู่ห่างไกล

เรื่องบรรพประวัติคำสัตย์ที่พูดไปก็เห็นทตถึง นกกว่าจะหมดเพียง
เท่านั้น ครนมาอ่านหนังสือเรื่องเหตมมตายทเพ่งได้มาใหม่ ความมา
ปรากฏชนอกมข ๑ ซึ่งเห็นว่าน่าจะทตต่อไป ในหนังสืออนนเขากดว่า
ภมมณทตเดิมของเหตมมตาย เป็นแผนดินคตคตไปถึงเกาะต่าง ๆ ที่
เรียกรวมกันว่า หมู่เกาะมตาย นบตงแดเกาะดมาตรา เกาะชวา เกาะ
บอนไอ แดะเกาะพิลปีนส์ แมอาวล์ยามเดมกเบนแผนดิน หรือว่า
อกออย่างหนึ่ง แผนดินอาเซยคตคตอกนไปตกทะเลเมอพนเกาะเหตานน
ชอชามอยทหตกฐานซึ่งเขาอาจอย่าง ๑ ด้วยหยงนาทะเล นำไปดกตง
รอยวาชนไปคตอเมอพนหมู่เกาะเหตานน แดะทางตะวันออกไปจนอ่าว
ดยาม นาคนไม่ถงหาดบวา ตงแดเมืองพม่าตงมา ตดอดไปจนชายฝั่ง
เมืองเขมรแเดะเมืองญวน ล้อให้เหตวาคอนนาคกเนองมาจากมหาสมุทร
ปาชพิค ทะเดตอนนาคนเบนแผนดินอยกอนแเดวถดตมตงไปตวดยแผนดิน
ไหว จึงเกิดเบนเกาะเกยนต่าง ๆ อาจหตกฐานอย่างท ๒ ว่าลตวตต่าง ๆ
เช่นข้างแเดะเลือทมอยตามเกาะเหตานน จะมชนตวดยประการอย่างใด
เพราะลตวเหตานนจะว้ายนำชามทะเลไปอย่างไรได้ ถงคชนเดมเช่น

พบโดยตรงระกุกกตในเกาะชอง ก็ไม่น่าจะขามนาขามทะเลไปได้ด้วยรู้จัก
 ไซยานพาหนะอย่างคนชนหลง คงเป็นเพราะสัตว์และคนเหตานั้นเดิน
 บกตงไปแต่เมื่อยงเบนแผ่นดิน ไปมพชพนชอยเมอแผ่นดินถดมตงไป
 เบนทะเล ก็เคยเกิดเชอถ่ายตบมา

การพิจารณาเรื่องในบรรพประวัติศาสตร์ มนษคของแกเรากวย
 เรื่องเวดากาด เราเคยคิดถอยหลงเพียงแต่นบดวยรอยหรือดวยพนบ
 จะบ่วยกล่าวไปโยถึงตมยก่อนชนไป คิดคนเรื่องตมยตโยททยภายใน
 เวดากเพียง ๗๐๐ บกตมคตาอยดว การพิจารณาคคบบรรพประวัติศาสตร์
 มนถอยหลงชนไปตงหตายตบตานบ เกนเคยคคกชกคองน ตังเกด
 ศาสตร์ารายคคตเดนเฟด ตามทแกพคชแจงเรื่องอะไร ๆ ถาเบนเรื่อง
 เพียงตพนหาพนบ แกไซคตาอยางวา "เมอเรว ๆ นเอง" ตามแกไม้
 โครทนดวยชอน

ควรมคควรแตงแตจะ โปรด

คัง ๗๖

x x x

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ท่านบัญชาพิศาลเถรมาเชิญให้ไปในการทำบุญอายุ ๗๐ ของท่าน
 เกดากระหม่อมกไปตามประสงค์ของท่านเมอวันที่ ๓๗ พบองคชาน ต้นทนา
 กมได้เรองมาเรองหนง ว่าพระยานครพระรามไปพบเตาเผาถั่วชามต

เวียงบาเบา เจียงกาหลง เกบได้ด้อย่างถนอมชามมาก ฉาทาตุได้ตั้ง
 ไททบานถึงสามตุ เจวของอธิบายความเห็นซึ่งองค์ ชานธำรภาพว่าไม่สู้
 เขาใจนัก แกเห็นว่าเตาทเวียงบาเบาเกากว่าทลั้วรรค โดกล เตาทที่
 ลั้วรรค โดกลเบนฝมอจน ทาเมนล่องชกประดานกนมรอยตอ ทเกได้มา
 เขาใจวาเบนฝมอชาวพนเมืองไม่มรอยตอ

นเบนชาวททนบวาทอนประอดค้ำัดกรอนหนงกรรมง ไม่ทราบวา
 ฎาพระบาทจะไดทรงทราบแเดหรือยัง จึงได้กราบทูลรายงานมา เกตา
 กระทบมมดแปดดาน ในทางพงค้ำาวดารตานนา เวียงบาเบาแเดเวียง
 กาหลงเบนเวียงของใคร แดครงไหน ตาฎาพระบาททรงอธิบายยอ ๆ
 ให้ทรงเบตาโตบาง กจะเบนพระเดชพระคุณถนเกตา

เมอดนท ๓๖ ชายดศ้เขาปรุปรูปพมพกาดครัดตมด้ของฎาพระบาท
 มาให้ดู เรอหนกวาจะทาากาดบิตรีบแเดะหนงด้อย่างไร จะใช้กระดาษ
 อะไรดี เกตวกระทบมมกโตกระดาษ แเดให้ความเห็นทคอรจะบิตรี
 รูปแเดะพมพหนงด้อย่างไรไปแเดว รูปพมพทเขาตั้งมาให้ดูเบนปรุปร
 หน เห็นวาเขาทาาดพอใจมดว

เมอดนท ๓๗ ได้ประกอบการพระราชทาน ส้มรดบนพระทนงจกร
 ลองคู้ คือชายดศ้กบหญิงหตุยคู้หนง หมอมเจ้าเจตนาทรรถกกรมหมน
 อนพงศ้ กบหญิงกรนา ลั้วยง ออกคู้หนง แเดวพระองค้ชาวักดาทเอาไป
 กนเดยงนาชาทวงวรตศ้ตอไป เล้จเดยงกนแเดวชายดศ้ก้ไปเฝ้าลั้มเดจ
 พระพนวลั้ล้า การงานเรยบรอยด แต่ชายดศ้เห็นจะวงตกชอบ

กรมพระกำแพงเพชรเล็ดจ้เข้าไปกรงเทพ ฯ ได้ทอดกฐินพระ
 ราชทานควย แเดะตรลั้ล้าจะเล็ดจ้มาบหนงวนน เขอคงจะไดเฝ้าฎา

พระบาท เจ้าพระยาจักรีบรมราชเบศร์ก็ออกมาบงกชด้วยรถไฟวันท ๗ จะ
มาตงเรือทบงออกไปยุโรป ตางที่จะได้เฝ้าพระเจ้าพระบาท หรือตางทก
จะไม่ได้เฝ้าเพราะไม่มีเวลาดาพอ

หญิงโสฬศทำพิษ กำหนดจะออกมาบงกชแต่จนเจบมาไม่ได้ ควร
ที่จะกราบทูลมาให้พระเจ้าพระบาททรงทราบ แต่ไม่ได้กราบทูลหรืออย่างไร
ทราบวาพระเจ้าพระบาทเสด็จไปรบเกอ เธอถูกกรวดถล่มควรแต่

ชายดีศมาหาเมอวท ๓๖ ถามถึงหญิงจึงได้ความว่าตงทองยบเย็น
เพราะกินขนมบับดืบเข้าไป เมอวท ๓๗ ถามชาวแกชวยแอทวงวรดีศ
ได้ความว่ามอการณกณชนอก กนยานอนหลับแต่ไม่หลับกนชาเขา
ไปอีก เตนเอาอนนแม่ตุกไมชนไปด้ามวัน เกตากรหม่อมไปเยี่ยมได้
ถามได้ความว่า ยานนหามาकिनเอง มีไต่อยู่กายไต่บงคบหมอ นากตว
อนตราขอย่างยง เกตากรหม่อมได้เทศนาได้ยกณทหนง แดวตั้งไว
ความอการอย่างไรตองปรกษาหมอ ตองปฏูปตตามคำหมอ แตะยา
ทุกอย่างตองให้หมอเขาจัดให้ เบนการตาบาททเชอถอทายตวเอง ไมม
ผู้ใหญ่ชวยตุแต่ ถึงเชอจะเป็นผู้ใหญ่แต่จจริง แต่คนเจบมกหวได้ย
ทำอะไรผิด ๆ แม่แต่คนทเบนหมอหากเจบตง เขายังห้ามไม่ให้รกษา
ตวเอง

หวังวาพระเจ้าพระบาททกบหลาน ๆ ซึ่งอยู่ทบง จะอยู่เย็นเบนสุขหมต
ด้วยกัน

ควรมีควรแต่จะโปรด

พรหม

บ้านจีนนามอน บั้ง

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่อมเดจกรมพระนริศ ๗

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ถอบบดงวันที่ ๒๓ จุดหมายของ

หม่อมฉันฉบับน ตอนตนจะทูลต้นองความในตายพระหัตถ์ถอกอน

เรื่องทพระยานครพระรามว่า ไปพบเครื่องถวยและเตาททาตเวียง

บาเบา และเวียงกาหลง ผมอแปดกผดกับเตาทด้วรวคโดกนหน ถ้าเบน

ความจริงก็แปดกนทหน่า เวียงทง ๒ ทวณน นายแกวมงคดเต็มยน

ของหม่อมฉันทเชยนวางจุดหมายฉบับน เบนชาวเมืองเชยงราย รัจก

ว่าอยุ่ไกล ๆ กนในระหวางเมืองเชยงใหม่กับเมืองเชยงราย

ขอทูลเรื่องแทรกตรงนล็กนอย พอเห็นควา “เวียงกาหลง”

หม่อมฉันกนทชนถงเรื่องพระดอ ถามนายแกวว่า ถานาชอ กาหลง

มีหรือไม นายแกวบอกว มหวยอยรมเวียงนนเรยกว่า “หวยกาหลง”

ขอให้ทรงพิจารณาเนองกับเรื่องพระดอดวย

ตามคำทพระยานครพระรามมาโจษชน หม่อมฉันยงนทชงนอย

ดวยไมรควมบางชอ คอเมอพระยานครพระรามออกจากเทค้ำพิษณ โดก

แถว ไคชนไปถงเวียงบาเบาและเวียงกาหลงเห็นดวยตาชองตนเอง หรือ

เบนแต่คนอนเขามาบอกและเกบเค็ชเครื่องถวยมาให้ จะฟังไว่กอนว

ไคชนไปเห็นเอง ถงกระนทกจะคองเห็นดวอยางเครื่องถวยททา ณ ท

นทกอน จงจะถงเนอเห็นไค ตามทหม่อมฉันไคตั้งเกตมา การตงเตา

ทาเครื่องถวยเบนการใหญ่อยทวตถษาททจะเบนเครื่องถวย มเตาททาเครื่อง

ถอยครงพระรวงอยทเมองด้ ไททยแห่งหนง ตั้งเกตดมแต่ด้องตำมเตา

เค็ชเครื่องถวยทเหตออยุกเนอหยาบ แต่เตาทเวียงทเมองด้วรวค โดก

มถง ๒ คาบด   และมเตามากพะเนนเทนทกจนหม่อมฉนตั้งตั้งยว่าจะทำ
 เอาไปไหนกัน   มาได้ความต่อภายหลังว่าจำหน่ายไปตาม เมืองชวา มตาย
 ตอดไปจนถึงเกาะพิตปบันต์   จึงทราบเหตุทมเตามาก   ตั้งเกิดเครื่อง
 ตั้งค โดกททา ณ เตามืองสวรรค์ โดกเหนือด   บางชนทาใดดเทียบของจน
 จึงเข้าใจว่าเพราะหนพนมมาทเมองสวรรค์ โดกเหนือดกว่า   และหาได้ง่าย
 กว่าทเมองส์ ไชทย   จึงย้ายเตาไปตั้งทเมองสวรรค์ โดก   เอาคดินเทียบ
 กบเตาทวาพระยานครพระรามไปพบทเวียงบาเบา   ตามจริงกคงเขน
 เพราะทคาบดนมหมพนมมาเหนือด   และหาได้ง่ายกว่าทเมองเชียงราย
 หรือเมองเชียงแค้น   อนเบนราชธานี ในคอนแรกไทยมาตั้งอาณาเขต
 ในตานนา   และมขอทจะตองพล์จนตอไปว่าได้แบบอย่างชนไปจากข้าง
 ได้   หรือได้ตงมาจากข้างเหนือ   ขอนเพียงความเห็นของพระยานคร
 พระรามยังไม่พอ   จะตองได้เคษเครื่องถวยเหตานนททาเบนดวดตาย
 หรือรูปพรรณต่าง ๆ   ตั้งไปตั้งบทางเมองฮ่นหนา   ถามเหมอนกนจจะ
 พงได้ว่าได้มาจากข้างเหนือ   แต่จาเบนเรองนาพจาวณาอย
 กรมพระกาแพงเพชร ฯ   เล็ดจมาถงบหน   ได้มาเล็ดยเวดาเขน
 กบหม่อมฉน   ในวณทเล็ดจมาถงน   ด้นทนาทนรรมยด   หม่อมฉน
 ถามถงพระองคทาน   กวาทรงส์บายดแต่มงานอยข้างหนกมาก   หม่อมฉน
 ก็ไม่ประหตาดใจอันใด   ขอแต่ให้ทรงส์บายกยนด   ตั้งจนเจ้าพระยา
 ศัรชรรมาชเบค่นน   หาได้พบกับหม่อมฉนไม่   เห็นจะเบนเพราะมาดวย
 กนเบนคณะ   มแตดวแกคณเดยวทคณเคยกบหม่อมฉน   จึงไม่ได้หตก
 มาหา

ชาวทางนทจะทลเด่นอ   คอเมอฉนถางเดอน ๓๒   เห็นตามเทวดสถาน
 และตามบ้านพวกฮ่นดู   (หรือทมพ)   จุดไฟรายประทบ   แต่ไม่ทรูทรา

เท่าใดนที เชงโศวาทะเบนพมบุชาศักราชหรืออะไรอย่างหนึ่ง พัดพัด
ในกฏมนเทียรบาท พชเดือน ๓๒ มัจองเปรียง ดชชด ดอยโคม
จรเนื่องในพวกเหตตณกณนได

เมื่อนั้นเจ้าท๒๕ ศาสตร์จกจากยกดเตนเฟด แล่ดงปาฐกถาเชง
บรรพประวัตศาสตร์แก่มาคมโรตาร ทแทรกไฮเตดบนยอดเขาดง หม่อม
นทกอดตั้งหาชนไปฟัง กระบองนพุดของเกษบรณคไดฮำบอยๆ แด่เรื่อง
ทเกแ่ดดงนนวนอยกว่าทหม่อมมณคตถว้ายไป เพราะการแ่ดดงปาฐกถา
โรตารมกาทพค ๒๖ นกทเป็นขระมาณ แก่เบนิแต่เฮาหวักระ โหดกคน
คตงยดงกยหวักระ โหดกมณขี มาตยบให้เห็นวามคกันอย่างไร แด่
ชบนำยถึงคนพวคกันกบเรองบรรพประวัตศาสตร์ในแ่ดดมมตาย ไม่มี
อะไรแปดกทหม่อมมณคตองเกบมาทต จนเ้าร์หนาแกกชอควอกว่า
จระตชงไปตั้งค ไปร ค้ออกเ้าร์หนึ่งจิงจระมาหาได้ตามเคช

ควรมิควรแ่ดวแต่จะไปรด

คำ ๒๖ จบ

x x x

คำหนักปลายเนิน ดลองเคย

วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๗๗

กราบทอด ส้มเตจกรมพระยาดารง ๗ ทราบฝ่าพระบาท
ถวายพระทตถดงวันที่ ๑๘ ได้รบประทานแ่ดว
เรองบรรพประวัตศาสตร์นน นกตงมถนเทห้อยมาก ภูมิภนทต
แ่ดงเพดมพดายทเชากวคควาแ่ดกอนเบนแ่ดกนคตกนเบนพมตยว แ่ดว

ถ่มลงไปที่หล่นหน้า พยานทองแดงเพราะแต่ขอนางขนาดนแดง เห็น
 จะฟังไมชน เพราะวาทะเลชอกเกาะแฉะผงเบนทะเลชองแคบ จะตก
 มากไม่ได้อยเอง แทจรงกเบนแผ่นดินมตกเบนเองทนาทวมถงเทานน
 แต่พยานทองแดงพนชด์ควแฉะมนุษย์นพชชน ถ้าหากวาแผ่นดินมได้
 ตตตอกน ดัดคทงนจะมามไม่ได

นกชนมาไดถงดัดคจกรมพระยาเทววงค์ เคยครัดเตถถงโคกรกตม
 ชอเลี่ยแฉะ เบนฝรังผุเกยวแกการเดินเรือ วาเขาคิดคานวณวากอก
 กแฉ่นกตานบกตมเลี่ยแฉะ อาวล่ยามจะคตมเบนแผ่นดินหมต เพราะ
 เขาตั้งเกศวาปากแม่น้ำเจ้าพระยามคตงออกออกไปถงบตะเทานนวา เมอ
 เขาคุณกบเนอทในอ่าวล่ยามจรงปรากฐวากอกเทานนบจะคตม ดกดัดนกด
 กตบไปกตบมา เบนแผ่นดินแฉะกเบนทะเล เบนทะเลแฉะกเบนแผ่นดิน
 อก อนงยงไดครัดชยายคตมค่อไปอกรว่า ฝนมันชะคตมในทลู่ไหถถง
 ถมทตาเลี่ยมอไป นักปราชญ์ (ฝรัง) เขาว่าในทลู่แผ่นดินจะเลี่ยมอกน
 หมต นาไมมทชงจะตบทวม โดกตกถงเท่าไรกตมเลี่ยแฉะ ในกาถนน
 มนุษยแฉะล่ควเคยจรจถานชงมพชพนชออยู่ในเวถานจะคตมหมต จะมล่คว
 ชนคใหม่เกศชนควายฟอดออยู่ในนา ล่มเดจกรมพระยาเทววงค์ทรงเอา
 พระทยได้ค้ำพยากรถนตาง ๆ อยเบนอนนมาก

เวถงผลถางล่คชงกราบทถมมานน ไม่ใช่วาทอดชาดยแฉะ ยง
 นกอยวาคงจะถองจถล่คมาถวาย เผอมาถงทนเลี่ยจะไดทรงทราบว่า
 ล่มคัทกราบทถหรือไม แต่เวถานเหนจะพนคราวทจะหาคไดเลี่ยแฉะ
 ชยงไรกคชอหวงวาจะ ไปรตมากกวากกไม่อยงอนนนกหาบมได้

เมอถนท ๒๕ มีการเผาศพพระยาไพบุตยทล่คถานวคเทพคร์นทร
 จคเบนงานเลี่ยพระราชาคานเนน เขาปถูกเมรุใหญ่ ไคพถก มมุชยนยว

ไปทางคลองเหนือพระตำหนัก... เพราะเอาศัพทศาสตร์เขาไปรวมเผ่าตวยฮก
 ๖ ศัพทศาสตร์ทางมอญเหนือ ๓ ศัพทศาสตร์คือศัพทพระยาอรุณมพดาภบาทมบุตร กับ
 ศัพทพระอินทรารักษ์... นายสุริยาอุณโณ... ทางมอญใต้ ๓ ศัพทศาสตร์คือศัพ
 นางสาวเพอง บุตรี นางเจม... พชยญาติ... มารดาพระยาอัครราช... กับ
 นางสุริยาอุ... มคนไปมากมาช... แต่ไปขอเปิดาเกือบหมดคน... เจ้าภาพ
 กอดลำหแจกอุบเทยหนีเผ่าทอคน... ในงานนั้นเขาพมพระราชพงศาวดาร
 รัชกาลที่ ๓ แจก ออกคือเป็นประโยชน์มาก

ขอใต้ทรงพระเมตตาโปรด... ในสมเด็จพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔
 เด่มใหญ่... ซึ่งได้โปรดประทานให้อาหนักหาคใหญ่... ในนั้นตอนกล่าว
 ดวยบรมราชาภิเศกปางขมพระที่นั่งภัทรบิฐ... มระบุดังตั้งถวายและทรง
 รบอยโดยละเอียดหรือไม... ถ้าไม่ได้โปรดให้คัดความตรงที่กล่าวดวยถวาย
 ดังของนั้นส่งไปประทานให้ทราบดวย... จะเปนพระเดชพระคุณคนเกิด
 ควรสมควรแต่จะโปรด

พรหม

x x x

บ้านจีนนามอน บึง

วันที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล... สัมเด็จพระนริศร์ฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายนแล้ว
 ในงานปลงศพพระยาไพฑูริย์สมบัติ... ที่เจ้าภาพพมพพงศาวดารรัชกาล
 ที่ ๓ แจกนั้น... ก็ควรนับว่าเป็นการดีอย่าง ๓... ทักษะหนังสือเรื่องนั้นให้
 คุ้มเสีย... หม่อมฉันมีเรื่องเล่าที่จะทูลให้ทรงสั่งเกิดปรารถนาคือว่าท่าน

ทรงพงศาวดารที่เรียกกันโดยย่อว่า หนังสือที่เรียกกันว่าพงศาวดารของเราที่
 แต่งขึ้นมาแล้ว นับแต่พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา มาจนพงศาวดารกรุง
 รตนโกสินทรทเจ้าพระยาทพากรวงศ์แต่ง ๆ ตามรูปจดหมายเหตุ หรือ
 เรียกตามภาษาอังกฤษว่า Chronicle คือเอาจนคนตั้งเบเนหตุ กวนได้
 มีเหตุอย่างใดเข้าไปตามลำดับวัน ในที่เรียกกันโดยย่อของประวัติศาสตร์ คือ
 History หตุกของประวัติศาสตร์นั้น แม้จะเอากาตกำหนดตั้งเบเนหตุ
 เรื่องที่จะลำดับก่อนและหลังกันมขอสำคัญตองถือเบเนหตุ ๓ ส่วน คือ

- ส่วนที่ ๑ เกิดเหตุการณ้อย่างไร
- ส่วนที่ ๒ ทำไมจึงได้เกิดเหตุการณ้อย่างนั้น
- ส่วนที่ ๓ เหตุการณที่เกิดขึ้นใหม่ตอย่างไร

อนนเบเนหตุกของประวัติศาสตร์ เพราะประวัติศาสตร์เบเนหตุชา
 วาดวยตวอยาง Science of Example เมื่อหมอมณนแต่งพงศาวดาร
 รัชกาลที่ ๑ ยังไมรหตุก จึงแต่งตามทางเกา ครนมาแต่งพงศาวดาร
 รัชกาลที่ ๒ รหตุกแดง จึงเปดยนกระบวนแต่งตามหตุกทเหตุมา กตุ
 เหมือนมคนชอบกนมาก หมอมณนได้เคยกิดจะแต่งพงศาวดารรัชกาล
 ที่ ๓ ตอมาเมื่อในรัชกาลที่ ๒ แต่ไปเกตุรตุกชตของชน ๓ ขอ คือ

ขอ ๑ ตามหนังสือทเจ้าพระยาทพากรวงศ์แต่งไว้ ชาตเรองตอน
 สำคัญในรัชกาลที่ ๓ เดียหตุายตอน เช่นตอนยกกองทัพไปช่วยองกฤษ
 ตเมืองพมาเบเนตน เพราะเรองตอนทชาตนนไมม ในจดหมายเหตุของไทย
 ไปปรากฏในจดหมายเหตุของต่างประเทศ จะตองค้นหาหตุกฐานทาง
 ต่างประเทศมารวมรวมให้พอก่อนจึงจะแต่งได้ หมอมณนได้ตองรวม
 รวมมาเบเนตอน ๆ ดังเช่นตอนไปตเมืองพมา หมอมณนได้แต่งพิมพ์ไว้

ในหนังสืออันหลายตอน ทั้งกรณีการกบฏกษัตริย์อันยังไม่เสร็จจึงค้าง
 มา ความชัดของที ๒ เมื่อไปเห็นเรื่องรบญวนและการโต้ตอบกับญวน
 นักธรรมาจารย์ทาง Diplomacy ของไทยเราในสมัยนั้นราว ฝ่ายของ
 ญวนของเขาฉลาดกว่า เที่ยงถนุเพื่องานทุกเรื่อง ข้อที่ ๓ อันเป็นข้อ
 ชัดของตัวคุณแก่การที่จะแต่งในรัชกาลที่ ๖ คือว่าด้วยเรื่องหม่อมไกรสร
 ในสมัยนั้นหม่อมไกรสรภักดีสมบูรณ์ หม่อมฉันทนกรระแวงระแวงแต่ขอชบาย
 เรื่องหม่อมไกรสรอาจเขียนยกแก้หรือพระธำมศ ๓ จึงได้ระงับความคิดนึก
 ผิดที่เขาเอาฉบับของเจ้าพระยาท้าวพระยาคงศัพทพจนานุกรม กเห็นจะไม่ผิดพลาด
 เสียหายอย่างไร ด้วยเชื่อว่าคงจะอันแต่บุคคลที่เข้าใจได้ศึกษาพงศาวดาร
 แต่บางคน ส่วนมหาชนโดยมกเห็นจะไม่ใครอ่านในสมัยนั้น

ทน หมน ไม่ล้ม ชาวคราวอะไรที่เห็นแก่นสาร สำหรับทูตบริเว
 ล่าัดตราจรรยคดเด่นเพดวนเดารนคยงไปดังคโปร์ ค้อวนเดารหน้าจ
 จะมาหาได้ตามเคย เมื่อตรงมาไม่ชานก Lord Baden Powell ซึ่งเปน
 ผู้คิดตั้งลูกเสือมาเที่ยวตรวจดูเด็กเสือในประเทศต่าง ๆ มาถึงบงนงมการ
 ประชุมลูกเสือทวนองเคยกบทเราประชุม ไม่ตองทูตอชบาย มจานวน
 ลูกเสือและเด็กหญิงที่เปน Girl-guide รวมกันสัก ๓,๕๐๐ หม่อมฉน
 เชนแต่แอบไปดูห่าง ๆ แต่เจ้าเมืองเขาได้เชิญไปเที่ยงกลางวนเพื่อใหพบ
 กับ Lord Baden Powell ซึ่งหม่อมฉนได้รู้จักมาแต่เวแต่พบกนทตอนคอง
 แกกยงจาใด ๆ พดจาต้นทนาคนัด

อนง เมอวนท ๓ ธันวาคม น หม่อมฉนมาอย Cinnamon Hall
 ครอบรอบบ ได้มการเที่ยงเกาเหตาคนตามประดำเพอนบ้านโกตเคยงทมา
 อยครบมดอยคย ชาติแพดพดลัมเคจกรมพระธ้วัด ๗ ดวยยงประชา
 ประชวรไม่ปรกค จึงมได้เชิญเดัดจมา

หม่อมฉันนบเกล้าฯ กรณียะเรื่อง ๑ เกี่ยวกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
 แต่ไม่อยากจะเขียนจดหมายไปรบกวนท่าน ด้วยเข้าใจว่าจะติดธุระเรื่อง
 บัญชาการคณะสงฆ์มากอยู่ จึงทูลมาเพื่อขอให้ โปรดส่งพระงวให้ช่วย
 ดับสวดดูในเวดามโอกาส คอหม่อมฉันได้รบหนังสือ Journal of the
 Royal Asiatic Society ฉบับประจำเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๘๓๕ ในนั้น
 มีคาถาของพระมหาเถรนาคราช ผู้ตงกตมหายาน ถวายโอวาทพระเจ้า
 แผ่นดิน แต่งเป็นคาถาภาษาสันสกฤต หม่อมฉันต้องอ่านคำแปลภาษา
 อังกฤษดูเห็นว่าด้อย จึงส่งไปยังสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ขอให้ท่าน
 ให้ศิษย์องค์ใดองค์หนึ่งถอดเป็นภาษามคธ แล้วแปลเป็นภาษาไทยให้
 หม่อมฉัน ยิงเงียบหายไปเรื่อง ๑ อีกเรื่อง ๑ หม่อมฉันได้รบลิขิตของ
 พระศรีธรรมนนทเถระนายกวดทยาตยบริเวณะ ที่เมืองเกดานิยะในลังกา
 ทวปมมาถึง เขียนเป็นตัวสังหพในภาษามคธ หม่อมฉันส่งไปให้ท่าน
 ช่วยจัดการ ให้เขียนและแปลเป็นภาษาไทยก็เงียบไปอีก หนังสือ
 หม่อมฉันจะได้ไปถึงท่านหรือไม่และจะไปติดขัดอย่างไร หวังใจว่าพระงว
 คงพอดับทราบได้

หม่อมฉันได้เห็นในหนังสือพิมพ์เขาประกาศจะเดินหนังสือขายเรื่อง
 Tazan and His Mate ในกรุงเทพฯ พร้อม ๆ กับเดินทบขงน หม่อมฉัน
 ได้ไปดูแล้วหน้าตุมมาก หวังใจว่าทางกรุงเทพฯ ท่านจะได้เด็ดใจไปทอด
 พระเนตรแล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

ศรี ๒๖ ๒๕๓๖

ทำใหม่... หนึ่งเมื่อตอนที่เกิดข้าก็กระหิมิมไปเที่ยวดังขตา... ได้ไปดูโรงทำอิฐกระเบื้องที่เกาะยอ เพราะว่าไม่ใจอยากเห็นมานานแล้วว่าเขาทำอย่างไรกัน จะผลัดดินอย่างไรเขาจึงทำได้เนอดนิก แต่เปล่าเดย ชุดขึ้นมาเดอกเก็บรากไม่ออกเลยแฉวกไซ้ไตทเดียว จึงได้ความเข้าใจว่าทำไมไปตงทำ ณ เกาะยอนน เพราะธรรมดาทำดินไว้ให้สำเร็จเองแล้ว ไปดูเตาเผาเห็นรูปคูกตาจนตงอย ถ้ามเขาวานคูกตาอะไร เขาบอกว่ารูปครุ ออกเลยใจว่าक्रमแรกตงทำอิฐกระเบื้องนบนพจน ตามควอย่างที่เคยทราบอยเชนน จึงทำให้เชื่อว่าการทากวชามที่สุวรรณค โลกและทอน ๆ คงไซ้ดินสำเร็จที่ธรรมดาทำไว้ให้ ต่างเตาเนอดนิจต่างกัน สดแต่จะมีหาได้ในทนน ยงได้เห็นทเมืองชดออก เขาชดเอาดินชนิดหนึ่งมาผลัดกับปนขาวแฉะทราย ไซ้กอกอนหินบนผนังคก แฉะบนเป็นแผ่นอิฐกอกกาแพงกม ดินชนิดนนเรียกว่าดิน โคน ว่าชุดหาได้ตามโคก คือซิเมนต์เรานเอง ชิเมนต์ธรรมชาติ ไม่ว่าสิ่งใด ๆ คงจะได้ของธรรมชาติมาใช้ก่อน การปรุงผลัดมบนของเทียมธรรมชาติเกิดภายหลังตงทนน

เจ็บปวดมาก ทชอเวียงกาหดงทำให้ทรงระดกไปถึงแม่น้ำกาหดงในเรื่องพระดอได้ แม่น้ำกาหดงต้องอยู่ในระหว่างกตาง แตนเมืองสรวงอยฟากหนง แตนเมืองสรองอยฟากหนง เมืองสรวงคองอยทางแดนเซียงใหม่เดยวน โดยบทว่า "กตางถงชนุฆทาว นามทานทาวแมนสรวง เป็นพระยาหดวงผานเผา เจ้าเมืองสรวงมคคก - - - ทศศระวันออกหด้า แหดงไหดส์มา ทานนา" เมืองสรองคองอยทางแดนเซียงรายเดยวน โดยบทว่า "มีพระยาหนงใหญ่ ชไซ้ทรงนามกร พิมพด้าครราช พระบาทเจ้าเมืองสรอง สัมบคตองราชา มมทมาเส่มอกน ทศ

ตระจนตกโทษาอ อคราอครอบครองยศ” ยงเจบปวคอกทเกดากระหม่อม
 ไม่ทราบเดย ว่านายแกวเบนชาวเซียงราย ถ้าคณญาเบนชาวบางกอก
 เมอวานชนเห็นเขาตงหนงล่อพมพบางกอกโตม ว่าดวยเรองพม
 โครงกระตูกคน ยกบรพประวตคำดศร์สูงเจดพีต เกรงว่าจะไม่ทอด
 พระเนตรเห็นจตคดั่งมาถวาย

ตามพระดำรัสเดาถงเทวดสถานฮันคทมพมพชตามโคมไฟ นกชน
 มาไดว่าไดทุดถามชอเตรชนคทมรูปเบนคว S มา ยังหาได้ทรงพระ
 เมตดาไปรดล่บจตประทานเข้าไปให้ทราบไม่

ในบางกอกเวदान เขากำดงจันตระกูลเตรียมกันจะถดองรัฐชรมนญ
 เบนการใหญ่ ในวษตระกูลพระราชาทานรัฐชรมนญ จะถดองทงฉบบ
 ตนแตะ ฉบบจาดองของกรงเทพ ฯ แตะชนบร ตงคอกดั่งกระดตทของ
 ดนามหดวงแตะทงดนามชย เข้าใจว่าในนจะเบนโรงบ่อนการพนัน
 หนงล่อพมพเขาตงว่าในงานนจะมดอดเตอรออกทกวน

ในกรงเทพ ฯ เวदानหนาวเคมท แต่ไม่ถงดโน้วคกมได้
 เกดากระหม่อมรดกหนาวมากเห็นจะเบนดวยแก แตะหัวใจอ้อนไม่ถง
 โดหดเดยร่างกายพอดอดหนาวได้ เมอวานนได้เลอ ๓ ชน ห่มผาห่ม
 นอนอก ๓ ผน แตะยงเบดศห์ล่รงด (เครื่องไฟฟ้าดั่งไอรอน) เพา
 แตะกระนยงนอนหลับไม่สนท ผนอะไรเประอะปรังไม่เบนด้า หญงอ
 ไปเทยวหาชอผาห่มทหนาแต่เบาให้เกดากระหม่อม มาเดว่าในรำน
 ชายเครองหนาวมค่นเขาไปเนนรำน ดูรารกบว่าเจ้าของรำนแจกเครอง
 หนาว พากนเบยคเดยคเขาไปรบ ไม่เบนรูปว่าเบนการชอชาย

ควรมิคกรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

ตามททรงพระเมตตาโปรดพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
ชายดีก็ได้เอาไปให้แล้ว เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า

น.

x x x

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระประยาธดารง ๑ ทราบฝ่าพระบาท

หญิงหยดบอกว่าจะออกมาฉนั้น เป็นเหตุเตือนใจให้รำลึกถึง
ฝ่าพระบาท เป็นโอกาสที่จะฟังฝากของออกมาถวายได้ ได้บียงอาหาร
อันจะฟังบริโภคนอกควรแก่ความสดชื่น เป็นหน้าที่แม่โตจัดตั้ง ถ้วน
เกล้ากระหม่อมมุดมุดจะถวาย จึงได้ฝากเช้อออกมา เป็นมุดมุดที่หวง-
สรรสารกิจพิมพ์ชนแจกในโรตารักดับ ไม่ใช่ตัวเค็ชอะไร เขาคตรบ
และค่าประกอบทเกล้ากระหม่อมท่าแจกรดนำดังกรานคณนเองพมพชา
เขารวมเบนเดิม มพเค็ชชนทกรมหมนพทยาตงกรณแปดหน่งด้อไทย
เบนค่างกฤษประกอบเขา และบอกยอเรื่องเบนภาษาของกฤษไวด้วย
เทานน เขาพมพแจกไปแถมเหตออยเขากดั่งมาให้ เเกล้ากระหม่อม
เห็นว่าเขาทางมด รำดกถึงฝ่าพระบาทจึงส่งมาถวายเพอทอดพระเนตร
เดน หวงว่าฝ่าพระบาทจะทรงพระดำราญพรอมดวยหลาน ๆ

ศกรมศวรแล้วแต่จะโปรด

พรช

บ้านชินนามอน ป่านัง

ฉันท ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ส้มเต๋จกรมพระนริศรฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ถบบดงฉันท & ทราบความแค้น

ทูลสั่งของความบางข้อในตายพระหัตถ์ถกอน

พระยานคร พระรามนน เขาเคยเบนค้ำชยของหม่อมฉันมาแต่ครั้ง
 ยังอยู่ในโรงเรียนมหาดเล็ก และเมื่อแรกเสวยบราชกรในกระทรวง
 มหาดไทย เมื่อเขาจะชวนไปเป็นเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก หม่อมฉันได้
 เตือนว่าควรระแวงใจได้ศึกษาโบราณคดี ด้วยมณฑลนั้นมโหฬารมาก
 แลระมัดมชาวต่างประเทศไปเที่ยวดูโบราณสถาน ถ้าเทศาภิบาลไม่รู้เรื่องอะไร
 ของมณฑลเลยเลย จะถูกเขาตมหน เพราะเหตุนั้นเมื่อพระยานคร
 พระรามชวนไปเป็นเทศาภิบาล ก็ไปตั้งตนศึกษาโบราณคดี แต่ทางศึกษาได้
 แต่อาศัยหนังสือไทยที่มอยู่แต่ เพราะไม่รู้ภาษาต่างประเทศ แลระความ
 รุยงไม่พอที่จะตัดสินแม่ ในหนังสือไทยเองว่าเรื่องไหนจะถูกแลระผิดตรง
 ไหน หรือถ้าโดยย่อเป็นมูรชนตหม่อมเจ้าบยภักคณาถนเอง แต่
 เขาเริ่มรวบรวมเครื่องตั้งคโลกมานานแล้ว เคยตั้งรูปฉายาตกษณมาให้
 หม่อมฉันดู ทวามของถง๒ ตูนนเบนเครื่องตั้งคโลกทงนน พงจะกตาว
 ถงเรื่องเครื่องถวยชาม ทวาไทยทาทางมณฑลพายัพทเวยงบาเบา
 เรองนพระยานครพระรามไปได้ความคิตมาจากไหนแห่ง ๑ นานแล้ว ว่า
 พวกรไทยเดิมทตงมาจากเมืองจันทวชทาถวยชามมาตงทาในประเทศน
 กอนสมัยพระร่วง พระร่วงไปเอาช่างจันเขามาเบนแต่ชนตง แต่
 พระยานครพระรามไม่ได้แต่ตั้งข้อพิสูจนความเห็นให้ปรากฏ หม่อมฉัน
 จึงนั่งอยู่

เรื่องขอเมืองในเรื่องพระรถอนัน "เมืองต้อง" ปรางค์แดง เป็น
 เมืองชนของเมืองแพรอยุธยาทางทิศเหนือ เดียวนยงเบนกงอาเภออนนท
 แต่ "เมืองต้อง" นั้น ยังไม่ปรากฏร่องรอยว่าจะอยู่ที่ไหน เมื่อมาได้
 ขอหอยกาหนดงเบนทดกเพมชน แล้ดงวา เมืองต้อง คงจะอยู่ทางฝ่าย
 ตะวนตกของหอยนน ถ้าม ไครทเบนผูมอพนัดยในทางโบราณคดีไป
 เทยวเล้าะคนคงจะหาได้ ดวยเมืองโบราณหรือทเรียกตามคำชาวเมืองว่า
 "เวียง" อนนแต่เซ่งเทนเบนเคำ มอญในมณฑลพายัพมากมายแห่ง
 แคมณฑลบากอญอย่างหนงทคนเราเมอคิดคความตามเรื่องทแดงไวเบนบท
 กดอน มกเห็นบ้านเมืองเบนคกรามแแต่มีปราสาทราชมนเทียรใหญ่โต
 ควคนในเวอง ถาเบนเจาเบนนายกเห็นได้ชฎายอดแหลม ๆ สะพรงไป
 ดวยเอารูปภาพทเคยเห็นเซชนตามวัดเบนอารมณ จะบวยกถาวไปโยถึง
 ดงอน แมพระพุททของคกยงมกคคเห็นพระรูปโฉมวามพระเกตุมาตา
 แแต่พระรัศมีเบนยอดแหลมอญบนพระเศียรเบนอารมณอญอย่างน มน
 จะตองเป็ดองอารมณเซ่นวานนเดี้ยกอน จงจะคนเมืองต้องได้สะดวก

เรื่องขอ แตรงอน ของพวกฮันดู หม่อมฉนดมดบไป ขอประทาน
 โทษ จะพยายามดบถวาย

ในเวदानทบนงกเรมหนาวจคควาปรกตมาหลายวนแแต่ ขอททรง
 ปรารภเรองคนแกร์ดักหนาวกว่าหนุ่มสาวนน ตรงกบทหม่อมฉนได้เคย
 ดงเกศควเอง แแต่กอนถาปรอทเพยง ๗๗-๗๘ กพอดบาย ไม่คองหม
 ณาหรือหมณาแต่อย่างบาง ๆ มาในบต้องบนปรอทเพยงเทานนรูดักหนาว
 ดงคองหมณา หม่อมฉนได้เคยพุดกบฎควาพงเขาใจคาทถดววา "หนาว
 จนคนแกคตาย" เพราะคนแกคถง ได้หคเด้นอชนกว่าเมอเบนหนุ่มเบน

เมื่อนท ๗ เขามการเอกซหบเสนวทยุ หม่อมฉนได้ไปดูเห็น
 กร้อยๆ ไม่มีอะไรแปลกประหลาดที่จะนำทูตถวายรายงาน ตอนกลางคน
 เขานัดจะให้ฟังเสียงจากตอนตอน ในระวางแต่เวลา ๒๑.๓๕ นาทีไป
 จนถึงเที่ยงคน เดิมหม่อมฉนคิดว่าจะไปฟัง แต่เห็นเขาจัดทโหนง
 ในสนาม ตอนคานมพดกตาหนาวจตกเดยเซอ ไม่ได้ไป

เมื่อนเดารท ๘ ฉนวน เดิมคำศัตรจารย์คตเดนเฟดนคฉนจะมา
 หา แต่มาไม่ได้ด้วยเมือกดบจากสังคโปร์มาในเรือพดตคกกระโตดง
 อึก (ด้วยแกมนั โดเกินขนาดนัเอง) มีอาการยอกซคซางหงยงเดน
 โกดไม่ได้ แกบอกมาขอเซญหม่อมฉนซนไปกินน้าซาทแกอยู่ ณ โฮเตด
 แกร็ก บนเขาสูง ฉงซนไปกับหญิงพูนเมอบ่าย ๕ โมง ดยงคยได้แจ่มได้
 อาการเห็นจะไม่มากมายเท่าใดนัก แกบอกว่าการซคซมทพยทตาบด
 ควบกกาหยดเดด เพราะทาจันฉนฉนฉนเงินทรฐบอดองกฤษอนุญาต
 ทแกไปสังคโปร์นเพื่อเขาวดคตต่าง ๆ ทซคได้ไปสังพพชภณศถ์ถาน และ
 ซแจงให้ภณศารกษทราบ ควแกจะอยทบนงอก ๒ สัปดาห์ พอซนบ
 ใหม่จะไปเมืองมนิดา ในการประชุมสโมสร์บรพประวศศัตรตาม
 กกำหนด ๓ บครงหนง เดิมเขาจะว่าจะเขาไปประชุมในกรงเทพฯ ใน
 คราวฉน แต่มาเป็ดยนใจไปประชุมกนทเมืองมนิดา แกวาทแกเซญ
 หม่อมฉนซนไปทแกอยู่ฉน เพราะแกได้ของส่มยบรพประวศศัตร
 เขาตั้งมาให้แกตรวจหาขยสัง เบนของทซคพบในซวา เขาหบมาเบ็ด
 ให้หม่อมฉนค เบนกอนหนตาง ๆ ทงน ถ้าเราไปพบกเห็นจะซวางทง
 เสียโดยมาก แต่เมื่อได้มาเห็นควอย่างพอเขาใจโตอย่างหนึ่งวามือซค
 พบกอนหนหรือกอนกรวด พิจารณาความรอยคนได้ทำอะไรแต่ละต้องไว้
 ให้ผลคบของซรมคบางหรือไม่ เทานนเบนหดก มซนศ์ถาทแกให้ดู

เมื่อดูภาพเขียนของประหลาดดลกก่อนหนึ่ง เป็นค้ำตาเนื้อได้สันดาต
 ข้างในมรอยเบรรูปประการงอยู่เต็มไป แกบอควาคัดากอนนเคมเบนเค
 ประการงอยู่ในทองทะเลเมอรารวัก ๑๒ ดานบิ แดงไฟในกลางโลกบนดาต
 ใหนแผ่นคินในทองทะเลใหวเขาขมมาเบนภูเขารหินปูน กอนประการงน
 กดาเบนหินปูนจรงขมมาเบนภูเขายูนบก ทหดฝนชะหินปูนทหุมหอ
 ใหยอยเบนทรายใหดลงทะเลไปทละนอย ประการงนเหลออยู่ ชาติ Fossil
 เขามาจบกคุดมขางนอก ในที่สุดจรงกดาเบนอยู่ในกอนหนทเราเห็น
 หม่อมคินอานพบในหนังสือภูมิศาตศาสตร์ Geology กดาว่าหินทมิใน
 โลกนหมมากอยู่ ๓ อย่าง คอ หินทรายอย่าง ๑ หินปูนอย่าง ๑ กับหิน
 Granite (เดียงไผ) อีกอย่าง ๑ อธิบายว่า หินทรายนงเกิดแต่ฝนชะ
 ภูเขาและแผ่นคินใหยอยเบนทรายลงไปทบถมอยู่ในทองทะเล หินปูนน
 เกิดแต่เปลือกหอยและประการงทดาทบถมอยู่ในทองทะเล หินเดียงไผ
 นงเกิดแต่ไฟในโลกเผาธาตใหดะดาจ นกดาเบนแกวมคคระคนปน
 อยูกบเนื้อหินเชนเพชรและนลเบนคิน มาโคความประหลาดทปนชาวเรา
 ใชกอดคกรามทาด้วยหินปูนอย่าง ๑ เรยกว่าปูนหิน ทาด้วยเปลือกหอย
 อย่าง ๑ เรยกว่าปูนหอย อนทจรงทาด้วยเปลือกหอยทง ๒ อย่าง ผดกน
 แตควาเบนเปลือกหอยบรพประวคศาสตร์กบเปลือกหอยในประวคศาสตร์
 เทานน

กรรมกรรมแต่จะโปรด

ศรี ๒๖ ๒๖ ๒๖

บ้านชนนามอน ปั้ง

วันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ถ่อมเตจกรมพระนริศร ๆ

ชายดื่กบหญิงหดยออกมากงบงเมอวนอาทคยท ๙ ได้เซญตาย
 พระหตถกบถ่มครูปภาพทศชาติ ซึ่งเขาจาดองณพระหตถของทานพมพ
 ชนใหม่ และไปรดประทานมาแก่มอมฉนเดิมหนงมาตั้ง แต่กระบวร
 ตั้งนนเชอรวบรวมวางไว้กบจคหมายอน เบนแต่บอกว่ “เล็ดจอาว”
 ฝากตายพระหตถมาถวายนบบ ๓ หม่อมฉนยงไม่ทนเบ็ดชองตายพระ-
 หตถ เหลือบเห็นแสงทองหลังถ่มดแวนเข้าตา แปลกใจ นึกว่เบนถ่มด
 อะไรหญิงมารยาครดังมาจากเมืองญบุน จึงแก่มอมฉนออกดกอนเห็น
 ตายพระหตถ พอเห็นในถ่มดกหผงยอมชมว่เขาช่างคดทาดนกกหนา
 เบนชองนากบโวมให้สุญเสย ฉายเจ้าหญิงดุกสาวกอยากไคบาง แตมรุ
 ทจะไปชอหาทไเหน หม่อมฉนชอบพระเศษพระคุณทประทานมา และ
 ไครจะทุดวานหาชอหรือชอเขาอย่งไรให้ดุกสาว ๓ คนดวย เพราะเชอ
 ชอบและนบถอจรง ๆ แต่ถาหาไม่ไคกจนใจ

เจ้าหญิงยงมคความเห็นเดยไปอกอย่งหนง ว่หญิงอามคจจะ
 พยายามรวบรวมณพระหตถททรงประคษฐรูปอน ๆ พมพทานองนคอไป
 ขอไคไปรดบอกหญิงอามคจ

อนงขอไคทรงนำความชอบใจของหม่อมฉนแจ่งแก่คุณ ไคดวยว่
 ปดาแห่งทตั้งมานนคก เขาแบ่งทอไคไคจันอย่งรองถวยนาชา สำหรับ
 แต่ให้หม่อมฉนฉน พอเห็นก้ทไคว่เบนปดาแห่งคุณ ไคอย่งเช่นเคย
 กินมาแต่กอน เมอกนกรรฐชาติอย่งเดยวกัน ชวนให้ใจคคดถึง

ชายดื่อกบหญิงหญิงจะกัตบทางเรือกำปั่นยนต์ของห้างอีสต์เอเชีย-
ติก ฝากหนังสือไปถวายจะช้ากว่า จึงส่งมาถวายทางไปรษณีย์
ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

ศิริ ๒๖ กรกฎาคม

x x x

ดำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ ธันวาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเต๋อกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เมตตจนกเหตุนจะไม่ได้เขียนหนังสือส่งมาถวาย เพราะใครต่อใคร
มากวนอะไรต่ออะไรจกจก เดยดมวนกำหนด เพงนกชนไต จึงรบเขียน
ถวายตามแต่จะเขียนได้เพื่อไม่ให้ขาดคราว กราบทูลอะไรหวับหวับขอ
ประทานโทษใจเกิดวทหด

ตายพระหุดถดงวันที่ ๒ เดือนนี้ ได้รบประทานแถว กระบวร
แต่งพงคำวดารตามทตร้อชบายนน เป็นแน่อนนวดาองดดาเด็ค แต่จะ
คองเบนเรองทตองแถวณาน จนไม่มีใครเกยวของทจะ โกรชเค้นอบอาย
แถวจงจะแต่งได้ถนัด

มาคดถดงคาทเรยทชอว่า "พงคำวดาร" เดมทเห็นจะหมายถง
แต่งบอกถาดบกษตรยวอองคณนแถวถถงอองคณน เถวยราชยบไร ถ้วรรคค
บไร องคไหนดบคอเป็นพระโอรสพระอนชอองคไหนดานนเอง
ทชอจา "จอหมายเหต" นน เบนจตเรองราวทมชน อาจเบน
เรองอะไรกไต แต่เพราะเหตุทเกิดชนน คองจตอางวาเกิดเมอไร

แผ่นดินไทย พงศ์าวดารกับจดหมายเหตุจึงไปรวมกันเข้า เป็นพงศาวดาร
อย่างใหม่ขึ้น

ทชขอว่า "พระราชประวัติ" นั้น เป็นเรื่องทกดาวดงพระเจ้าแผ่นดิน
พระองค์เดียว จำเดิมแต่พระราชสมภพจนสวรรคต

ความจริงเป็นหนังสืออย่าง ผู้แต่งไม่ได้คิดแยกเขียนกัน
เดอะเทอะ แดวกเรียกชื่อเป็น โนนบางนบางจึงได้แยกไป คิดเห็น
ด้วยเกล้าดงน

ตามทางที่ทรงพระดำริเห็น เป็นจดหมายเหตุประกอบด้วย
ความเห็น จดความเป็นหนังสือออกชนิดหนึ่ง จะเรียกว่าอะไรดียกยงน
ถวายไม่ทัน

พระชระเรื่องทประทานหนังสือให้สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ไปจัด
การแปลนน ใช้พระงวไปสืบไตความว่าท่านใครบแดด คาถาภาษา
ตั้งกฤตุนน ท่านให้พระสารประเสริฐไปแปล คาถาอักษรตั้งหพท่านตั้งใจ
จะส่งมาพร้อมกบคาถาภาษาตั้งกฤต แต่พระสารประเสริฐยังไม่ได้นำ
มาตั้งท่าน เกด่ากระหม่อมคิดว่าคาถาตั้งกฤตุนน ถ้าประทานไปให้
พระพนจเคยวกับคาพราหมณแดดจะดีกว่า เพราะว่าเขาเป็นตั้งคอดถา
ตั้งกฤตจริง ๆ

ขอประทานกราบทูลข่าวกรุงเทพ ฯ พระยานพิทชราชกิจ (ตาอัน)
ตายแดด พระยาอัครพนช (ม.ร.ว. ชม) ก็ตายจนแดดกน พระยา
โทณวนิก กับ พระยาดำรงราชพตชนช กราบถวายบังคมดาบวชไปแดด
บวชนอกวรรษา ไม่ใช่บวชสามแดดนตั้ง

ควรมีควรแดดแดดจะโปรด

พรหม

จดหมายเหตุอย่าง ททรงพระดำริแต่ง ควรเรียกว่า "จดหมายเหตุ
วิจารณ์เหตุ"

น.

x x x

บ้านชินนามอน ปันง

วันที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สัมเด็จพระนริศร ๗

หม่อมฉนไทรบถายพระหคถณบบถงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ทราบ

ความแฉว

ศัพท์ "พงศาวดาร" นั้น ใช้มาแต่กรุงศรีอยุธยา มีในหนังสือ
เกาทัมหม่อมฉนนักไตในเวถฉน แต่ครงแผนคณสัมเด็จพระนารายณ
มหาราช คือในบานแพนภพงศาวดาร "ฉบับหลวงประเดัรัฐ" หนังสือ
พงศาวดารฉบับหมอบรัดเดพิมพ์ ๒ เดม ทจริงกเบหนังสือแต่งครง
กรุงศรีอยุธยา สัมเด็จพระวณรต วดพระเชคพณ ๗ ในรัชกาลที่ ๓ กับ
สัมเด็จพระปรมาณชิต ๗ เบนแต่แต่งคอ เรยกชอตามชองเดม
ซึ่งพเคราะห์คณจะคองชนตามคคพราหมณ ด้วยถอวาพระเจ้าแผนคณ
เบนอวดารชองพระเบนเจาบณสัววรรค ประหลาดอยุทเรองพงศาวดาร
ชองฝรั่งแต่กเดกอน กเหมอนกบพงศาวดารชองไทย คือเอาพระเจ้า
แผนคณชนตงบณความตามรัชกาลเบนกำหนด พงศาวดารอยางทแต่กเบน
เรองชองชาตหรือประเทศ เบนชองเกดชนใหม่ ตามความเห็นชอง
หม่อมฉนยงรกกให้เรยก History ว่าพงศาวดารอยุตามเดม ถ้าจะ
เปดชนเบนคานอนเห็นควรจะใช้ว่า "ประวัต" อนุโตมตามคำประวัต
คำศักร

ว่างคาของหนังสือพงศาวดาร ความจริงกตกรกษัตริย์มา คือ
 พงศาวดารที่แต่งไปคือเหตุการณ์ไม่เหมือนพงศาวดารแต่งเมื่อเหตุ
 การณดวงแดงดวงหงายชวอายุคน พวกนักปราชญ์ประวตศาสตร์กเห็น
 เช่นนั้นเหมือนกัน ยกตัวอย่างพงศาวดารเรื่องมหาสงครามคราวหงน
 มณแดงดวงแดงกาตงรบกันอยแดงแดงใหม่เรื่อยมาจนทกวนน แดก
 ยอมรบกันวาคอไปภายหน้าอกตั้ง ๓๐๐ ปีจะแดงโตดกวน เพราะ
 พงศาวดารที่แต่งไปคือเหตุการณ์ ความรู้เห็นของมแดงกยงไม่จริง
 เห็นจริง ความคิดทคาคเหตุ บางทคคเองกเห็นวปรตเพราะเป็นพวกโน้น
 พวกนี้ ส่วนมแดงกยงเห็นไม่ได้ว่าจะตรายเพียงไร ได้แต่คาคคเนกกว่าไป
 ตามทริฐของตนไม่เป็นแก่นสาร วาเฉพาะพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ทพมพ
 แจกในงานศพระยาไพบดย์ฯ หม่อมฉนกกนกออยากได้อยู่ แต่เจ้าภาพ
 เขามได้ส่งมาให้ ยังส่งไปทบ้านให้หาส่งมาให้ตั้งเต็ม ๓ เมื่อได้อ่าน
 แดกจึงจะทุดได้วากะบวรทพมพหนังสือเล่มนั้น เห็นเป็นอย่างไร

เรื่องหนังสือภาษานันต์กฤตและภาษามคธ ทหม่อมฉนกวานฉมเด็จพระ
 พระพุทธโฆษาจารย์แปลแดงยงคางอยนัน ขอได้โปรดตรัสชอบใจพระ
 งวทล็บเหตุมาใหควย ทจริงทานกทาทตามทหม่อมฉนขอไปว่าให้ทานตั้ง
 ศษย์คนใดคนหนึ่งของทานให้แปล พระสารประเสริฐกเป็นศษย์แดง
 เป็นมเอาใจใส่เรียนภาษานันต์กฤต ทานเดออกกเหมาะค ถ้าเป็นอย่างไร
 แดกก่อนส่งไปให้พระพินิจฯ กบตาพราหมณแปล ไม่ซาเท่าใดกคงได้
 แดกหม่อมฉนคคคคเห็นว่าเป็นเวดาคนทเคยใช้สอยให้ววน เดยวณพดค
 เพดคกระจคกระจายไม่รู้วใครไปอยทไหน จึงได้วฉนฉมเด็จพระพุทธ
 โฆษาจารย์ แดกว่าไม่เป็นการเร่งรอนอนใด ถึงจะซาไปก็ได

ทราบว่าพระยานพพิตธำรงถึงแก่กรรม หวนคิดถึงความหลัง
 รุสก็อดยอยบาง แต่คิดไปอกที่แกกแกหงาเดอะทราบวาทามตทง ๒ ซาง
 แดไม่เห่นอะโรยู่แดว ดูก็เบ่นพนทุกซไป เรองทพระยกตำรงราชพดชนช
 บกชนน ถ้าเบ่นพระยาดรงราชพดชนช (คอน บุนนาค) ก็ประหัดาด
 ออยู่บาง ด้วยเคยบวชจนได้เบ่นเปรียญ ๗ ประโยคมาครงหงงแดว แต่
 หม่อมฉนกกนกอ นโมทนาถอย

จากทางขงน เรองทจะทุดบรแดงในดปีตาหะนุกอยู่ซางชน เมอ
 เรว ๆ นหงงดอพมพออก โฆษณาว่าจจะเด่นหงงนายอย่างพุดได้เรองบตร
 ดบ พวกทมพเด่น พอเห่นคำโฆษณาหญงเหตอกหุมง ปรกษากนว่าจจะ
 ควรไปดหรือไม หม่อมฉนไม่ไวใจจจขอใหหญงเหตอไปดกอน ถ้า
 เห่นว่าดหม่อมฉนจจจะไปด หญงเหตอไปดกดบมาด้นเคยร ว่าเดัดจ
 พออย่าเดัดจไปเดย ดูนนเออเคมท มแต่พวกแซกฮันดไปดเอาบุญเคม
 ไรง ไม่มอะไรนาค

เมื่อ ๒ วันมาน Dr. Wales ที่ลมาคมต่าง ๆ เขาแต่งให้มาตรวจ
 ทางพวกชาวอนเคยไปประเทศสยามแต่ ไบราณ ซึ่งดเหมือนหม่อมฉนจจะ
 ได้เคยทอให้ทรงทราบเดัดมาถึงบึง มาหาหม่อมฉน ๆ เดยนี้ดให้มากิน
 นาชาพรอมกนกับคำดศรจารย์คดเด่นเฟดเมอฉานน Dr. Wales ว่าจจะ
 เขาไปกรงเทพฯ กอนเดวจจจะกดบออกตรวจ ในบึงจจะตรวจทางแต่
 ตะกวบาไปเมืองไซยา หม่อมฉนนกว่าบางทเขาอาจจจะไปเฝ้าทานด้วย
 ถ้าไปเฝ้าทรงสนทนาภาษาไทยได้ไมคองมีดาม ด่วนคำดศรจารย์
 คดเด่นเฟดนำดงดาร์อยู่ ด้วยคกบนไดคราวหงงนเจบมากกว่าครวก่อน
 บอกรว่าบอดทเกดยวหงงจนอนไม่หุดบคองกิงให้หมอรักษา แกจจะมา
 ไดอกวนเดัดรหนึ่ง คอนนจะกดบไปประชุมลมาคมประวตคำดศรทเมออง

มินดา แล้วจะไปรับยศดอกเตอร์กตติมศักดิ์ที่มหาวิทยาลัยเมืองฮ่องกง
 จะอยู่ทางตะวันออกนอกนอกสักคนเดียวแล้วจะเลยออกจากตำแหน่งกลับไปอยู่
 ฮอแลนด์ ว่าได้มาอยู่ทางตะวันออกกว่า ๓๐ ปีแล้ว
 เมื่อนพฤษศยมาส ๑๓ กรมหมื่นเทววงศ์ฯ กลับมาถึงบึง ได้มา
 เสด็จทางบกด้วยเวลายาน Cinnamon Hall ได้ได้ถามทราบประวัติ
 การที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จยุโรป พอสำราญใจ รุ่งเช้าเชือกกลับไปกรุงเทพฯ
 พร้อมกับชายศิษย์และหญิงห้อย หม่อมฉันเข้าใจว่าบ้านกรมเทววงศ์ฯ
 คงจะได้ไปเฝ้าท่านแล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

สมเด็จพระเทพฯ

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๑๗

กราบทูล สำนึกกรมพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท
 ดายพระหัตถ์ลงวันที่ ๙ ที่ ๓๓ และที่ ๓๖ เดือนนี้ ได้รบประทาน
 แดงทอง ๓ ฉบับ

ขอทูลสนองถวายพระหัตถ์ ในขอทูลครั้งถึงพระพุทธเจ้ามพระเกตุ
 มาดามนก่อน เพราะได้รบคำบอกของพระองค์เจ้าประดิษฐวรการมา
 เสด็จทอดกระหม่อมทรงพระดำริพสกปวงในเรื่องพระเกตุมาดา ดังที่
 ฝ่าพระบาทจะยังไม่ทรงทราบเรื่องละเอียด โดยพระราชดำริเห็นว่าไม่ควร
 มพระเกตุมาดา ด้วยท่านพระอรรถกถาจารย์กล่าวความไว้เกินเหตุ ว่า

เพราะทรงอดพระอิสต์ด่าดะบัสด่าดะ บ้าเพญเพยรเพื่อให้ดำเรจพระ โพิ-
 ญาณ ดมจงดนขนไปบนกระหม่อมทำให้เกิดเบนตอมขน ทุดกระหม่อม
 ไม่ทรงเชื่อว่าจะเป็นได้ หากว่าเบนจริงหวัเบนปมกนบว่าเบนดกษณ
 บรุษโทษ หาใช้ลักษณะแห่งมหาบรุษไม้ แต่กเหตุไฉนพระพุทธรูปที่
 ทำกนมาเก่าก่อน ไม่ว่าจะประเทศไหนยอมทามพระเกตุมาตามาทงน
 ทรงพระราชดำริตั้งตั้งยจนถึงทรง อธิษฐานให้ทรงพระสุบินเห็นองค์พระ
 พุทธเจ้าที่แท้จริง ก็ได้ทรงพระสุบินลุ่มพระราชประสงค์ แต่ในพระสุบิน
 ก็เห็นพระเกตุมาดาอย่างพระพุทธรูปนั่นเอง ได้ทรงค้นพระสูตรต่างๆ
 ก็ไม่ปรากฏความพระเกตุมาดา เช่นในพระสูตรอนหนึ่ง ว่ามีใครต้องการ
 อยากเฝ้าพระพุทธเจ้า หานายหนานาเฝ้า เวदानนพระพุทธเจ้าประทับอยู่
 กับพระสังฆในธรรมสภา ผู้นำขใหญ่อยากเฝ้าเขาใจ ว่าองค์ทงอยู่ข้าง
 เถ้านนแตะคอพระพุทธเจ้า ตามหตุกแห่งสูตรนทุดกระหม่อมทรงพระ
 วจนยว่า พระพุทธเจ้าไม่ใช่แต่ไม่มีพระเกตุมาดาอย่างเดยว ยังปลง
 พระเกศาเหมือนภกษสาวกทงหลายด้วย จนรู้ไม่ได้ว่าใครเป็นใคร ถึง
 ต้องนำข ถ้าหากความพระเกตุมาดาเดวจะตองชทำไม บอกกนว่าองค์ท
 หวัเบนปมกเดวกน ตกตงในทัดตจทงตตต้นไม่ไหทาพระเกตุมาดา
 ตามทได้พงมาตงน เกตุกระหม่อมได้ตองนกกตงว่าจะเขยนเรอง
 ปฐมดัมโพธิ จะเขยนพระพุทธเจ้าไม่มีพระเกตุมาดาแตะไม่มีพระเกศา
 จะเบนอย่างไร ในความคิดเห็นเบนว่าไม่ได้ จะดูไม่รู้ว้ใครเป็นใคร แต่
 ภายตงมาได้เห็นรูปพมพดัมยใหม่ทเขาทามาตตอนเดย ทำรูปพระ-
 พุทธเจ้าปลงพระเกศา พิจารณาตกเห็นว้ใช่ได้ ตูรเหมือนกนว่าเบน
 พระพุทธเจ้า ดวยเขาเขยนมเรองประกอบ นอการททำให้ปรากฏอยู่ว้
 องคพนเบนค้ำดดา

วิชาบรรพประวตชนนถกตบเตมท ยากที่จะเห็นเองได้ แต่เมื่ออาจารย์
อธิบายตามทศรต์เดา กรู้สึกว่าความพิเคราะห์ของเขาสำคัญ ฟังได้
ความรูชนเบนอนมาก

สมดลัษชาติซงหตานล้าวคองการกนหน มอยพรอมแถวทจะให
ได้ แต่จะส่งฝากมาทางไปรษณยเกรงจะยบเล้ยหมด หยิงโล่พค้ว่าจะ
ออกมาปดายเดอนนจะฝากเรอนามา คิดว่าดกวาเพราะไม่ใช่การรอน

เรื่องซอพงศ้าวดารแถะอะไร ๆ หน เป็นแต่คคตแยกแยะกราบทุด
เป็นการเดินเท่านั้น ไม่ใช่ได้เปรียบปรบกับโบราณคคกะบั้งอันใดเดย
แถะไม่ตงใจจะเอาจริงเอาจ้งอะไรมิได้

พระราชพงศ้าวดารรัชกาลที่ ๓ ซงพิมพ์ในงานศัพพะยาไพบุดย
เกดากระหม่อมจะจค้ให้หยิงโล่พค้ นำมาถวายพรอมกับสมดลัษชาติ

ตำราประวตศ้าสตร์วากรมศค้ดปากกรกาดงเตรยมจะทา มีความตง
หนังสือพิมพ์ ตงได้ตคตงมาถวายทอตพระเนตรควรวนดวย

พระยาดารงราชพลชนช ทกราบทุดวาชชนน คอมหาคอน ตรง
ตามทเขาพระทยแถว แกมมาดาเกดากระหม่อมกได้ทก ว่าอะไรบวช
แถวบวชอก แกคอบวาชควรวกอนนบวชเรยน ควรวนจะบวชปฏบค

เรื่องดอกเตอรเวดล้ ได้ศรต์บอกมากอนควรวนงแถว แต่จาชอ
แกไคไม่ได้ เมอวานนเขาตากเขาเกดากระหม่อมไปแจกรางวคกรทา

นกเรยน กตบมาถงบานเกอบทุมหนง บ้าวมนเอาดมคเชนชอเยยมมา
ทอตไคให้ เบคชนตเห็นชอมล้เตอรแถะมล้ชล้ เวดล้ หมดบัญญัติไม่
รู้ว่าใคร คออ่านดายพระหคตจงได้รจก แต่กคดาดไม่ได้พบกัน

ตายกษนหนน้าล้งล้าว คคกระได้แถวคคอก แกอวนใหญ่เหตอเกิน
ทงแกมมากแถวควย ออภพกจากตำรงานเล้ยทกคดแถว

กรมหมื่นเทววงศ์ฯ เสด็จกระหม่อมได้พบแล้ว ได้ตามข่าวถึง
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จแข็งแรงให้ฟังอย่างเบ็ดเสร็จ
 ง่ายดายทุกอย่างนั้น เดิมทีว่าจะออกมาทางเรือ แลดูกกดบ
 ความเห็นว่าจะเข้าไป จะมาทางรถไฟแล้วจะกกดบทางเรือ ในสายพระหัตถ์
 ฝ่าพระบาทก็จะกกดบทางเรือ แต่เมื่อวันเสาร์เห็นหนังสือพิมพ์ลงข่าว
 คนที่มากับรถไฟระหว่างประเทศ มีชื่อชายดัดในหนังสือ เป็นกกดบใจ
 หนักต้อง จะเป็นเพราะเหตุไรยังไม่ได้พบกับตัวเธอ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

x x x

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๒๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สัมเด็จพระบรมนริศรฯ

หม่อมฉันได้รับจดหมายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๘ ธันวาคม จะทูล

สนองความบางข้อในสายพระหัตถ์

เรื่องพระพุทธรูปนั้น หม่อมฉันยังไม่เคยได้ยื่นพระราชปรารภ

ของทูลกระหม่อมถวญถาทาทานทรงพรพรรณามา นักแต่ยตายที่ฝรั่ง

มิได้ตรวจคนในสมัยเมื่อยังเดี๋ย้อยู่ ถ้าทูลกระหม่อมทรงทราบรายการ

ที่ตรวจพบดังคนชั้นหลัง ดกษณพระพุทธรูปที่ทรงสร้างก็คงแปลกไปอีก

ส่วนตัวหม่อมฉันตกตงปลงใจยอมว่าคำสัตราจารย์ฟุแซร์ฝรั่งเค็ด

ซึ่งหม่อมฉันได้เคยพบตัวที่ปารีส เขาคิดฉันนุษฐานถูกแต่ยแล้ว ว่า

พระพุทธรูปเป็นของเพงเกิดมชนค่อมือพระพุทธรองคเเด็จจคบชนชปรนพ-
พานแควลง ๕๐๐ ปี เพราะมหตกรฐานทเขาองอนจะคคคานมโค คือ

๑. พระพุทธรค้ำนาเพองฟูชนในลัมยพระเจ้าอโศกมหาราช เมอ
พ.ศ. ๓๐๐ เศษ เจดีย์สถานในพระพุทธรค้ำนาทปรากฏอยู่ในอินเดีย ของ
ลัครงพระเจ้าอโศกมหาราชเบเนเกาทลัด ชอบจาหตกรองพุทธรประวด
ทานองเดยอกบเราเขียนเรื่องปฐมลัมโพชทฝานนง โปสถวิหาร แครูป
จำหตกรในลัมยพระเจ้าอโศกมหาราชนนไม่ทาพระพุทธรูปเดย ตรงไหน
คองทมพระพุทธรูปยอมาทารูปวคคองเบเนเครองหมาย เช่นเมอยงเบเน
พระโพชธคตทารูปรอยพระบาท เมอเด็จจออกมหาภนษกรมณทารูป
มาผูกอานเปดามกตคกน เมอตรลักรูปพระพุทธรค้ำนอยโคตน โพช
เมอเทคณาชรรวมจกรทาเบเนรูปวงจกรกบกวาง จนทลัดเมอปรนพพาน
ทาเบเนรูปพระสถูป แทนพระพุทธรูปทกแห่ง

๒. ถึง พ.ศ. ๕๐๐ ฝรั่งกรก เรียกว่าพวกโยนก ได้เบเนใหญ่
ชนทางคนชารราชฐรผายเหนือ เขารคถอพระพุทธรค้ำนา ต่อมาพวก
กุดันะมาได้ปกคองคนชารราชฐรกรบถอพระพุทธรค้ำนาด้วย มี
พระเจ้าแผ่นดินในกุดันะราชวงคองค ๓ ทรงนามวากนษกะ เดอมได้
ในพระพุทธรค้ำนา มีอานภาพมาก จะเจริญรอยพระเจ้าอโศกมหาราช
จึงให้ช่างชาวโยนกลัรงเจดีย์สถานค่างๆ ชนในคนชารราชฐรเบเนอนมาก
แตะชอบจาหตกรองพุทธรประวดเหมือนอยางคองพระเจ้าอโศกฯ แต่
ตรงททาวคคองแทนพระพุทธรูปนน พวกโยนกทาเบเนพระพุทธรูป
ทเดยอ ไม่ทาวคคองแทนเหมือนเช่นชาวอินเดีย เพราะเคยชอบทา
เทอรูปบุชามาแต่เดมจึงเกิดมพระพุทธรูปในคนชารราชฐรเบเนปฐม

ประหลาดคือยท ในประกาศพรรณ กกดาวว่าชาวคนชาวราชฐรคคทาพระ-
พุทชรูปชนกอน แต่ไปว่าเฉพาะปางทกวกพระหตถเรยกณ

๓. ค้าตตราจารย์ฟูแซรวนจณยตอไปว่า เมื่อช่างโยนกคคคจะทำ
พระพุทชรูปน นไม่มีใครเคยเห็นพระองค์พระพุทชเจ้า เบนแตกดาวกน
วามพระดกษณอยางนนๆ คอมนพระอุณาโตมเบนตน รุแนแตวาทรง
ครองนากาดาวพดตรเหมอนอยางพระภิกษุดงซซงมอยในเวदानน ช่าง
โยนกไม่มีหลกอนใดทจะทำพระพุทชรูปให้ตคกับพระภิกษุพุทชดาวก
ทงปวง จนใครๆ เห็นรูปภาพใหญ่โตวองคพระพุทชเจ้า ดวยความซด
ของมอยดงกดาวมา ช่างโยนกจึงใช้ความคคคทำพระพุทชรูปคอนพระเคัยร
ให้เบนพระเคัยรกษตรย คอมนพระเมวพไมเครองประตบ คอน
พระองคทาหมผาเบนดมณเหมอนพระภิกษุทงปวง เพมดกษณทแปดก
ตามคาทกดาวกนเขาบาง คอพระอุณาโตมเบนตน ให้เห็นพระพุทชรูป
แปดกกับรูปพระดาวกใดกนคดวยประการณะน

๔. พระพุทชรูปแรกทาชน ทาเขาภภาพอนในเรองพุทชประวต
เพราะณะนจคคคทาพุทชกรยาให้เขาภบเรอง เช่นทานงัดมาร ทาช
พระหตถอางพระชรณ ทานวพระหตถเบนวงแदैดงชรรมจกร เบนตน
เมอคนชอบดว้างแตพระองคพระพุทชรูปชนด็กการบชา จงเดอกทาตาม
พุทชกรยาในเรองพุทชประวต เบนมดของพระพุทชรูปปางตางๆ ทด
แต่เคาวนจณยของค้ำตตราจารย์ฟูแซร เบนดงวามาน

เรองกรมศดปากรเตรยมแตงดาวาประวตค้ำตตร ตามทปรากฏ
ในหนังสือพมพนน หมอมณนอยากจะทดเด้นอคความคคคเห็นอยบาง แต่

ไม่สามารถจะเอาเข้ารูปแบณภามรรคสำหรับเทงพระหฤทัยได้ จึงขอ
 ประทานงด

เรื่องชายดีศกับหญิงหฤทัยเปลี่ยนทางกตบกรุงเทพ ฯ นน เดิมขอ
 ว่าจะกตบไปจากบงดวยเรือกำบนยนคตาทกรมเทวงค์ ฯ กตบมา แต่
 มาได้ความจากกรมเทวงค์ ฯ ว่าเรือดำนนจะไปถึงกรุงเทพ ฯ ซากวาท
 คาคไฉแต่เดิมถึง ๕ วัน ประกอบกับได้ข่าวว่าทในอ่าวสยาม ก่าตงคตั้น
 ใหญ่ก่เดยท้อใจ จึงกตบไปทางบก

เรื่องแตรงอนของพวกฮันตทใครจะทรงทราบชอทเรยกันน หม่อม
 ฉนให้เทยอตามตาพราหมณคนทเคยพาหม่อมฉนไปดูเทวดสถานอยู่ถึง ๓ วัน
 จึงได้ควมา ถามแกบอกว่าเรยกว่า “กำพู” (Kambo) หม่อมฉน
 กนทชนถงเคยโดยนชาวเราเรยกขางคนแตร ตรงทปากเบ่าว่า “กำพวด”
 คงจะมาจากคำเดยวกัน ขอให้ทรงพิจารณาต่อไป ท่านคงทราบคักว่า
 หม่อมฉนรุ หม่อมฉนได้ว่าชอยมแตรงอนนจะเอามาถ่ายรูปฉายา
 ดกษณตั้งไปถวายทอดพระเนตร แกร็บว่าจะส่งมาให้ในวันสองวันน
 เวदानทเทวดสถานใหญ่ริมถนนนาคก่าตงฉาบปูน จะทำพิธีใหญ่เช่นเคย
 ทูตรายงานเมอบก่อน ก่าหนดงานวันไวยังไม่ทราบ หม่อมฉนจะไปดู
 ออก นกวาคงจะหาของแปดก ๆ ถวายได้ออกบ้าง

ควรมิคกรแล้วแต่จะ โปรด

ศิริ ๒๖ ๒๕๖๓

คำหนักปลายเนิน กลองเตย

วณท ๒๖ ธันวาคม ๒๔๗๗

กราบทูล ถ่มเดจกรมพระยาตำรวจ ทราบฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ถองวณท ๒๓ เดือนนี้ ไตรรับประทานแล้ว

ขอพระเศษพระคุณเป็นอย่างยิ่ง ททรวงพระเมตตาโปรดอธิบาย
ถึงพระพุทธรูป ตามทอาจารย์ทางฝรั่งเขาตรวจตราพิจารณาเห็นให้
ทราบเกล้า เกดากระหม่อมก็ได้ทราบอย่างเหมื่อนกัน แต่กระจัด
กระจายคุมไม่ติด เช่น รูปรอยพระบาท คนโพธิ์ กงจักร รัถูป ได้เคย
เห็นเขาทำแเดวทกอย่าง ทราบว่าเขาทำแทนองค์พระพุทธรเจ้า แต่ไม่
ทราบว่าเขาทำเป็นอทเทตักเจตยส์ลสมย เรืองพระเกศมาดากมาได้ลัด
ทพระพุทธรูปศดา ซึ่งฝ่าพระบาททรงเชิญเขามาเดือนเดียวว่าเบนมอ
กรคคนชารราชฎร รูปนนเขาทำเป็นหมวดมมอย่างรูปอัปโปโต จึงได้
ความเข้าใจว่า ออกอมวยมมดอกหนอ แเดวกมานักกว่าทำไม่พระพุทธร-
เจ้าจึงไวมไม่ปดงพระเกศาคตามวณยชงทรงบัญญัติไว้ ก็ไห่นลัวบรธา
พระวณยชงทรงบัญญัติไว้นน พระองค์เองกทรงปฏิบัตดวยทกขอมได้
ผ่าน นกหาเหตุต่อไปกคตเห่นว เมอพระองค์ทรงบรพชาแเดวได้
เสด็จไปเทยวเบนมคษยอยู่ทดาณค เพอศกษาหาชรรวมคเคษ คอ
เมอไม่พบแเดวจงพยายามคนหาควยพระองค์เอง ในระหวางเสด็จอยู่
ในค่านกฤษทงทดาณน คงจะทรงถือเอาเพคเบนมคษ คอมุนชฎา (มวย
มมยุง) อย่างพระพุทธรูปทกรคทานน จนกระทั่งได้แม่พระคาค่านาม
ส่งมมณทตแเดว พระวณยจจะเกดชน จะทรงปดงพระศกคคังเบนม
คคณน คคณแวกคังเบนมมุนชฎา เมอเคยทาทพระพุทธรูปมุนชฎามาแเดว

พระเดชพระคุณอย่างยง อยากรูปร่างมาก คำ " ก้าววด " นนไกต
กมปนาทอยมาก แต่มชอปลดาก้าววดพอง ซงรอกกไมเบน รูปร่าง
ไม่เหมือนก้าววดแตร

ชายแอดทาหนงด้อถววย กราบถววยบังคมตามาเทยวประเทศมถาย
ไพนท ๒ เดือนหนามกาหนด ๓๐ วัน เบนอนเข้าใจได้ว่าจะออกมาเฝ้า
เยยมเยยนผาพระบาท ได้ตอบอนุญาตไปแล้ว จะได้ฝากหนงด้อต่าง ๆ
ทกราบทูลไฉมาถววยดวย

หม่อมเจ้าพมพภกตรพาด ธิดาองค์ใหญ่ของสมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระ

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์กว่าประชวรมาก

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

x x x

บ้านจีนนามอน ปันัง

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระนริศร์ ฯ

ในด้อปดาหะทดวงมาหม่อมฉันได้ไปดู " บทวดญช " ซงมอยู่ใน
เกาะบงน เดมกรมหวดงตั้งที่ ฯ ได้ไปทอดพระเนตรนานมาแล้ว มาครัด
บอกหม่อมฉันว่าเบนของนำดู แต่หม่อมฉัน " เซอ " แดวหนงมา ใน
ระวางนพเมอเจ้าคุณพระประยรวงศ์มาท่านกได้ไปดู ครนหม่อมฉันเกิด
นกออยากจะไปดูบางก ไปเกิดขดของกต่างทาง เหตุด้วยสะพานแห่งหนง

ถูกนำศพไปในระวางนั้น รถไปไม่ได้ต้องรอมากกว่า ๕ เดือน จนเขา
 ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
 ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
 ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
 ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

ชายใหม่มาบอกหม่อมฉันว่า เพื่อนนักเรียนในประเทศอังกฤษ
 คน ๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.
 ๒๑. ๒๒. ๒๓. ๒๔. ๒๕. ๒๖. ๒๗. ๒๘. ๒๙. ๓๐. ๓๑. ๓๒. ๓๓. ๓๔. ๓๕. ๓๖. ๓๗. ๓๘. ๓๙. ๔๐.
 ๔๑. ๔๒. ๔๓. ๔๔. ๔๕. ๔๖. ๔๗. ๔๘. ๔๙. ๕๐. ๕๑. ๕๒. ๕๓. ๕๔. ๕๕. ๕๖. ๕๗. ๕๘. ๕๙. ๖๐.
 ๖๑. ๖๒. ๖๓. ๖๔. ๖๕. ๖๖. ๖๗. ๖๘. ๖๙. ๗๐. ๗๑. ๗๒. ๗๓. ๗๔. ๗๕. ๗๖. ๗๗. ๗๘. ๗๙. ๘๐.
 ๘๑. ๘๒. ๘๓. ๘๔. ๘๕. ๘๖. ๘๗. ๘๘. ๘๙. ๙๐. ๙๑. ๙๒. ๙๓. ๙๔. ๙๕. ๙๖. ๙๗. ๙๘. ๙๙. ๑๐๐.

ไม่มีความรู้อะไรเป็นทุน นอกจากที่ใครไปจากหม่อมฉัน ก็เอาเรื่อง
หม่อมฉันแต่งไว้ไปแสดง เป็นแต่ไม่กล้าบอกว่าเป็นถ้อยคำของหม่อมฉัน
เรื่องมันเท่านั้นเอง มนายด์มบุญทดาหนักเชิงเหนออีกคน ๑ บางทีจะมี
ผู้เชิญให้ไปแสดงเรื่องการช่างในประเทศสยาม ถ้าเช่นนั้นหวังใจว่า
จะระวังไม่ให้พลาดพดงเหมือนอย่างนายด์มบุญ โชติจิตร ของหม่อมฉัน

หม่อมฉันได้รบถวายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๖ หม่อมฉันรู้สึกยินดี
อนุโมทนาในการที่กรมศัลปากร ช่อมพระที่นั่งศิว โมกชพมานเดร์จแดว
ต้องยอมให้เบ็นความดีของกรมหมนพทยาตงกรณ ด้วยเชอเบ็นผู้
ชวนชวายให้คกตงในการช่อมพระทงวงวนาทเบ็นพพชกณทตถานตอมา
ชชทเชิญเล็ดจพระองค์เคิด โฉมไปยกช่อพานน ดูกเบ็นการลุ่มควร
เพราะเบ็นอาวได้ยู่ในเจ้านายวงหน้า หม่อมฉันคาคว่าเขาคงเชิญ
กรมหมนพทยาตงกรณ แต่เชอเบียงบายให้เชิญพระองค์เคิด โฉม

เรื่องช่อเตรงอนนหม หม่อมฉันได้นกแต่แรก ได้นความนไปพ้อง
กบคากมพตตร แต่จะเอาเขากันไม่ได้ เหนจะมาแต่กัมโป เช่นทรงพระ
ดาร์ แต่ไม่ไ้มาแต่กมพชนนเบ็นแน เพราะนตรกคอรรม รรมเบ็นชอง
ชาวเมองรอนหรือเม ชาวเมองหนาวใช้กนแทบทวทุกประเทศ และ
ชรรมดาร์มกตองม โครง กมพจะเอาเบ็นชองเขมรไม่ได้ หม่อมฉันยง
คอยถายรูปเตรงอนนอยู่ คาพราหมณเรบไปย่มยงไม่ได้มาจนบคน

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

ศิริ ม. ม. ม. ม. ม.

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

เมื่อดวงพูน ชายแอกกับหญิงโศภักจะออกมาเฝ้าฝ่าพระบาท เป็น
โอกาสที่จะฝากซองมาถวายได้ จึงได้ฝากสมเด็จพระราชพงศาวดาร
รัชกาลที่ ๓ ซึ่งพิมพ์แจกงานศพพระยาไพฑูริย์สมบัตินิมิตต์ กับสมุด
ตีบชาติ ๓ เล่ม ให้นำมาถวายด้วย

กถามรรค จะทูลถวายเรื่องกรมศิลป์ากรเขากาดงบนรูปทำอัฐนาร
คือท่านผู้หญิงโมกข์อยู่ในว่าจะห่อเอาไปตั้งบนอนุสาวรีย์พระศุขย
โคราช มีขนาดสูง ๔ ศอกเศษ ทำเป็นรูปหญิงสาวตัดผมปัก ย่นถอบดาบ
นั่งจับหม้อผ้าใบเฉียง

อนุสาวรีย์รายน เดิมทพระเทวาเขียนมาปรึกษาเกดากระหม่อม
กอน เป็นรูปผู้หญิงนั่งบนเตียง มีเครื่องยศพานหมากกระ โถนตงข้าง ๆ
เกดากระหม่อมถามว่าใครจะทำ เขาว่าผู้แทนราชฐวณครราชดำ
เกดากระหม่อมถามว่าเคยเห็นท่านผู้หญิงโมกข์หรือ หน้าตาอย่างไรหรือ
ได้แต่หัวเราะไม่ได้คำตอบ ถามว่าจะตั้งที่ไหน ว่าตั้งที่พระศุขย เกดาก
ระหม่อมว่าประตูเป็นทางเดินแถวจะเอารูปไปตั้งอยู่เต็มเดินไม่ได้หรือ
แก้หัวเราะอก แถวหน้าแบบกลับไป

ต่อมาเกดากระหม่อมไปที่ศิลปากรสถาน เห็นนายเพ็โรจน์ดิน
เป็นรูปผู้หญิงยืนถอบดาบอยู่ตัวเล็ก ๆ หายตัว ทำต่าง ๆ กัน ถามว่าทำ
อะไร แถบออกว่าทำผู้หญิงโคราช ใครก็ไม่รู้ทวารบกับผู้ชายนน
เกดากระหม่อมก็เข้าใจแล้วได้แนะนำว่าเราไม่รู้จักตัว หน้าตาเป็นอย่างไร

ไม่รู้ ทำไมได้ดอก คำ Allegory เป็นนางฟ้าอดตาบอดว่า แก่เห็นด้วย
ออกมาออกส่องด้ามวน เกดากระหม่อมไปอก เห็นแก่บั้นไวนาเอนดติ เป็น
รูปหญิงสาว ผมยาวประบ่า ได้มาตา คือพวงดอกไม้สด นุ่งจับ ห่มผ้าใบ
สะพกส่องมา ยนถอดตาบ เกดากระหม่อมเห็นกรบรองวาอย่างนด

มาเมือกอนหนาคะเขียนหนังสือถวายน ไปเห็นบนตวเบือเรืออย่าง
ททุดมา ถามว่าทำไมไม่ทำเป็นรูป Allegory แกบอกว่าเขาไม่เอา
เรื่องท่านผู้หญิงโมนตูกประหตาด ดูในพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ซึ่ง
ถวายมา ไม่เห็นแต่ดงว่าแเผดงอิทธิฤทธิ์อะไร เป็นเหตุวาคุมพวกผู้หญิง
เป็นกองหงตงเทานน ทำไมจึงยกย่องกันหนักหนาไม่ทราบ

ควรมีควรแต่จะ ไปรด

พรส

x x x

บ้านชินนมนอน บันัง

วันที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ส้มเตจกรมพระนริศฯ

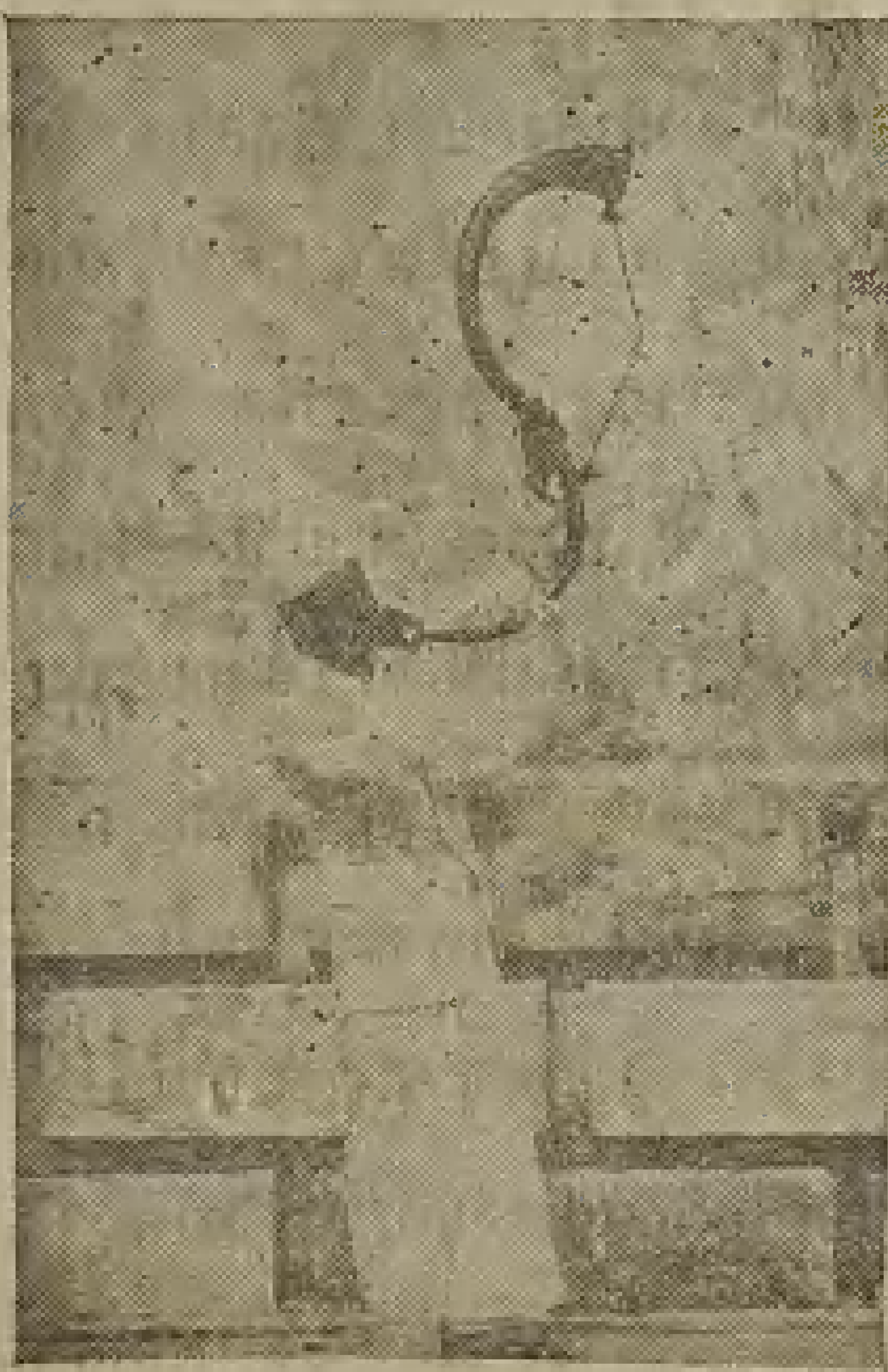
หม่อมฉันขอยมเตรกัมพูมาได้ ๆ ถ้ายรูปฉายาตักษณถวายมากับ
จดหมายฉบับตามสัญญา นกควาคงจะทอดพระเนตรเห็นใหญ่โต
ประหตาดอยู่บาง มอชบายทจะทุดประกอบกับรูปว่าเตรกัมพูไม่ใช่แต่
โตใหญ่เทานน หนักมากด้วย หม่อมฉันตองยกขนเบาถึงมอดัน คง
เป็นเพราะนาหนักมากนเอง จึงตองมถ่ายเชือกผูกสำหรับตะพายบ่าพา
เตรไปในกระบวนแห่ คราวนจะทุดวนจนยตอไป รูปเตรงอนอย่างเก่า
ของไทยที่เขียนไว้ในรูปภาพ หม่อมฉันจำได้จากรูปมันเป็นอย่างน

และเทียบขนาดกับตัวคนทเขาแตรในรูป
ภาพดูจะเป็นของเล็กกว่าแตรกมพูท
หม่อมฉันถ้ายรูปถวามาด้วย เพราะ

ฉะนเห็นว้าแตรกมพูนาจะมเบพ ๒ ขนาดมาแต่เดิม แตรงอนอย่าง
เช่นเราใช้ทกอนน หม่อมฉันได้เคยเห็นรูปภาพในหนังสือฝรั่งเรื่อง ๓
(แต่ในเวदानจาไมได้อาจจะเป็นหนังสือเรื่องอะไร) เคยนึกว่าเราได้มา
จากฝรั่งทงแตรงอนแตรฝรั่ง เมอมาพิจารณาแตรกมพูในครงน
จึงเกิดความเห็นว่าเครื่องประ โคมแห่ของไทย เดิมเห็นจะได้แบบมาจาก
อนเคยทงกลองชนะแตรสังข์แต่ริ เดิมคงเป็นแตรกมพูขนาดเดกอย่าง ๓
กับแตรกมพูขนาดใหญ่อย่าง ๓ ใช้แตรกมพูยู่ก่อน จนถึงแผ่นดิน

แตรกมพูของชาวฮินดู

พระเจ้าทรงธรรม หรือแผ่นดิน
ดัมเด็จพระนารายณ์ ๑ จึงเป็ดยน
ใช้แตรฝรั่งแทนแตรกมพูด้บมา
บางทจะเป็ดยนแต่แตรกมพูอย่าง
ใหญ่เช่นที่ถ้ายรูปถวามาเป็น
แตรฝรั่งก่อน ยังกงใช้แตรกมพู
อย่างเดกตอมาอกนาน พวกช่าง
เขียนจึงได้เห็น จะมาเป็ดยนเป็น
แตรงอนตอเมอปลายดัมยกรง-
ค์ร้อยชยากเป็นได้ ขอให้ทรง
พระคาร์ด หม่อมฉันนกดเิดถง
เครื่องพดูจนเรื่องนมอยู่แห่ง ๓

คือสมุทรรูปภาพแท่งหินดวงในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ ซึ่งเจ้าของ
มาจากเวียงมอ อยู่ในหอพระสมุทรรูปภาพ ถัดตรงตรงรูปแต่ใน
สมุทรรูปภาพ บางที่จะได้เคาะเงอนดชนอก

ชายแอกกับหญิงได้พาศออกมาถึงเมืองนท ๓ หม่อมฉนได้ไปรับ
ถึงเรือ เชอเชญดาวยพระหัตถ์บรรดงนท ๓ กับหญิงต่อเรื่องพงศาวดาร
รัชกาลที่ ๓ และสมุทรรูปภาพพระหัตถ์บรรดงนท ๓ คนมา
มอบแด่ ขอบพระคุณเป็นอันมาก ขอทูลส่งของถวายพระหัตถ์บรรดงนท
สร้างรูปท่านผู้หญิงโมชน เป็นอนุสรณ์อันหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงความคิด
สมัยใหม่ผิดกับสมัยเก่าหมดทุกอย่าง ส่วนเรื่องประวัติของท่านผู้หญิงโม
ชน หม่อมฉนได้เคยศึกษาบ้าง ความดีของแก่มออย่างนี้ คือเมื่อ
เจ้าอนุยกกองทัพลงมาจากเวียงจันทน์ หลอกดวงพวกหัวเมืองความทองตรา
ตั้งให้ยกลงมาช่วยรบฝรั่งที่กรุงเทพฯ หัวเมืองรายทางก็หลงเชื่อไม่
ผู้ใดขัดขวาง หรือแม่แต่จะรบบอกชาวเขามาช่วยกรุงเทพฯ ด้วยรอยทอ
กกว่าเจ้าอนุเป็นคนไปรบปรวณมาแต่ก่อน เวदानนพระยานครราชสีมา
กับพระยาปลัดซึ่งเป็นสามท่านผู้หญิงโม ก็ไประงับผู้รายอยู่ทางเมือง
สุวรรณทรี ตั้งชะ เจ้าอนุยกลงมาถึงเมืองนครราชสีมาแล้วจึงเข้ายึดเมือง
แต่งตั้งคนเป็นขบถ แล้วแต่งให้เจ้าราชวงศ์ยกกองทัพหน้าลงมาเมือง
สุวรรณทรี แต่เมื่อมารู้ว่ากรุงเทพฯ รบวทนต์เตรียมกองทัพจะยกขึ้นไป เจ้า
อนุเห็นว่าจะต่อสู้ที่เมืองนครราชสีมาไม่ไหว จึงคิดจะถอยกลับไปตั้ง
ต่อสู้ที่เมืองเวียงจันทน์ ตั้งให้กวาดครอบครัวผู้คนเมืองนครราชสีมาเอาไป
เป็นเชลย ท่านผู้หญิงโมถูกกวาดไปด้วย เพราะท่านผู้หญิงโมเป็นเมีย
พระยาปลัด จึงได้เป็นหัวหน้าในพวกครอบครัวที่ถูกกวาดไปด้วยกัน นัยว่า

แก่คิดดวงเวดาดำเดินทาง เพื่อจะรอให้กองทัพกรุงเทพฯ ๗ ขนไปแก้ไข จึง
 ทำอธิบายประจบประแจงพวกชาวเมืองเวียงจันทน์ทศกัณฐ์ให้ชอบ บางที
 หาผู้หญิงในพวกครัวให้เบญเมียบาง กระซิบสั่งให้พวกครัวแกล้งบอก
 บวญให้ตองรอรอบข้าง ในที่สุดเมื่อถึงทุ่งส้มฤทธรูจากกองทัพกรุงเทพฯ ก็ด
 จะถึงกับอกให้พวกครัวต่อสู้ ได้ฆ่าฟันพวกชาวเวียงจันทน์คมไปแตก
 หนีมา เจ้าอนแต่งพดให้ยกไปปราบอกกอง ๑ ได้รบพุ่งกัน (ตอนน
 ททานผู้หญิง ไม้มกของหง) พวกครัวก็พวกเวียงจันทน์แตกถบมาอก
 พอกกองทัพกรุงเทพฯ ไปถึง รอดมาได้จึงได้มีความชอบ เรื่องทหม่อม
 ฌนโตทราบ เคาความเบียดงทดมาน ส่วนพระยาปดตทเบญตำมทาน
 ผู้หญิง ไม่นน ตามเรื่องตเตากนว่าเมอกดบมากตางทาง ทราบว่าพวก
 เวียงจันทน์กวาดต้อนเอาครอบครัวไป ก็อธิบายเข้าหาพวกเวียงจันทน์โดยด
 แดวตามทานผู้หญิงไม้ไปได้ช่วยกันรบพวกเวียงจันทน์ ทานองเดยวกันกับ
 พระยามหาอำมาตย์ (บ้อม) คั้นสกัด "อมาตย์กุด" เวदानน เบนพระ
 ด้รยภกดี เบนชาห์ตองขนไปราชการอยุทเมืองนครพนม พอทราบเหตุ
 ภาเวียงจันทน์เบญชบถกรบกตข หมายจะมาแจ้งราชการในกรุงเทพฯ
 มาพบเจ้าอนอยุทเมืองนครราชด้มากเข้าหาโดยด แดวจงอธิบายหดบหดก
 ดงมากรุงเทพฯ ถูกพระบาทด้มเด็จพระนงเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรงเกยจใน
 ขอตเข้าหาพวกชบถ ทงพระยามหาอำมาตย์ (บ้อม) แดะพระยาปดต
 ไม้ได้รบบ่าเห็นจในการด้สงครามครงนน พระยามหาอำมาตย์ (บ้อม)
 รอดตวก่อน แดะพระยาปดตอบมาจนถงรชกาดท ๕ จึงได้เบนเจ้าพระยา
 มหิศราชบดี ทานผู้หญิงไม้ หม่อมฉนนักเขาใจว่าได้เบนทาวด้รนาร คอ
 เมอรชกาดท ๕

หม่อมฉันได้ฟังชายแฉกกับหญิงโศภิตมาเล่า ว่าพระองค์หญิง
ชาวประจวบอากาศอยู่ข้างมากออกวัดก้อย แด่อกผายหนึ่งได้รบจดหมาย
จากหญิงใหญ่ ว่าอากาศค้อยคตายชนกค้อยคตายวัดก หม่อมฉันหวังใจ
ว่าดีมาชกทตาหนักเซ่งเนน จะดีบายค้อยคตายกนหมด

เมื่อนท ๓๑ ธันวาคม ค่ำดีตราจารย์คตเลนเฟดมาตาหม่อมฉัน
แกบอกวาดงแตมาหาหม่อมฉันกรงกอนอากาศบวชของแกกาเรบชน ถึง
คองนอนอยกบเคยงหลายวัน ไม่ได้ตงมาจากบนเขาถึง ๓ ดีปตาหะ
เคยวนอากาศรงชวพอจะเดินทางได้ แกได้รบเครื่องราชอิศรยาภรณ์

British Empire
ชนท & เบนบา-
เห็นจในการทมา
ชวยตรวจชม-
ทรพยบรพประวด
ค้ำดีครในแหตม
มตาย กตบไป
นจะเดินทางบก
ควยรถยนคเทยว

ศาสตราจารย์คตเลนเฟดกับ
สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ และ พระธิดา
ตรวจการเรื่องชุดชมทรพยเบนระยะไปจนถึงเมืองสิงคโปร์ แด่วจะไป
เมืองมณฑาเพอการ ประชุมสำกตในเรื่องบรพประวดค้ำดีคร แด่วจะ
เคยชามไปเมืองฮองกงไปรบเกยรตยศ กตคตมคกต ซึ่งมหาวิทยาลัย
ในฮองกงเขาจะคองแก ดีญญาว่าอกราว & เคอนจะมาหาหม่อมฉันอก
กายงอยบนงกจะมาบงน ถากตบเขาไปกรุงเทพฯ กจะตามเขาไปเพอจะ
ไปดาเบนคองคตทาย ควยแกจะออกจากตำแหน่งกตบไปอยู่บ้านเคมใน

ขอเดชะ นายใหม่ ได้ถวายรูปฉายาถกษณเมธาคำสดราราชยกตเดนเฟด
 มาดา หม่อมมณีนั่งมาถายทอดพระเนตรพร้อมกบเจดหมายฉบับน
 รัชหมทถายควยกน ออกชนคคถายกบรูปภาพเรื่องรามเกียรติ์ ส่วน
 ยกษกบมนุษย์ในสมัยนั้นจะเบนนทกนของนเอง เมอด้มเดจพระเจ้าอยทอด
 ด้จประพาดชวา แกเบนนผู้นำด้จ ด้จเรยกแกวากุมภกรรณ แก
 ชอบใจถงมาถอดหม่อมมณ

คกรมคกรด้วด้จจะโปรด

สมเด็จพระเทพฯ

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ มกราคม ๒๔๗๗

กราบทูล ด้มเดจกรมพระยาดาวง ๗ ทราบฝ่าพระบาท

ถายพระหัตถถงถนท ๓๐ เดอพนกอน ด้รบประทาดด้ว มเรอง
 ทจบใจถายเรอง

เรองบทถถญชนนประถาดหนกหนา ด้ฝ่าพระบาททอดพระ-
 เนตรพบถกษณออย่าง ด้อพนเบนนทถงเกดด้หรือไม ด้เบนนบทถถญช
 ทางพระพุทชคำด้นาหรือทาง ด้ยคำด้สร ถาเบนนทถงพระพุทชคำด้นาผู้ทก
 กถงนททาให้ประกอบกบถวนานพวกพระพุทชบาทเหยยบหาดทราย

อกษรอาหรับจารกทเกะกรูเตานน พดตามภาษาคำด้ตราจราย
 คดเดนเฟดด้ว กคองวาเบนนของใหม่ จารกชนถายถงเมอคำด้นา
 มะหะหมอด ด้มาถงชนในประกอนเดยแนนนแพน ด้จจจแผชานมาถง
 หมูเกะชวามถาย

เรื่องศัพท์ "ประจัญบาน" ตามที่ทรงเลือกก็พบบาทชนไทย
ต้องศัพท์นั้น ศัพท์แรก "ประจัญบาน" เดิมก็ "ประจัญ" แต่ตัวอักษร
ก็ถูกกัน ส่วนศัพท์หลัง "ปลดโย" นั้น เราเอามาเขียนเป็น "ประตย"
แบบดัดจริต เป็นคนละศัพท์กับ "ประจัญ" แน่

เกิดอาการหม่อมดั่งดียวว่าศัพท์ "ประจัญ" นั้น จะแปลว่า เขมร จึง
ได้ลองพลิกคอกฎหมายเขมรพบในหนังสือศัพท์ คือ "ประจัน" เขาแปลว่า
หงส์ และอธิบายไว้ในวงเล็บว่า ความหงส์ในระหว่างผัวเมียอันเกิดด้วย
ความรัก อีกศัพท์หนึ่งเป็น "ผจัญ" เขาแปลได้ว่าเอาชนะแกมอโต้

เปิดศัพทานุกรมของกระทรวงธรรมการ "ประจัญ" เขาแปลไว้ว่า
สู้รบ ต่อสู้ ตานทาน "ประจัญบาน" ว่ารบตะลุมบอน

ทนจะกราบทูลตามความเห็นส่วนตัว อันคำ "ผจัญ" "ประจัญ"
"ประจัญ" "ประจัน" และ "ประชัน" คิดด้วยเกล้าว่าแปลตาม
เดิมจะเป็นภาษาอะไรก็ตาม หากพูดเพี้ยนและเขียนตามใจจึงได้ต่างกัน
ไปเป็นหลายอย่าง แต่ในภาษาไทยทุกคำย่อมาใช้ในทางรบรบต่อสู้ตาด
ทานอะไรก็เหมือนกัน "ประจัญบาน" เป็นต้องคำประกอบกัน "บาน" ภาษา
ไทยแปลได้ว่าเปิด ว่าขยาย ภาษาเขมรแปลว่า ได้ (พู่บาน ว่าไม่ได้)
เพราะฉะนั้นถ้าจะแปลคำ "ประจัญบาน" ในภาษาไทยก็จะเป็นว่าต่อสู้
หน้าบานประตบาน คือ Defence ถ้าในภาษาเขมรก็จะเป็นว่าสู้ได้ เช่น
Defence เหมือนกัน อย่างไรก็ตาม "ประจัญบาน" จะแปลว่า Defence
เห็นจะไม่ผิด การแปลคำแม่จะเอาจริงจกกันแล้วแปลตั้งทายากหนักหนา
ทงหนักโตแต่จะทรงพิจารณาเลือกเอาที่พอพระทัยเท่านั้น

เรื่องนายสมบุญ โชติจิตร พุทธิวิทยกระจ่ายเสียงนน ขอประทาน
เป็นทนายแก่ต่างนายสมบุญ โดยเขาใจว่าถอยคานนายสมบุญไปพูดนั้น

นายต้มบุญไม่ได้คัดคตคัดสรรรับด้วยตนเอง มีผู้ทดกมใหญ่เขาเอา
หนังสือสั่งให้ไปอ่านกระจายเดียง เล่มออกด้วยพระเทคนหนังสือดำเรจ
เทานน

เรื่องที่เขาเชิญพระองค์เจ้าเนคโคมไปยกช่อฟ้า ทรงพระดำริคาด
ว่า เขาคงเชิญกรมหมื่นพทยาตงกรณก่อน แต่เธอเบี่ยงบายให้เชิญ
พระองค์เจ้าเนคโคมนน ทรงท่านายถูกเบ่งทเคยว ความจริงเบนเซนน
เมอวานนไครบตายพระหตถ์มเคจกรมพระส่วสดี ว่าจะแต่งงาน
ส่มรดชายนนทกบหญิงส่วภาพทบบนง ให้เจคเจ้าพนกงานนำส่มตทะเลเบยน
ส่มรดตงมาบนง เกตากรหม่อมจะแต่งให้มากบรตควนวนนเดาร

องคหญิงชาวประชวรมาตงแต่เคอนชนวาคม ว่าเบ็นโรคไคอ้กเดบ
เจ้าพระยารวงค์ หนกมาปรกษาเกตากรหม่อม ตกลงกนว่าเจ้าพระยา
วงค์จะไปเยยมก่อน ถ้าเห็นพระอาการหนักหนาจะมาบอกรายงาน
เกตากรหม่อมจะตั้งให้หมอดีๆไปตรวจพระอาการ แต่เจ้าพระยารวงค์
ก็เจยบไป แปลว่าพระอาการคตายดง แต่มาเมอวานนเกิดโกธาทดกนชน
มพระอาการมาก คอเบนไซหวดใหญ่ซาเขา ส่มเคจพระพนวส่ดำเด่ตจ
ไปเยยมตรดีให้กรมชุนชยนาทจตการในเรอจหม่อ กเบนการคเดว เธอ
ซาใจในเรอจมคหม่ออย่มาก เกตากรหม่อมไคให้จตกรมวงไปอยู่ประจำ
ฟังพระอาการตั้งชาวมา หรือวาเมอคองการตั้งไคจะไคจงเคนให้ดำเรจ
ไปโดยฉบับพด้นควย

คุณหญิงเหมประยทชการ พัดาวนางเด่นหามนตรี เข้าไปบางกอก
เวยนไปมาทบานคดองเคยบอยๆ ตามประดำทคั่นเคยกนมาแต่หาดใหญ่
เมอคนนหญิงอพาไปคูนงท โรงเคดมกรุง แดวพาไปกนเคยงทราชวงค์

แค้นใจมาก ทงนทำให้เกิดกรรมหนักยิ่งอันได้เคย
ไปอาศัยยอเบนต์ชทนน และระดกถึงผาพระบาทกับหาดาน ๆ ซึ่งไปรวม
ชดกชดกอยดวยกนทนนดวย หวงวามาพระบาทจะทรงพระดำราญพร้อม
ดวยหาดาน ๆ ทุกคน

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล ส้มเต๋จกรมพระนริศร ๆ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ถบบดงวันที่ ๕ แล้ว บทวดญชท

คาบตมาตมาในเกาะปันังนน รูปเป็นอย่างน

ไม่เข้าเค้ารอยพระพุทชบาท ไปคล้ายกับรอยวิษณ-

บาททเขาคล้ายระ โกดกับพุทชคยา หม่อมฉันจึงตั้งนชฐาน พวกททา
เห็นจะถือค่านาพราหมณ

ทโปรดทรงช่วยคนอธิบายศัพท์ ประจัญบาน หม่อมฉันชอบพระ
คุณมาก ได้บอกให้ชายใหม่คิดเอาไปแล้ว หม่อมฉันเคยคิดต่อไปถึง

ศัพท์ภาษาอนทเอามาใช้เป็นภาษาไทย เห็นจะมีหตกอยดงกดาวต่อไปน

๑. ศัพท์ภาษาไทยเป็นคัพยาคเดียวเบนนพน ถากวาคยาคเดียว
มักเอาตองศัพท์เขาควบกน

๒. ศัพท์เบนนตองพยาคหรือกวานนมาแต่ภาษาอน คอภาษา
เขมรและภาษาสันตฤทเบนนพน

๓. คำภาษาอินทเอามาใช้ปนกับภาษาไทยแต่โบราณ เดิมมี
 แต่คำภาษาจีน ต่อมาคำภาษาดั้งเดิมกฤต ภาษาเขมร ภาษามลายู เข้า
 มา แต่คำภาษามคธนั้นดูเหมือนจะฟังมาชอบใช้ปนกับภาษาไทยแพร่
 หลายในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เอง ขอนพวงเห็นได้ในหนังสือเก่า แม่
 พระนพนรเจ้าฟ้ากุ้ง ซึ่งแต่งตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็ยังชอบใช้คำ
 ภาษาดั้งเดิมกฤต และมีอิทธิพลในกรุงรัตนโกสินทร์ ทพระแปลศัพท์พทวา
 ศัพท์ว่าพระคำศัพท์ต่าง ๆ เหตุที่มากเกิดขึ้นใช้ศัพท์ภาษามคธปนภาษา
 ไทยในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คงเป็นเพราะหมดตัวพวกพราหมณ์ที่
 ภาษาดั้งเดิมกฤตครั้งเดียวกอง มีแต่ผู้ภาษามคธเพราะเคยบวชเรียนพระ
 ปริยัติธรรม เพราะฉะนั้นจึงคงท่านพวกนั้นเป็นดุกขุนและราชบัณฑิต
 ท่านเหล่านั้นไม่รู้ภาษาดั้งเดิมกฤต มนุษย์เคยยุ่งแต่เคยมผลมาให้ใช้กันตาม
 เคยสืบมา

พวกผู้หญิงที่หาดีใหญ่ บางทีเขามาบ่นงเขากมแกใจมาหาหม่อม
 ฉันหม่อมฉัน บางคราวก็มาค้างอยู่ Cinnamon Hall แต่หม่อมฉัน
 ไปนาน บางทีจะเบียดด้วยโดยนว่าเกิดจบกมกันในเรื่องตลกของผ้าน่าน
 ภาษทปาดังเบซาช ใครจะถูกรูจบบาง และพวกนั้นจะมชอเดียงเข้าไปเกย
 ของบางอย่างไรหม่อมฉันไม่ทราบ ในลายพระหัตถ์ถึงทเคยอยู่หาดี
 ใหญ่ด้วยกัน ชวนให้หม่อมฉันคิดว่าท่านเบนรียนต์ ดูไม่มโอกาส
 ที่จะได้เสด็จเที่ยวเตร่เดียงเลย ถ้าเสด็จลงมาเที่ยวทางหาดีใหญ่ได้บางทีจะ
 ดี เพราะอาจจะเสด็จเดียงมาถึงบ่นงได้โดยง่าย จะทำให้หม่อมฉันสนใจ
 หาน้อยไม่

เมื่อต้นปีด่าหะก่อน หม่อมฉันได้รับบัตรอ่านวยพระบีใหม่ของ
 คำศัพท์จารย์ ยอช เซเต้ แก่งส้มคูรูปศัพท์เจ้าหตุกมมอจามแต่โบราณ

ซึ่งชดพบในฝันมาให้เต็ม ๑ พิจารณาต้อออก " หิมง " เกิดราดตลงทาพ
 ชนมาในทนต์ ชายแหวจะกตบกรงเทพฯ หม่อมฉันจึงให้เชื่อนามาถวาย
 ทอดพระเนตรดวย รูปในส่มตนนเขาช่างเดอก มรูปคชส์ห รูปพระ
 มชายแควรงเห็นถนต (อยากรจะถันนษฐานว่าไอทเบนนารายณ ชาย
 ตงตงอยตอกบผาคาคตนนเองจะเบนนชายไหว) นอกจากนหมรูปครุฑ รูป
 นาค รูปสังห และมตายประกอบฐาน ดูเหมอนจะทาเบนนมคณอยแหว
 ขอให้ทรงสังเกตรูปยักษอกรูป ๑ กนาค เบนนกษโดนโฉมมวยชาง
 ทายทอย มีผาโปกมวย ชวนให้ถันนษฐานว่าหวัชชนยกษโดนของเรา
 จะมาแต่พวกโฉมมวยททายทอย จึงเขียนเบนนตายผาโฉมมวยชาง หตง ถ่มค
 รูปนทานทอดพระเนตรคงจะ โปรด และบางทจะทรงพิจารณาหาจนจณย
 ให้แปลกออกไปได้ออก

เรื่องแต่งงานเจ้าชายนนทยาวตกบเจ้าหญิงสังวภาพเพราพรรณน
 แต่เดิมเมอหมนไตตกลตงกนว่าจะแต่งเมอพระเจาอยหวัเตจกตบ คือเขา
 ไปทาพิชในกรงเทพฯ ตามแบบการเคกส์มรด์เจานาย ถ่มเตจกรมพระ
 ส่วตตฯ มารบเรงให้แต่งกนในบงน ดวยทรงปรารภพระอาการของเชอ
 ทประชวรทรตโทรมตงเรอยมา นยวาเวदानถงทรงพระดำเนนไตดวยยาก
 อยแหว จะแต่งงานเตยให้ถันนหวัง ไปว่าเขาเรอนแห่งหนงรมกน
 กาดาวาย ไม่ห่างกบตาหนกกรมตงหและบานทหม่อมฉันอยนก ให้เบนน
 ทอยของบาวสาว หม่อมฉันไตรบบตวเชญ ดูเหมอนนพชทจะทานน
 วนท ๑๕ เวดาเข้า ๑๑ นาพกา จะไปตงชอกนทตาหนกถ่มเตจกรมพระ
 ส่วตตฯ ซึ่งอยถนพมา และเวดาจะมการเดยงหมุญาตทเรอนหอ
 ถนนกาดาวาย หม่อมฉันคิดว่าจะไปไตคองตงชอตามเชญ แต่จะขอ
 ต้วไมไปไตคองเตยง

ชายแคว้นหญิงโสฬศออกมาบงมอการผดกัน ด้วยหญิงโสฬศ
 เคยมาบงมอวง ๑ ครั้งออกมาบงมอผดกันเมอกดบจากยุโรป แต่
 ชายแคว้นทางข้างใตยงไม่ได้เคยดงมาเกินหวน และยังไม่เคยดงเรือ
 แด่นในทะเลดวยซาไป การรบชายแคว้นออกสู้กอยางวารบซารเวอช
 พาเชอให้เทยวตุภมส์ถานทตาง ๆ ในบงน ยอมว่าสู้กและสู้บายน่าอยู่
 จริง จะกดับไปกรุงเทพ ฯ ในวณท ๑๔ นทงชายแคว้นและหญิงโสฬศ ชาย
 ใหม่บงมอผดกันจะให้เข้าโรงเรียน Government Commercial school
 ทบงน ในวณท ๑๔ น เรียนวิชาพานชยกรรมเพอรบประกาศ์นยบตร
 ของ Board of Trade ประเทศองกฤษเดี่ยกอน แดวจงจะคิดให้ทำงาน
 เบนอาชีพ กำหนดของโรงเรียน โดยปรกตเขาว่าตองเรียนบงนกับ
 ๕ เดือน แต่ชายใหม่ได้เรียนวิชาบางอย่างในประเทศองกฤษ มีความรู้
 สังกว่ากำหนดในโรงเรียนอยู่แล้ว หวังใจว่าจะไม่ต้องใช้เวตาเรียนนาน
 เทาทเขากำหนดเบนปรกตสำหรับโรงเรียน

ควรมีควรวแต่จะโปรด

ตั้ง ๒๖ มกราคม

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วณท ๑๖ มกราคม ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตจกรมพระยาดาวง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ดวยพระหตถดงวณท ๕ ประทานไปพรอมทงรูปฉายาตฤษณอก

๓ รูป ได้รบประทานแล้ว เบนพระเดชพระคุณถนเกด

พอเห็นรูปแตรกัมพเด่นเอาตั้งแตรตั้งบนใจว่าตายโหง ไม่ได้
 คิดเลยว่ามีจะใหญ่กว้างถึงปานนั้น เครื่องเข้าโดยดำดองที่เขากระบวน
 แห่งของเรามี ๓ อย่าง คือ ๑. ตั้งขเบนแบบรับมาแต่คนเดียวเบนแน
 ๒. แตรงอน ตรีปเห็นได้ความมาแต่เขา (งัวควาย) ซึ่งใช้กันอยู่ทุก
 ประเทศ เห็นจะเบนของเราเอง ไม่ได้รับอย่างใครมา ๓. แตรฝรั่ง
 ในชื่อของมันเองก็บอกอยู่ในตัวแตรว่ารับอย่างมาจากฝรั่ง ตามที่ทรง
 ภาวว่าจะมาในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมหรือพระนารายณ์นั้น ควรจะถูก
 ตองเป็นอย่างยิ่งแล้ว แต่จะเบนของรับมาเต็มเข้าใหม่หรือจะใช้เปิดย่น
 แตรชนิดใดนั้น ยังมีตมนหนักไม่ออก แต่อย่างไรก็ดี รูปแตรกัมพตาม
 ที่ปรากฏในรูปฉายาลักษณะซึ่งประทานไปนั้น แต่เกิดมายังไม่เคยเห็น
 เดี่ยวเบนแน่ ไม่เคยเห็นทงของจริงแตรของเขย่น ไม่ว่าในรูปของไทย
 ของจีน ของแขก ฝรั่งชาติใด ๆ เลย ประหลาดอย่างยิ่ง จะได้พยายาม
 ตรวจตราตั้งเกตหนงส์อหนงหาแตรรูปเขย่นต่อไป ถ้าได้เค้าอย่างไรก็จะ
 กราบทูล พิจารณาตรูปแตรกัมพเห็นวาคความคิดจะเอาอย่างมาแต่เพียง
 ซ่างรอง แตรรูปแตรททางอชชุนไปก็เอาแบบซ่างซุงวงเมอตั้งตั้งยงรอง
 นนเอง

รูปคำสัตว์ราชารยคตเด่นเฟดถายกับผาพระบาทพร้อมด้วยพระชดา
 นนงไม่เดว เห็นเขารุดังใจเบนอย่างไรทุกไม่ถูก แต่มไตหนักถงยกษ
 กับมนุษย์อย่างทตรัสไป ไปนงเดยถงพระประระชานกับพระดำวก อยางไร
 กเบนรูปทหน้าดูไม่เดวเลย

ขอบพระเดชพระคุณเบนอนมาก ททวงพระเมตตาคตรัสเดาประวด
 ของทานผู้หญิงไม่ไห้ทราบเกตา แกกมส์คบบญญารูประมาณการตอยูมาก

มเหศวรทศเจเตาถวาย จนหนงภักษพระยาดารงราชพลชนชวง
 มาหารองชอวกโหชอยคบวปปฏฐาระของเจาคูณอุบชฌาย (พระพรหม
 มุณี) สกทเกิด เหตุเกิดชนดวยพระยาดารงสัตราประณมาภรณ์มงกุฏ
 สยาม บุษาพระพุทชเจาโหวพระประชนในพระอุโบสถวัดบรมนิภาส ทำ
 ให้เจาคูณพรหมตกใจสัถวอะไรไปร่อยแฉดประการตามประธำอิน
 พระยาดารงจะอธิบายแก้ไขสัถกเท่าใดท่านกัไม่เชื่อ จะถอนตรากดบัก็ไม่
 ได้ เพราะได้อุทศแฉด เกิดจักระหม่อมกัรับชระ จึงไปหาเจาคูณพรหม
 ชแฉงให้ท่านเข้าใจว่าตราหนมกัหมายบังคบอยแฉดเพียงวาผู้ไทรบพระ-
 ราชทานตายแฉด ทายาทคองสัถคนคอง ตามทเคยมมาตราเบนอนตราช
 ไป ทายาทสัถไม่ได้ คัดเงินใช้ให้เจ้าพนักงานชอดวงตราเขาคองแทน
 กัได้ ยงกวานนแม่ผู้ไทรบพระราชทานแฉงไปคกหาย เขากไปชอจาก
 คองมาใช้แทนได้ เพราะฉนั้นในเรองนกัไม้อะไรทพงวดก ให้ทายาท
 ของพระยาดารงไปชอมาโหวบานใหม่อกคองหนง เมอพระยาดารงตาย
 ทายาทกเอาสัถแทนกัแฉดกน แฉดเกดากระหม่อมกัช่วยสัถนบสัถน พุด
 กับพระยาดารงว่า จงบอกลูกชายให้ไปหาเกดากระหม่อม จะช่วยจิด
 การให้สัถเร็วไป เจาคูณพรหมท่านทวงว่าราคามากอยุ เกดากระหม่อม
 แกวาดงมากเท่าไรเขากมเงินพอชอได้ ท่านทวงอกว่าเอาตรามาถวาย
 พระจะมฉดดอกกระมิง เกดากระหม่อมแกว่าไม่มี ชดคอย่างให้ท่าน
 เห็น มเรองคดายกนเชนน คอพระองคเจาปฤษฐางค ออกไปบวชท
 เมืองดงกา ไปสัถร้างพระเจดย เอาเครื่องยศทไทรบพระราชทานทกอย่าง
 ประจุบษาโหวโนนน ครนเชอกถบเขามาเชอกมาหาชอไซ้แทนใหม่ เชออยุ
 ได้จนทุกวอนนไม่เหนมฉดอะไร ตามคำสัถนทนาคนนคทท่านจะพอ แฉดพา

ไปตโนพระชโยธม เห็นสายสระพายตของนอพระหัตถ์พระพุทธรูปห้อยอยู่
 กคิอพระยาดวงเขาอย่างพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงตั้งสาย
 สระพายนพรตนบชาพระชนนราชนนเอง แต่สายนพรตนทพระชนนราชเป็น
 แต่ผ่าเปตอ นมดวงตราแตกคดอยู่กับสายสระพายควย ก็ไม่ประหตาค
 อดไร เพราะตราแตกมงกุดขามไมมราคาแพงเหมือนตราพรตนทซึ่งมี
 เพชรพดอยม่ง

พระองค์หญิงชาวทรงประชวรพระอาการมากนำวิก เกิด
 กระทบไปพึ่งพระอาการก็พบพวดคศกุดคน ไน้นบ้างคณนบาง ซอด
 มีไตทอดทง

ควรมิควรแก้วแต่จะโปรด

Handwritten signature

[Faint, mostly illegible text in the background, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

ลำดับสกุลขุนขรตพันธ์

ฉบับพระยาศรีธรรมราชา (เจิม ขุนขรตพันธ์) เรียบเรียง

พระยามณฑลยาตรา (บุญศรี) ครองกรุงเก่า มบุตรธิดา คือ

๑. เจ้าพระยาศรีธรรมราชา (บุญรอด) จางวางกรมวัง^(๑)
๒. ศรี ภรรยาพระยาอุไทยธรรม แผ่นดินกรุงธนบุรี

เจ้าพระยาศรีธรรมราชา (บุญรอด) มบุตรธิดาตามท่านผู้หญิง
บุญนาค ๕ คน คือ

๑. เจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย) ทัดมุนษายกเด๋นจิบดี กรม
มหาดไทย
๒. พระยาอนุชิตราชา^(๒) (ขุนทอง) จางวางกรมพระ-
ตำบองชอง

(๑) ในหนังสือลำดับสกุลเก่าบางสกุลภาค ๑ (ของพระยารัตนกุลอดุลยภักดี
จรัส รัตนกุล เรียบเรียง) กล่าวว่า เจ้าพระยาศรีธรรมราชา บุญรอด เป็นสกุล
พราหมณ์พละนิบาต ได้รับราชการในกรมวังครั้งกรุงเก่า บ้านเดิมอยู่เหนือคลองวัดพร้าว
ตรงหน้าวัดสามวิหารข้าม เจ้าพระยาภรรยาผู้เป็นหลานได้ไปซื้อที่ดินกลับคืนมาไว้ใน
สกุล ได้ปลูกจวนไว้ ณ ที่นั้นครั้งหนึ่ง ครั้งกรุงธนบุรี (เจ้าพระยาศรีธรรมราชา
บุญรอด) ได้เป็นที่พระยาธรรมมาฯ ถึงรัชกาลที่ ๑ โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็นเจ้าพระยา
ธรรมมาฯ แล้วไปมีความผิดเมื่อคุมกองทัพไปตั้งอยู่ที่เมืองราชบุรี คราวรบศึกพม่า
ที่ลาดหญ้า ถูกตลอดยศบรรดาศักดิ์ครวหนึ่ง แล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็น
เจ้าพระยาศรีธรรมราชา เมื่อในรัชกาลที่ ๑ นั้น

(๒) ในลำดับสกุลเก่าบางสกุล ภาค ๑ ว่า พระยาอนุชิตราชาไชย

(๒)

๓. เจ้าจอมมารดาตรี (เจ้าจอมมารดา) พระเจ้าลูกเธอ
พระองค์เจ้าหญิงใหญ่^(๑) พระองค์ ๓ พระองค์
(เจ้าหญิง) บุปผาพระองค์ ๓ ในรัชกาลที่ ๒ ท่านขุน
ค่อมมีนามขี้ปากชื่อว่า "เจ้าคุณพ"

๔. นายจันทมธอ (ปาน) หุ้มแพรคนเชือกเวรศักดิ์
บุตรของเจ้าพระยาจักรีบรมราช (บุญรอด) มหาดยภรรยา
ต่างเจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทน์ ๓ คือ

๕. หลวงเด่นพิทักษ (บัว) กรมมหาดไทย
บุตรตาของเจ้าพระยาจักรีบรมราช (บุญรอด) มหาดยภรรยา
ที่ ๒ รวม ๕ คน คือ

๖. พระอนุชิตพิทักษ (ฉิม) กรมมหาดไทย

๗. หยวก ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๒

๘. นายช่าง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๒

๙. เจ้าจอมมารดาแก้ว (เจ้าจอมมารดา) กรมหมื่นภูบด-
ราชหฤทัย ในรัชกาลที่ ๓

บุตรตาของเจ้าพระยาจักรีบรมราช (บุญรอด) มหาดยภรรยา
อื่น ๆ อีก คือ

๓๐. หวัง ภรรยานายเด่นห์ (พ่วง) หุ้มแพรเจเรเดช

๓๑. นายฉิม ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓

๓๒. ขา ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓

๓๓. กา ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓

(๑) ในหนังสือราชสกุลวงศ์ว่า พระองค์เจ้าหญิงจกกรม

(๓)

๓๕. เขม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓
๓๕. พรอม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓
๓๖. จาค ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นเสนาบดี
๓๗. เขมพ
๓๘. นายค้าย
๓๘. หน
๒๐. จค
๒๑. นายทองด้วง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓

บุตรและธิดาของเจ้าพระยาศรีธรรมราชราช (บุญรอด) มีบุตรธิดา
ดังต่อไปนี้

เจ้าพระยาอภัยภูธร (น้อย) มีบุตรธิดา คือ

๑. จมื่นทพรักษา^(๑) (เผือก) ปลัดกรมพระตำรวจนอกขวา
๒. นายครุฑ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๒
๓. เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช) ทัดมุนายก อัครมหาเสนาบดี กรมมหาดไทย
๔. นายเกด ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๒
๕. นายดำคร ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๖. พระยาภคตาโหมราชเสนา (กรับ) ฝ่ายพระราชวังบวรฯ
๗. พระยารามกำแหง (สิงห์) เจ้ากรมอาสารักษา

(๑) ลำดับสกุลเก่าบางสกุล ภาค ๑ ว่า จมื่นทิพเสนา เผือก ในรัชกาลที่ ๔

(๔)

๘. นายแสง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๙. หลวงบุรีพิจร (ทองด้วง) กรมเมือง
๑๐. จมมนมณเทียรพทกษ (สวัสด) ปลัดกรมसनชาย ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๑๑. หลวงจรณนทร (เนียม) เจ้ากรมตำรวจภูธร
๑๒. หลวงอนุชิตพิทักษ์ (วงศ์) กรมมหาดไทย
๑๓. พระยาสุรินทรราชเสนี (เมฆ) ปลัดทูตฉลองกรมพระกตาทิหม ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๑๔. นายพน ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๑๕. นายศรี ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๑๖. นายช้าง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๑๗. นายศิษ ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
๑๘. ทิม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๑๙. เครือหวด ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
(ผู้ทูลสร้างหวดเครือหวดวรวิหาร)
๒๐. เทียร ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๒๑. สัมจน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๒๒. ดกอน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๒๓. ดกจน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๒๔. ปก ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓
๒๕. จว ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓

(๕)

๒๖. มอญ ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ ใน
รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นคุณท้าว

พระยาอนุชิตราชา (ขุนทอง) มีบุตรธิดากับคุณหญิงเรือน ๖
คน คือ

๑. กงดา เป็นภรรยาพระยากำแพงเพชร (บัว)

๒. พระยาอนุชิตชาญไชย (หนู) เจ้าวงกรมพระตำรวจ
ขวา

๓. จมื่นไชยภุษา (ดวง) ปลัดกรมพระตำรวจใหญ่ขวา

๔. ทรพย ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ ใน
รัชกาลที่ ๕ เป็นเตมาแก่

๕. น้อย ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ ใน
รัชกาลที่ ๕ เป็นเตมาแก่

๖. พระพิเรนทรเทพ (เปี่ยม หันแกว) เจ้ากรมตำรวจใหญ่
ซ้าย

บุตรธิดาของพระยาอนุชิตราชา (ขุนทอง) มีด้วยภรรยา น้อย คือ

๗. นายพุก ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓

๘. นายนวม ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓

๙. นายทวม ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓

๓๐. แพ ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓

๓๑. นวม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๓ มาใน
รัชกาลที่ ๕ เป็นพนักงานเครื่องนมัสการ

(๖)

เจ้าจอมมารคำศรี มีพระองค์เจ้า ๒ พระองค์ คือ

๑. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงใหญ่ ในรัชกาลที่ ๒
๒. พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงบุษมา ในรัชกาลที่ ๒

หลวงเด่นพทกษ (บัว) มีบุตรธิดา คือ

๑. สุดใจ ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓
๒. นายสุดจิต โปรดให้รับราชการวงหน้าเป็นนายจูงใจกกด
ครนในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เป็นหลวงเด่นพทกษ กรม
มหาดไทย

พระอนุชิตพทกษ (ฉิม) มีบุตรธิดา ๘ คน คือ

๑. หลวงชาติเด่น (แดง) เจ้ากรมทหารชายฝ่ายพระราช-
วังบวร ฯ
๒. สุ่ม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓
๓. กบ ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓ มาใน
รัชกาลที่ ๕ เป็นเฒ่าแต่
๔. สันท ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓
๕. นายสุด ถวายตัวเป็นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๖. หลวงชาติสร้อย (เกษ) กรมพระกตาทิพย์ ฝ่ายพระ
ราชวังบวร ฯ
๗. นายเอี่ยม เป็นเจ้ากรมในกรมหมื่นภูมิตราชหฤทัย
๘. นายอน ถวายตัวเป็นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ

(๓)

๑. เอ็ม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓ มาใน
รัชกาลที่ ๔ เป็นแม่นม

นายช่าง มชิตา ๒ คน คือ

๑. หนาน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓
๒. ปัด ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓

เจ้าจอมมารดาแก้ว มพระองค์เจ้า ๓ พระองค์ คือ

๑. พระเจ้าตุ๊กตาเธอ พระองค์เจ้าอมฤต กรมหมื่นนฤมิตรราชหฤทัย

ทรง ชงเป็นภรรยานายเด่นห์ (พวงหรือม่วง) หุ้มแพรเวรเดช
มบุตรชิตา คือ

๑. จางิตรนุกด (เอี่ยม) มหาตเด็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๒. อิม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอย่างงานในรัชกาลที่ ๓
๓. นายตาย เป็นเจ้ากรมในกรมหมื่นนฤมิตรราชหฤทัย
๔. ตายแต่ยังไม่ได้รับราชการและไม่มชอปรากฏ

นายนิม มหาตเด็ก มบุตรชิตา คือ

๑. นายคต้าย อยู่ในกรมพระกตาไหม ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๒. เกลอข (?) เป็นภรรยาพระด้วรรคบุรี

(๕)

เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช) มุบตรีศา ๕๖ คน เด็ยแต่ยงเด็ก
๒๓ คน คองมชอ ๓๕ คน คอ

๑. พระชาติหราชฤทธิไกร (แย้ม) เจ้ากรมอาตงาใหญ่ซ้าย
๒. จมื่นทพรักษา (พัง) ปลัดกรมพระตำรวจนอกขวา
๓. พระยามหานภาพ (พดอย) ปลัดพดพันขวา
๔. ท้าวตมศักดิ์ (โหมต) ในรัชกาลที่ ๕
๕. เจ้าจอมมารดาตบ ในรัชกาลที่ ๕
๖. หม่อม รัชชการในรัชกาลที่ ๕
๗. เทศ รัชชการในรัชกาลที่ ๕
๘. เจ้าพระยาจักรีบรมราช (เวก) ที่ปรึกษาราชการ
กระทรวงวัง ในรัชกาลที่ ๕
๙. แจ่ม ถวายตวเบนเจ้าจอมอย่งงานในรัชกาลที่ ๕ แดว
ดาออก
๑๐. นายพิณยราชกิจ (วัน) หม่อมแพรวเวศศักดิ์
๑๑. พระสถถรัฐยาภิบาล (นัย) กรมพระนครบาล
๑๒. นวน ถวายตวเบนเจ้าจอมอย่งงานในรัชกาลที่ ๕ แดว
ดาออก
๑๓. นายจ่าง (กดิน) มหาตเด็กเวรเดช
๑๔. อิม ถวายตวเบนเจ้าจอมอย่งงานในรัชกาลที่ ๕ ครน
ดองแดวมาเบนภรรยาพระชาติหราชฤทธิไกร (แย้ม)
๑๕. หลวงเสนาภักดี (จัน) กรมมหาดไทย
๑๖. หม่อม ไม้ไต่รบราชการ แต่ไต่รบพระราชทานเบยหวัด

๓๗. คราม ไม่ได้รับราชการ แต่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด
๓๘. ดอช ถึงแก่กรรมก่อน ไม่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด
๓๙. ฉ้าย ถึงแก่กรรมก่อน ไม่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด
๔๐. พระยาอภัยรณฤทธิ์ (บุษย์) เจ้ากรมพระตำรวจ
ในซ้าย
๔๑. เด็ก เป็นภรรยาพระยาสุรินทรราชเสนี (ศุข) ใต้เบี้ยหวัด
๔๒. เตอน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๕ แล้ว
ดาออก
๔๓. เยอน ไม่ได้รับราชการ แต่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด
๔๔. ถ้วน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๕
๔๕. ชุ่ม ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๕ แล้ว
ดาออก
๔๖. เคตอบ ไม่ได้รับราชการ แต่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัด
๔๗. พระพรหมภักดี (โป๊ะ) เจ้ากรมตำรวจในขวา ฝ่าย
พระราชวังบวร ฯ
๔๘. จมหนอทรเสนา (แสง) ปลัดกรมพระตำรวจในขวา
๔๙. นายเฉย ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕
๕๐. โย ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่ในรัชกาลที่ ๕
๕๑. ปุก เป็นภรรยา นายร้อยโท เออนหรือเตอน (ต่อมาเป็น
ภรรยาปลัดกรมโต) แล้วมาเป็นภรรยา นายฉา
๕๒. นายควน ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕
๕๓. นายยวง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

(๑๑)

๓๔. ถนอม เบนภรรยาหลวงผจงดชต (ทวน)

๓๕. นายเยยม ถวายตวเบนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

นายเกิด มหาดเล็ก มบุตรธิดา ๓ คน คือ

๑. เอ็ม เบนภรรยาชนอนทรวเชยรชาติ กรมพระสร้อยรัต

๒. เจ้าจอมมารดาเอยม เจ้าจอมมารดาพระเจ้าลูกเธอ

พระองค์เจ้าศรีพมณา ในรัชกาลที่ ๕

๓. นายชวน ถวายตวเบนมหาดเล็กฝ่ายพระราชวงบวร ฯ

พระยากตาโหมราชเสนา (กรบ) มบุตรธิดา คือ

๑. ทรพย์ (หรือพตบ)

๒. พระฤทธิเดช (พง)

๓. แดง

๔. พระยาลุนทรราชเสนา (ต้อย) ปลัดทูลฉลอง ฝ่าย

พระราชวงบวร ฯ

๕. เตอม (หรือเตอน) ไม่ได้รับราชการ

๖. พระชนะวณชต (พวง) กรมดอมพระราชวัง ฝ่าย

พระราชวงบวร ฯ

๗. แหว

๘. นายขาว มหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

๙. จำเแต่นผจญผดายุ (ชุ่ม) กรมใหญ่ขวา (?) ฝ่าย

พระราชวงบวร ฯ

๓๐. โต้ ไม่ได้รับราชการ

๓๑. แต้ ไม่ได้รับราชการ

๓๒. เจริญ ไม่ได้รับราชการ^(๑)

พระยารามกำแหง (สิงห์) มีบุตรธิดา ๕ คน คือ

๑. คุณ

๒. นายชน ถวายตวเบนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

๓. ทรพย

๔. นายคศ เบนมหาดเล็กกรมหมนภชเรศธารรงค์กต

๕. นายจน ถวายตวเบนมหาดเล็กผายพระราชวงบวร ฯ

หดวงปัฐพจร (ทองด้ง) มีบุตร ๓ คน คือ

๑. นายแดง ไม่ได้รับราชการ

จมนมณเทยรพทกษ (ด้วงด้ง) มีบุตรธิดา ๕ คน คือ

๑. วาศ ถวายตวเบนมเจ้าจอมอย่างานในรัชกาลที่ ๕ ถวง
แถมมาเป็นภรรยาเจ้าพระยาศรีธรรมมาชราช (เวก)

---

(๑) ลำดับสกุลเก่าบางสกุล ภาค ๑ ระบบชื่อบุตรธิดาของพระยากลาโหมราชเสนา
(กรับ) ว่ามี ๑๖ คน ที่ไม่ปรากฏชื่อในฉบับนี้ ๔ คน คือ

๑. นายพันโท พระพินิจสารา ทับทิม (ต่อมาเป็นพระยา)

๒. นายเนตร

๓. นายภ

๔. ธิดาชื่อแหวด

(๑๓)

๒. เชย น เบนภรรยา นายชนม หาดเดก
๓. ตะมาย เบนภรรยา นายพน
๔. หดวง อาจหาญ ณรงค์ (ด้าว) กรมยทุชนาธิการ

หดวงรณเณทร์ (เนียม) มบุตรชิตา ๗ คน คือ

๑. นายแดง เบนกรมการเมืองตบแดนชนเมืองพิไชย
๒. หยง ไม่รู้จักชื่อ มารดาอยู่จังหวัดอุดรดิตถ์
๓. นายเผือก
๔. นายเดก
๕. นายห้วง (มบุตร คือ นายห้อย กรมศุชาภิบาล กระทรวงมหาดไทย, นายร้อยโท ใส่ว กระทรวงกตาทโหม, นายเหม)
๖. เทย น หรือ ออด
๗. ทย

หดวงอนชิตพทกษ (วงศ์) มบุตรชิตา ๕ คน คือ

๑. กตบ ถวายตวเบนเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๕ เบนมโหรี
  ๒. บว ไม่ไต่รับราชการ
  ๓. คต ไม่ไต่รับราชการ เบนภรรยาจมนค์กตแด่นยากร
- (จร)
๔. นายเนือย
  ๕. ชุ่ม ถวายตวเบนเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๕ เบนมโหรี

(๑๔)

พระยาศรีสุนทรราชสีมา (เมฆ) มีบุตรธิดา คือ

๑. พระยาอภัยสงคราม (วร) เจ้ากรมอาตาใหญ่ขวา ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๒. จมื่นศักดิ์แก่นยากร (จร) ปลัดกรมพระตำรวจใหญ่ซ้าย ฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๓. แฉ เป็นภรรยาหม่อมราชวงศ์ โฉมในกรมหมื่นเทวัญวิเศษ
๔. พรอม ไม่ได้รับราชการ
๕. พรัง เป็นภรรยาหม่อมเจ้าปรีดาในกรมขุนวิเศษบวร
๖. นายบัว ถวายตัวเป็นมหาดเล็กฝ่ายพระราชวังบวร ฯ
๗. เผื่อน ถวายตัวเป็นหม่อมอ้อยงานฝ่ายพระราชวังบวร ฯ

นายพน มหาตเด็ก มีธิดา ๓ คน คือ

๑. เตย ไม่ได้รับราชการ

นายช่าง (กระอมหนุช่าง) มหาตเด็ก มีบุตรธิดา ๓ คน คือ

๑. นายสาย ไม่ได้รับราชการ
๒. นายแยม ไม่ได้รับราชการ
๓. พวง ไม่ได้รับราชการ

บุตรและธิดาของพระยาอนุชิตราชา (ขุนทอง) มีบุตรธิดาดังต่อไปนี้

ไปน

(๒๕)

กต่า ภรรยาพระยากำแพงเพชร (บัว) มีบุตร ๓ คน คือ

๑. นายคล้าย ไม่ได้บรรพชา
๒. พระพิทักษ์ธรรม (เพื่อน) เมืองกำแพงเพชร
๓. นายหมา ไม่ได้บรรพชา

พระยาอนุชิตชาวยุไซย (หนู) มีบุตรธิดาด้วยท่านผู้หญิงนิม
๕ คน คือ

๑. ไม่นั้น ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓ ใน
รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นเฒ่าแก่
๒. ขุนรักษ์โยธา (ล้วน)^(๑) ปลัดกรมตำรวจภูบาลขวา
กรมมหาดไทย
๓. นายพุก ตายแต่ยังไม่ได้รับราชการ
๔. นายดาว
๕. ขุนรักษ์โยธา (สุด) ปลัดกรมตำรวจภูบาลขวา กรม
มหาดไทย

บุตรธิดาของพระยาอนุชิตชาวยุไซย (หนู) มีด้วยภรรยาอื่น
๘ คน คือ

๖. กัดน ถวายตัวเป็นเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๓ ใน
รัชกาลที่ ๕ ได้เป็นเฒ่าแก่
๗. นายมยุ ตายแต่ยังไม่ได้รับราชการ
๘. นายควาย ตายแต่ยังไม่ได้รับราชการ

(๑) ในลำดับสกุลเก่าอย่างสกุล ภาค ๑ ว่า เป็นจมีนที่พิเสนา

(๑๖)

๙. เจ้าแม่ตงฤทธิรอนภรรยา (โย) กรมตำรวจใหญ่ซ้าย
๓๐. หลวงยศรักษา (เทศ) กรมพระกตาทิโหม
๓๑. กตบ เบนภรรยาเจ้าพระยาภูธรราชย์ (นุช)
๓๒. นายร้อยตรี เฉย กรมทหารมหาดเล็ก
๓๓. แดง ไม่ได้รับราชการ

นายหม่อม มหาดเล็ก มุบุตรธิดา ๒ คน คือ

๑. นายแดง ไม่ได้รับราชการ
๒. นกแก้ว ไม่ได้รับราชการ

บุตรธิดาของจมนทพรักษา (เผือก) มุบุตรธิดาดังต่อไปนี้

นายหม่อม มหาดเล็ก มุบุตร ๒ คน คือ

๑. นายเอม
๒. นายพร้อม

นายเม่น มหาดเล็ก มุบุตร ๒ คน คือ

๑. มอญ เบนพระเพดียงกรมหมื่นภูษเรศข้าราชการ
๒. เวก ไม่ได้รับราชการ

บุตรธิดาของเจ้าพระยาภูธรราชย์ (นุช) มุบุตรธิดาดังต่อไปนี้

พระยาดุสิตราชฤทธิไกร (แยม) มุบุตรธิดาด้วยคุณหญิงกตาง

๓๖ คน ถึงแก่กรรมแต่เด็ก ๙ คน คงปรากฏชื่อ ๒๗ คน คือ

(๑๓.)

๑. พรอม ถวายตวเบนเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๔ ครน
ตวงรัชกาลแหวเบนภรรยาพระยาประดการวงค์ (?)
(ชาย) ที่ ๒ พระสถรฐยาภิบาล (นัย)
  ๒. เพย เบนภรรยาพระยามหาเทพเสพกษตริย (บุตร)
(คอประยาอภยรัตนฤทธิ)
  ๓. เนอง ถวายตวเบนเจ้าจอมอยู่งานในรัชกาลที่ ๕
  ๔. จมณฑพรกษา (เนตร) ปลัดกรมนอกขวาในรัชกาล
ที่ ๕
  ๕. จมณฑพเสนา (เนียน) ปลัดกรมในขวา (คนร่างสฤด)
  ๖. นอม เบนภรรยาพระยาอมรัตนรภาไชย (ใหญ่)
  ๗. นน ถวายตวเบนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕
- บุตรธิดาของพระยาสหาราชฤทธิไกร (แย้ม) เกิดตวภรรยาอื่น คือ
๘. เจอน เบนภรรยานายเของ แหวไปเบนภรรยาหลวง
พพร ๗
  ๙. นายร้อยโท เของ (หลวงองคณิศรพดาร์กษ) กอง
โรงเรียนนายร้อยทหารบก
  ๑๐. วอน
  ๑๑. นายเด็ก ถวายตวเบนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕
  ๑๒. นายตวน ถวายตวเบนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕
  ๑๓. นายบาเรอบรมบาท (ถนอม) หุ้มแพรนายยามเวรฤทธิ
  ๑๔. เขอม
  ๑๕. มรกต

(๑๘)

๑๖. ตำบาศิ ฤวาศศวเบณเฒ่าจวมอยู่งานในรัชกาลที่ ๕ แดง
ดาออก
๑๗. นายดี
๑๘. นายขวม
๑๙. นายเยี่ยม
๒๐. นายล้ำ (หลวงเด่นาพิทักษ์)

จมนทพรกษา (ฟัง) มีบุตรธิดา คือ

๑. พัน ไม้ไต่บราชการ
๒. นายเกด ฤวาศศวเบณมหาเด็กในรัชกาลที่ ๕

พระยามหานภาพ (พดอย) มีธิดา ๓ คน คือ

๑. เมอน
๒. ห่วง
๓. ปุย

เจ้าจอมมารดาตตบ มีพระองค์เจ้า ๒ พระองค์ คือ

๑. พระองค์เจ้าทวฤวดยดาก (กรมหมื่นภูษเรศชำระศักดิ์)
๒. พระองค์เจ้ากาพยกนกรदन

เจ้าพระยาศรีธรรมมาชิราช (เวก) มีบุตรธิดา (เกิดด้วยภรรยา
หลวง) คือ

(๑๕)

๑. พระสุริยราชภักดี (อ๋อม)^(๑) กรมราชองครักษ์มหาดไทย

๒. ตำเนียง

๓. ตำอ่าง

๔. นายผดุง

บุตรธิดาของเจ้าพระยาจักรีบรมราช (เวก) มีตยภรรยาอัน คือ

๕. นายร้อยโท สามไชย ภัทรวงศกตาไหม

๖. พุ่มมาศ

๗. หดวงประมาณนุธรรม (เหมือน) ภัทรวงษยติธรรม

๘. นายพันเอก พระยารามจักรงค์ (เพชร) ภัทรวง
กตาไหม

๙. นายหม่อม ภัทรวงษมหาดไทย

๓๐. โดดมภ์

๓๑. จันทรงสุภกิจ (พราว) ข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๖
ภัทรวงษ

๓๒. นายพราย

นายพันยราชกิจ (วัน) มีบุตรธิดา คือ

๑. วอน

๒. นายร้อยโท วง ทหารมหาดเล็ก

๓. วัน

(๑) ลำดับสกุลเก่าบางสกุล ภาควิชา ๖ ว่าเป็นพระยาประทุมเทพภักดี

(๒๐)

พระดัดกรุณาภิบาล (น้อย) มับุตรชิตา คือ

๑. นายทองชัยชรรค์ (นิด)^(๑) มหาตเด็กเวรศักดิ์
๒. นายนวม ถวายตวเบนมหาตเด็กในรัชกาลที่ ๕
๓. นายร้อยเอกพร^(๒) ทหารบก กองทัพ
๔. นายด้อย
๕. นายเจริญ (ต่อมาเป็นหน่วยร้อยโท)
๖. นายบัพ
๗. เตือน (พระนม)

นายจ่างรงค์ (กัดิน) มับุตรชิตา คือ

๑. ตระม้าย เป็นภรรยา นายนวมมหาตเด็ก
๒. นายพลตรี พระยาราชวงศ์จรงค์ (เต็ม) กระทรวง
ทหารเรือ
๓. บัญ
๔. นายเพ็ญ^(๓)
๕. เปี่ยม
๖. พยอม
๗. ปาน

---

(๑) ลำดับสกุลเก่าบางสกุลภาค • ว่าเป็น หลวงสกุลตั้งสุขาเรมย์

(๒) ลำดับสกุลเก่าบางสกุลภาค • ว่าเป็น พระยาพิพิธเดชะ

(๓) ลำดับสกุลเก่าบางสกุลภาค • ว่าเป็น ขุนสมิท ฯ

(๒๒)

พระพรหมภักดี (โป๊ะ) มุขมนตรี คือ

๑. เปตัง
๒. น้อม
๓. เรียม เบนภรรยา นายศรีสวัสดิ์ อุ่นคำ

จมนอินทรเสนา (แสง) มุขมนตรี คือ

๑. นายแจ่ม กรมพระตำรวจรักษาที่ ๒ กระทรวงวัง
๒. นายฤกษ์ กรมมหาดพิ
๓. นายวิรุณ
๔. นายเตยม
๕. นายแสงยม

ปลุก มุขตรกับนายร้อยโท เออน หรือ เดือน ๓ คน คือ

๑. นายตาบ

มุขตรกับปลัดกรมโต ๒ คน คือ

๒. นายเตม

๓. นายเตม

มุขตรกับนายฉา ๓ คน คือ

๔. ชูป (บุค) มุขตรกรมมหาดพิกรมมหาดพิ

นายควน มหาตเดก มุขตรชดา คือ

๑. นายเตม

(๒๓)

๒. (ผาด)

๓. นายโต๊ะ

๔. นายตุ้ม

กนอม ภรรยาหลวงผจงดชิต (ทวน) มีบิดา ๓ คน คือ

๑. ทบ

๒. แท

๓. ประเทือง

บุตรและธิดาของนายเกด มหาเด็ก มีบุตรและธิดาดังต่อไปนี้

เอม ภรรยาขุนอินทรวชิรชาติ มีบุตรธิดา คือ

๑. นายชุ่ม

๒. เชอ

๓. จมหนักพรกษา (เจอ)

เจ้าจอมมารดาเอี่ยมในรัชกาลที่ ๔ มีพระองค์เจ้า ๓ คือ

๑. พระองค์เจ้าศรีพดมนา

นายชวน มหาเด็ก มีบิดา ๓ คน คือ

๑. เทียบ

๒. ทพย

๓. ดัน

---

(๒๕)

บุตรและธิดาของพระยาภคตาโหมราชเดชะ (ศรีษ) มีบุตรธิดา
ดงต่อไปนี้

พระฤทธิเดช (พิ่ง) มีบุตร ๓ คน คือ

๑. นายชวญ ไม่ได้รับราชการ

พระยาดุรินทรราชเดชะ (ต๋ย) มีบุตร ๓ คน คือ

๑. นายดวน ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

พระชนะรัตนชาติ (พวง) มีบุตร คือ

๑. นายชวง ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕

๒. นายเนน

๓. นายเนียน

๔. นายจัน

นายขาว มหาดเล็ก มีบุตรธิดา คือ

๑. นายหม

๒. แป๊ะ

เจ้าเด่นผจญผลดาญ (ชุ่ม) มีบุตรธิดา คือ

๑. เชอ เป็นภรรยา นายดวน บุตรพระยาดุรินทรราชเดชะ

(ต๋ย)

(๒๕)

๒. ชิต

๓. ชม

บุตรพระยารามกำแหง (สิงห์) มุบุตรธิดาตั้งต่อไป
นายชน มหาเดก มุบุตร คือ

๑. ฉาย

๒. นายดวง ฤคทายตมแบบมหาเดกในรัชกาลที่ ๕

๓. นายฉา รัชมารชการในโรงเรียนนายร้อยทหารบก

๔. วงศ์

นายดิศ มุชิตา คือ

๑. แยม

๒. เด็ก (ยม)

๓. ปิว

บุตรเดชะธิดาของหลวงปู่พิจร (ทองสุก) มุบุตรธิดาตั้งต่อไป
วาศ ภรรยาเจ้าพระยาจักรีธรรมมาธิราช (เวก) มุบุตร คือ

๑. นายแบน ถึงแก่กรรมแต่ยังเด็ก

ดะมาย ภรรยานายพน มหาเดกกรมหมื่นภูษเรศข้าราชการ กต ม

บุตรธิดา คือ

(๒๖)

๑. ธรรมนูญ เป็นภรรยา นายชม
๒. นายไฟ

หลวงอากาศหาญณรงค์ (สว่าง) มีบุตรธิดา คือ

๑. ไท
๒. ดำรง
๓. พูน เป็นภรรยาพระพยุถยวงษ
๔. หลวงแสงดิษฐ์ (ทอง) กระทรวงมหาดไทย
๕. นายบวช

บุตรของหลวงอนุชิตพิทักษ์ (วงศ์) มีบุตรธิดาตั้งต่อไปใน
นายเฉื่อย มีบุตรธิดา คือ

๑. นายแถม
๒. อับ
๓. นายเตย
๔. นายสว่าง

บุตรและธิดาของพระสุนทรราชเสถียร (เมฆ) มีบุตรธิดาตั้งต่อไปใน
พระยาอภัยสงคราม (จร) มีบุตร คือ

๑. นายเชอ
-

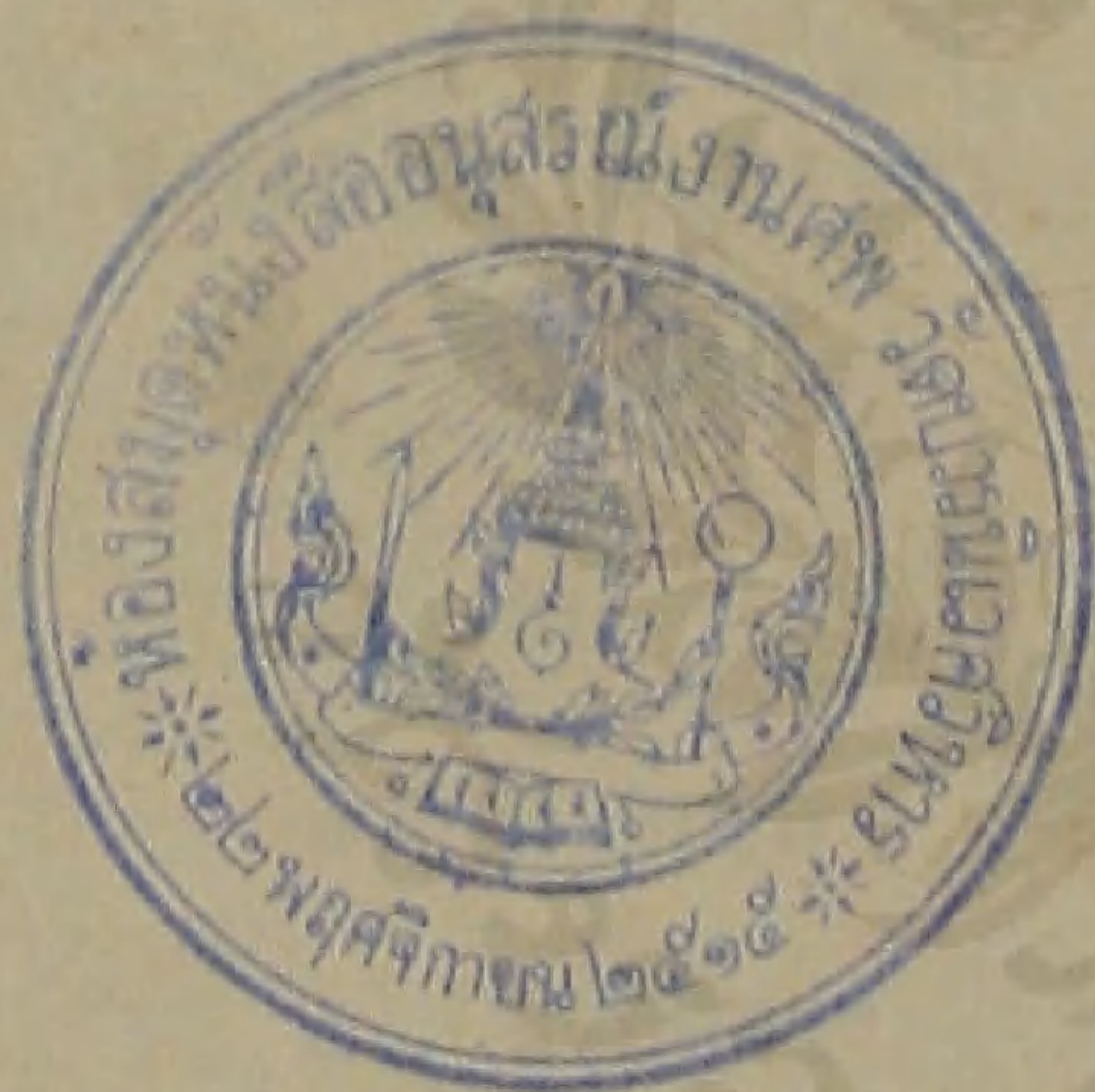

(๒๘)

บุตรของพระยาอนุกิตชาณชัย (หนู) มีบุตรธิดาดังต่อไปนี้
ขุนรักษโยธา (ตู่) มีบุตรธิดา คือ

๑. เขียว
๒. ต้า เป็นภรรยานายก กรมทหารมหาดเล็ก
๓. นายเจริญ

(หมดฉบับเท่านี้)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร
นายสนั่น บุณยศิริพันธ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์
ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๔๖๓
